YIL: 4 • SAYI: 42

OCAK 2022 • 20 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

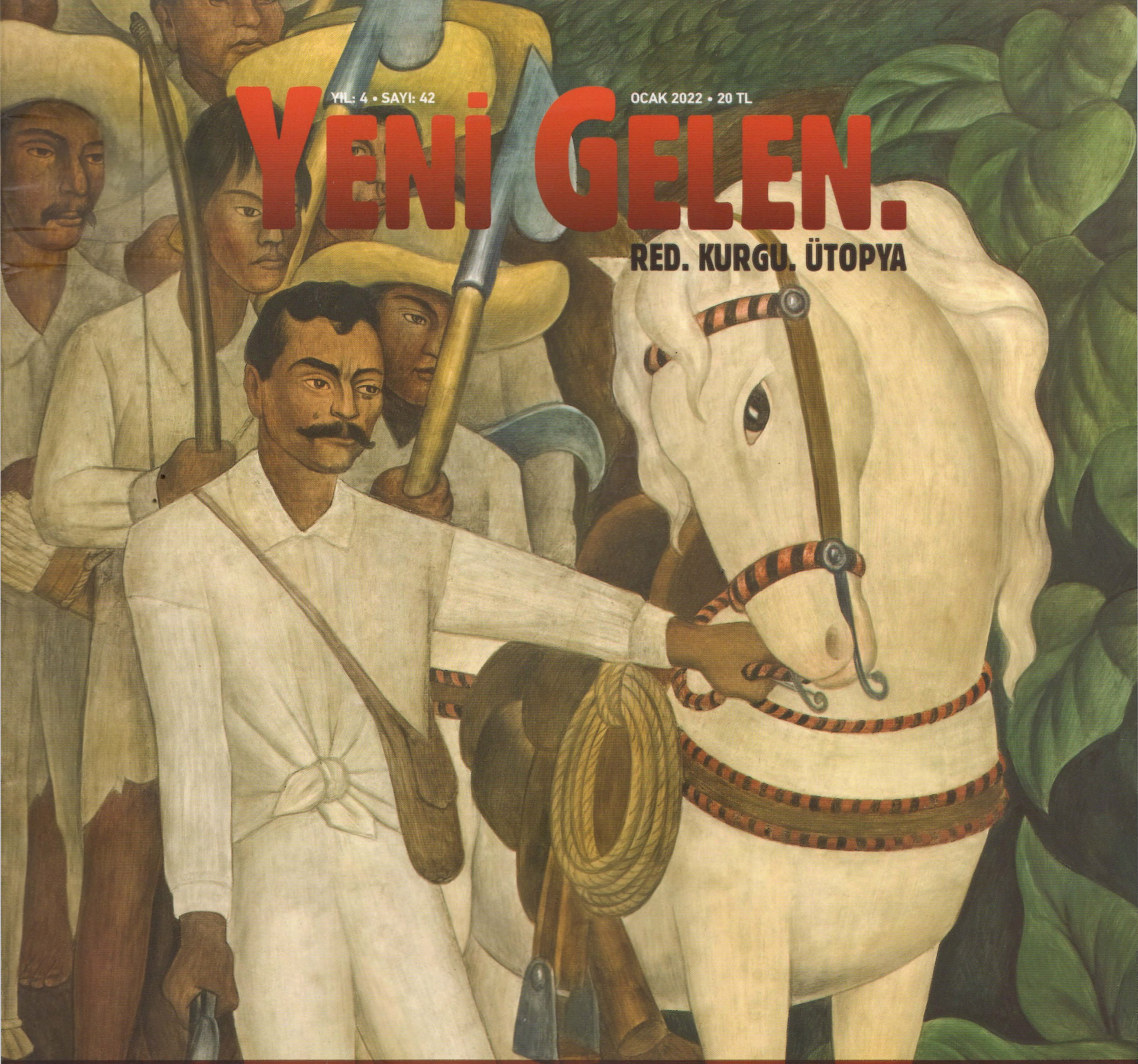

Sol Marksizm-2
YALÇIN KÜÇÜK

Heide Deyişleri
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

20. Yüzyılın İki Büyük Lideri
CAFER YILDIRIM

"İdeolojik Portföy": Kim Neye Dönüşebilir?
TAYLAN KARA

Tarihin ve Toplumun Aynasında Yüzleşme
EKREM ATAER

Daha da Kötüsü Her Şeyin Bir Fiyatının Olmasıdır
DR. ULVİ ÖZDEMİR

Taşrasından Taşan Ozan: Nedret Gürcan
A. KADİR PAKSOY

Edebiyat-Siyaset İlişkisi Bağlamında Yenilenme Eğilimlerine Bir Bakış
UFUK ÖZCAN

Şiirde Çeviri ve Çevirmen
ADNAN ACAR

Yar Yayınları 50 Yaşında
HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

101 Vietnem'a Giriş
ULAŞ BAŞAR GEZGİN

Dünya Devrime Muhtaç
B. SADIK ALBAYRAK

Mehmet Ali & Akşamsefası

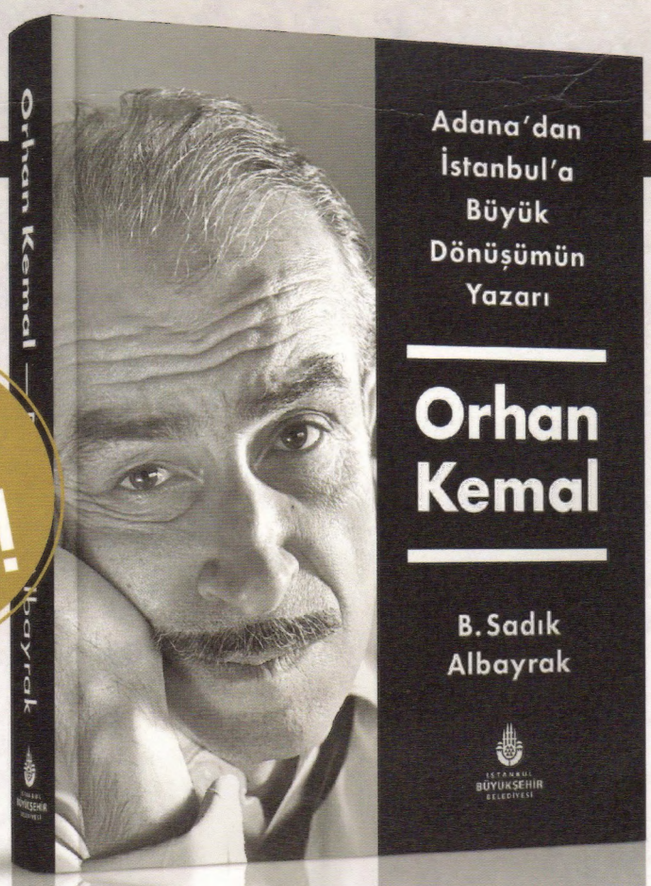

YENİ ÇIKTI!

ADANA'DAN İSTANBUL'A BÜYÜK DÖNÜŞÜMÜN YAZARI

ORHAN KEMAL

B. SADIK ALBAYRAK

"B. Sadık Albayrak bu çalışmasında, Orhan Kemal eserlerinin yazıldığı dönem Türkiye'sinin ana hatlarıyla toplumsal yapısı, ilişkileri, gelişim ve değişim süreçlerini, gerilimlerini analiz ederek edebiyatla bir bağ kuruyor. İlave olarak Orhan Kemal'in eserlerinde bu yapı, ilişkiler, gerilimler ve değişimlere hangi ölçüde nasıl ve niçin temas ettiğini gayet anlaşılır biçimde serimliyor. Orhan Kemal'in hangi eserinde hangi sosyal olguyu hangi bağlamda tartıştığına dair oldukça ayrıntılı bilgiler veriyor. Bu yönüyle çalışma, bir edebiyat okumasının yanı sıra, sosyolojik okumaya da imkân sağlıyor."

Prof. Dr. Şükrü Aslan

İSTANBUL KİTAPÇISI'NIN ŞUBELERİNDE VE İNTERNET KİTAPÇILARINDA

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 4 • SAYI: 42 • OCAK 2022
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

EDİTÖR:
HAYDAR ALİ ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

İNTERNET EDİTÖRÜ:
BUKET ÖZSANAT

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAKTAKİ RESİM:
DİEGO RİVERA

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
DÜĞMECİLER MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelendergisi.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com
FACEBOOK: yenigelendergisi
İNSTAGRAM: yenigelendergi

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK, ZEYTİNBURNU,
İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929 HESABINA
VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029 NO'LU
POSTA ÇEKİ HESABINA
300 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURTDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **DÜNYA DEVRİME MUHTAÇ**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **HEİDE DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

4 • **20. YÜZYILIN İKİ BÜYÜK LİDERİ**
CAFER YILDIRIM

6 • **SOL MARKSİZM-2**
YALÇIN KÜÇÜK

12 • **"İDEOLOJİK PORTFÖY": KİM NEYE DÖNÜŞEBİLİR?**
TAYLAN KARA

14 • **İHTİLÂL**
SERTAN BALKAN

16 • **EDEBİYAT-SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA XIX. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATINDA YENİLEŞME EĞİLİMLERİNE BİR BAKIŞ**
UFUK ÖZCAN

16 • **BİR OYUN İZLEDİM**
HÜLYA TOZLU

22 • **TARİHİN VE TOPLUMUN AYNASINDA YÜZLEŞME**
EKREM ATAER

27 • **ELLERİ**
ASIM ÖZTÜRK

28 • **HER ŞEYİN FİYATI ARTIYOR AMA DAHA DA KÖTÜSÜ, HERŞEYİN BİR FİYATININ OLMASI!**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

33 • **SEVMEK**
BAYRAM ATAKUL

34 • **TAŞRASINDAN TAŞAN OZAN: NEDRET GÜRCAN**
A. KADİR PAKSOY

36 • **EDEBİYATLA GEÇEN GÜNLER**
KENAN ERCAN

38 • **"O KADAR KÖTÜ ŞAİR TÜREDİ Kİ İYİ ŞİİRİ GÖRMEK ZORLAŞTI"**
SÖYLEŞİ: DAVUT KÖKSOY

40 • **BU BULUT NEREYE GİDİYOR**
MEHMET ERCAN

42 • **ŞİİRDE ÇEVİRİ VE ÇEVİRMEN**
ADNAN ACAR

47 • **AŞKI DOĞURAN ANALARIMIZ VARDI**
HEYBET AKDOĞAN

48 • **YAR YAYINLARI 50 YAŞINDA**
HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

51 • **SÖNMEYEN IŞIK / SU SERİNLİĞİNE UYANIRSIN**
MUSTAFA GÖKSOY

52 • **"SORUN 8 SAAT İLE 59 SANİYE ARASINDAKİ UÇURUMDA GİZLİ"**
SÖYLEŞİ: SERTAÇ ÇELİK

55 • **AĞLAMAKTAYIM...**
ADİL BAŞOĞUL

56 • **ORADA BİR KÖY VAR UZAKTA VEYA ESAS HADİSE O KİRAZ AĞAÇLARI**
RECEP BABAYİĞİT

62 • **AK BUDUNDAN SÜNNİLİĞE, KARABUDUNDAN BEKTAŞİLİĞE**
RAFET AYDOĞAN

65 • **SİSTE SESLENİŞ**
TURGAY ÇİMEN

66 • **ÇÖREK OTU**
HATİCE BEKTAŞ

68 • **101 VİETNAM'A GİRİŞ**
ULAŞ BAŞAR GEZGİN

71 • **YENİDEN DOĞAR UMUTLAR**
ALİ EKBER ATAŞ

73 • **SOLUK SOLUĞA KÜBA GEZİSİ**
GÖNÜL ELBEYLİ

76 • **ROMAN TARİHİMİZİN EKSİK BİR ÖZETİ**
B. SADIK ALBAYRAK

Mehmet Ali & Akşamsefası

DÜNYA DEVRİME MUHTAÇ

Yeni bir yıl başlarken, insanlık içinden çıkılmaz ve giderek daha da ağırlaşan sorunlarla boğuşuyor. Aslında yaşam demek sorunlarla karşılaşmak ve onları çözerek zamanda ve mekânda yol almak demek. Fakat olağan varoluş koşulları olarak gördüğümüz sorunlu yaşamı bugün olağanüstü duruma getiren, sorun çözme bilinci, yeteneği ve iradesini yitirmiş bir insan ve toplum gerçeğiyle karşı karşıya oluşumuzdur.

Dünyada yaşayan sekiz milyara yakın insan, sömürücü düzenlerin yol açtığı yoksulluk, savaşlar, göçler, salgın hastalıklar, eşitsizlikler, insan onurunu hiçe sayan iktidarlar, doğayı yok ederek dünyayı bir iklim felaketine sürükleyen şirketler elinde lime lime edilirken buna eşdeğerde bir başkaldırı, isyan, direniş gücü ve iradesinden yoksundur. Sorunların ağırlığından daha ağır, işleri çözümsüz hale getiren asıl mesele budur. Bugün dünyanın her köşesinde nesnel gerçek, "Bu böyle gitmez, değişmesi gerek!" diye bağırırken, bu gerçeğin çağrısını duymamak için gözünü ekranlara kilitleyen, sonunu getirecek felaketin büyümesini stadyumda sürdürülen bir maç gibi algılayan bir insanlık gerçeği var karşımızda.

Dünya devrime muhtaç, felaketlerden kurtulmak için devrimini yapacak insanı ararken, insan saklanacak delik ararcasına daha büyük bilgisizlik ve vurdumduymazlık bataklıklarına sığınıyor.

***

Oysa iki binlere girerken halklardan umut verici haberler geliyordu. Güney Amerika'da sol hükümetler iktidara geliyordu. Arkasından Ortadoğu'da ayaklanan halkların, "Arap Baharı" ve bizim Gezi'miz sahneye çıktı; üzerine ölü toprağı serpilmiş dünyayı dalgalandırdı. Sanki yüz yıl önceki devrim dalgasına tutuluyorduk; 1905 Rus Devrimi, 1907 İran Meşrutiyet Devrimi, 1908 Jön Türk Devrimi, 1910 Meksika Devrimi, 1911 Çin Devrimi, 1917 Ekim Devrimi ve hemen arkasından 1923 Cumhuriyet Devrimi'nin geldiği gibi, ilk çeyreği güzel gelecek yeni bir yüzyıla girer gibiydik.

Yeni yüzyılın ayaklanmalarının devrime dönüşememesinde ve iktidara gelememesinde ezilen sınıfları temsil eden parti ve hareketlerin devrimci olmayışı ya da yeterince örgütlü olmayışı büyük rol oynadı. Açılışı devrimlerle başlayan 20. yüzyılın kapanışı sosyalizmi yıkan karşıdevrimlerle gelmişti; en büyük yıkımı devrim bilinci ve inancı üzerinde yapmıştı.

Dünyanın birçok ülkesinde nesnel gerçek "devrimci durum" diyeceğimiz koşullardayken, kitleleri örgütleyerek devrim için harekete geçiren siyasi parti ve örgütlerin yetersizliğiyle karşı karşıyayız. 2022'ye girerken Kazakistan'dan isyan haberleri geliyordu, bu durum orada bütün acımasızlığıyla kendini gösteriyor. Bir hanedan iktidarına isyan eden, yolsuzluk ve hırsızlıkların hesabını sormak isteyen kitleler, emperyalist devletlerin uluslararası çatışmasının "piyonu" olarak değerlendiriliyordu. Halk ayaklanmalarını televizyonlarda düzenin "uluslararası ilişkiler uzmanı" teknokratlarına böyle yorumlatıyorlar. Devrim bilincini silmenin etkili bir yolu olmadığını söyleyemeyiz; ufkumuzu bugünün tekeller ortaçağına kilitliyorlar.

Büyük ihtimalle Kazakistan ayaklanması da örgütlü olmayan, siyasi bir perspektif ve programdan yoksun, en önemlisi devrimci ufku olmayan 21. yüzyıl ayaklanmalarının bir benzeri olarak halkın on yıllarca birikimle elde ettiği bütün devrimci enerjisini heba etmekten kurtulamayacak.

***

Bugün dünya devrime muhtaçtır. Her zaman ve mekân zerresinde insan yaşamına ve onuruna kast eden koşullar hüküm sürerken bundan kurtuluşun başka yolu yoktur. Ama bunun için devrimci fikirlere, devrimci felsefeye, devrimci sanata, devrimci bir kültüre ihtiyaç vardır. Bunlar olmadan devrimci bir halkın, onu örgütleyip harekete geçirecek devrimci partilerin olamayacağı yaşadığımız birkaç on yılın kanıtladığı bir gerçektir.

Bugün emperyalizmin kalelerinde, Avrupa ülkeleri ve ABD'de devrimci fikirler geliştiren aydınlar var mı? Yazarlar akıldışı özel mülkiyet düzeninin yıkılması gerektiğini her cümlesinde bize duyuran romanlar, şiirler yazıyorlar mı? Chaplin'ler, Brecht'ler, Picasso'lar, Neruda'lar, Hikmet'ler nerede?

Büyük bir aydın kıtlığı yaşıyoruz ve devrimsizleşmenin temel nedenlerinden biridir. Devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz; devrimci aydınların yaratıcı emeği olmadan, haksızlıklara sızlanmakla yetinen kitlelerden devrimci bir halk gelişmez.

Öyleyse, devrimci aydına ihtiyacımız önceliklidir.

***

Bir halk ayaklanması haberi getirerek başlayan 2022'nin insanlığın kurtuluşu yolunda devrimci fikirlerle donandığımız, devrimci romanlar ve şiirler okuyarak bilendiğimiz, bizi güzel geleceğe biraz daha yaklaştıran bir yıl olmasını dilerim.

■ **B. SADIK ALBAYRAK**

Mehmet Ali & Akşamsefası

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Saygı neden ister, sevgi istemez.

***

Ne gözler gördüm
Ne derindiler
Ne cennettiler
Serin suların aktığı
Ilık yellerin estiği
Yıldız yıldız bir gök geceleyin

Ne gözler gördüm
Ne karanlık
Ürkerek baktığım
Bakamadığım
Ne cehennemdiler

Gözlerimi gördüm
Gözlerini gördüm
Biri sen biri ben
hiçbiri biz değil
Sessiz bir mumun eridiği

***

Seçimler şalter değildir. Çağdaş uygarlık düzeyine seçimlerle ulaşılmaz. Onlarla ancak ileri geri gidilebilir.

***

Düşünmeye zamanın olsun bir kenarda
Dünyanın kırk türlü hali var

Sevmeye zamanın olsun
Zamanın hatırlamaya bir anı

Yitip gitmeyesin diye sarılmaya
Onu okşamaya zamanın olsun

Bir kenarda bulunsun aşk
Dünyanın kırk türlü hali var

***

Kendini rezil etmek diye bir şey var. Hırs ve hasetlikle kör olmuşların işi...

***

Ayağa kalkmak güçtür
Birden düşer insan

Unutmak elinde değil
Birden düşer hatırına

Nisan ya ay bahar ya mevsim
Birden iner yağmur toprağa

Taze kokar yaprak umutlar açar
Aşk yürür damarlarına

Birden gürler gök
Islanmak istersin sırılsıklam

***

Seçimler şalter değildir. Çağdaş uygarlık düzeyine seçimlerle ulaşılmaz. Onlarla ancak ileri geri gidilebilir.

***

Halk düşmanını bilemez.

***

Kederim duman oldu uçtu
Umudum kuş oldu kondu dalıma
Güvencim coştu yarına
Boşuna değil
Her gecenin sabahı varmış
Kalk kuşan tan yeri ağarmadan
Çanakkale dumlupınar'dan izmir'e doğru

***

Yayıma hazırladığım bu kitabı geçenlerde Türkiye'den sahaf yoluyla ısmarlamıştım. Adı "Düşünce Özgürlüğü"... Kurucusu olduğum fakültem ayıklayıp, sahafa satmış anlaşılan. O da bana geldi. Ben bağışlamıştım. Bu bir kara mizah. Ne acı! Öğrencilerin dikkatinden kaçırmışlar böylelikle.

***

Bugün yurttaşlık sınavındayız. Kulluk sınavı da diyebiliriz elbette.

***

Enflasyon akıl ve üretimle düşer. Aptallık ve hırsızlıkla doğru orantılıdır.

***

Göz kapanmadan görmez
Susmadan duyamazsın

Sevemezsin sarılmadan
Yol yürünmeden bitmez

Düşlemeden düşünemezsin
Yaşanmaz dayanışmadan

Hayat bir paradoks denklem
Gidemezsin dengini sarmadan

***

Siyasetçi işine geleni söyler. İnanması gerekmez. İnandığını söyleyense siyasete yön verir.

***

Hüzün tek sözcüklü bir şiirdir.

***

Gözbebeğim
Umudum
Işıksın
Aşk
Ateş
Saman alevi
Şehirler yangını
Küllerimden doğansın
Beni sorma durma bakma ardına

***

Herkesin sonu geçmişine göredir.

***

Bütün bunlar bu adamları namus şeref üstüne yemin ettirmekten geliyor başımıza.

***

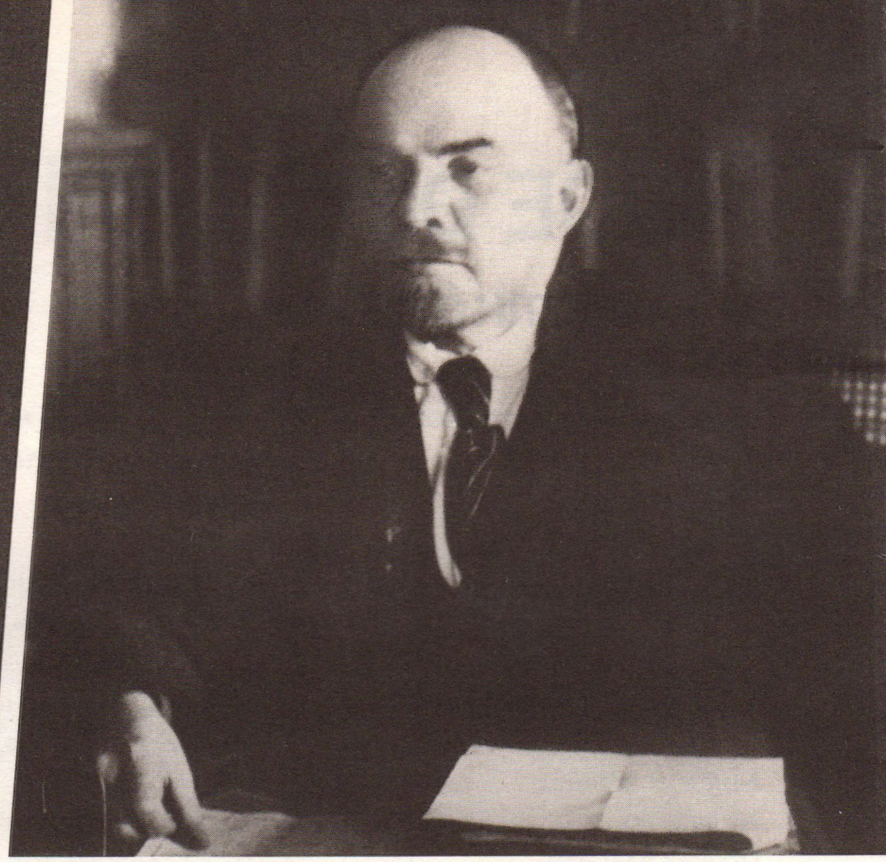

20. YÜZYILIN İKİ BÜYÜK LİDERİ

■ CAFER YILDIRIM

Krallığın Ruslardaki adı çarlık, bizdeki adı ise padişahlıktı. Ruslar, 17 Ekim Sosyalist Devrimi'yle 1917'de, Türkler ise Anadolu İhtilali'yle 1922'de krallık rejimine köktenci bir biçimde son verdiler. Efendi ile tebaası, bir başka ifadeyle efendi ile kulları arsında hükümranlık ilişkisini sağlayan sistem devreden çıkartıldı. Yurttaşın doğuşuna olanak sağlayan yeni sistemler kuruldu.

Kral saraylarının odağı kuşkusuz altın tahttır. Sarayın bütün düzeni bu tahta göre şekillenir. Çünkü tahtın sahibi kraldır. Kralın kendisiyle altın üzerinden kurduğu değer ilişkisi somut halini tahtta gösterir. Bu nedenle kralın hükümranlık mekânı tahttır. Kral ile taht ayrı düştüklerinde her ikisi de birbirini tanıyamaz hale gelir. Taht için çok bir şey fark etmese de böylesi durumlarda kral için çok şey değişir. Bu bakımdan bir kralın tahtından ayrı düşmemesi gerekir. Bu durum aynı zamanda kralın içinde bulunduğu saray denen koca bir dünyanın saadetinin güvencede olduğu anlamına da gelir.

Altın varaklı süslemeler, altın işlemeli örtüler, kaftanlar, halılar; altın sürahiler, altın kuşaklı kadehler, bardaklar, semaverler; altınla kaplanmış kapı kolları... Kral, her zaman kraldır ve kralla altın arasındaki bağ onun gücünün, kudretinin, azametinin en yalın ifadesidir.

Ve cariyeler ve kapıkulları, hizmet erleri, aşçılar, aşçı yamakları ve ibrik taşıyıcılar, terziler, tesisatçılar ve temennacılar...

Hayli uzak bir geçmişte kaldığını sandığımız ve daha çok sinema, edebiyat gibi sanatlar aracılığıyla ayrıntılarına aşina olduğumuz krallık debdebeleri, 21. yüzyılın ilk etabında Tayland Kralı'nın sarayından sıkça

dünya medyasına yansıyan fotoğraflar sayesinde gözümüzde daha bir somutluk, ötesinde daha bir sahicilik kazandı.

VAROLUŞU İNSANIN AŞAĞILANMASI DEMEK

Tayland kralı saray yaşantısını iyi ki mahremine dâhil etmiyor. Eşleri, resmi sevgilisi ve haremiyle bir bütün halinde yaşantısını medyanın ilgisine sunmakta hiç cimri davranmıyor. Sayesinde, krallıklar rejiminde insanın aşağılanışının hangi boyutlar kazanabileceğini, hangi görüntüler içinde, hangi hallerde ortaya çıkabileceğini görmüş olduğumuz için belki de kendilerine teşekkür etmeliyiz.

Kral, her kral gibi en mağrur maskıyla tahtında oturuyor. Belirlenmiş bir mesafede bulunan onca erkek mutlak bir baş eğişi yansıtan garip bir saygılı duruşu halinde, kımıldadığında başına nelerin geleceğini hisseden böcekler gibi öylece bekliyor. Krala daha yakın mesafede çıplak bedeni tüllerle örtülü bir kadın, adına devlet töreni düzenlenen sevgili ise gerçek bir sürüngen halinde krala doğru ucun ucun yaklaşıyor ve armağanını sunuyor.

Ana çizgileriyle verdiğim bu fotoğraf Tayland Kralı'nın sarayından yansıdı dünya medyasına.

67 yaşındaki Kral Maha Vajiralongkornlongkorn 41 yaşındaki 4. eşi Suthida Na Ayudhya'yla evlendikten ve onu kraliçe ilan ettikten iki ay sonra yakın koruması General Sneenat Wongvajirapakdi'yi resmi sevgilisi edinmiş. Oldukça özenli, denetimli ve ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiş ve aynı zamanda 4. eş Kraliçe'nin de hazır bulunduğu tören, edinilen yeni sevgiliye resmiyet kazandırmak içinmiş. Bunun yanında şu da var sanıyorum: Önce tebaasına, sonra da bütün dünyaya diyor ki Kral Maha Vajiralongkornlongkorn: Ben kralım!

ÇARLIĞI VE PADİŞAHLIĞI YOK ETMEK

Krallığın Ruslardaki adı çarlık, bizdeki adı ise padişahlıktı. Ruslar, 17 Ekim Sosyalist Devrimi'yle 1917'de, Türkler ise Anadolu İhtilali'yle 1922'de krallık rejimine köktenci bir biçimde son verdiler. Efendi ile tebaası, bir başka ifadeyle efendi ile kulları arsında hükümranlık ilişkisini sağlayan sistem devreden çıkartıldı. Yurttaşın doğuşuna olanak sağlayan yeni sistemler kuruldu.

Böylece hem Rusya'da, o dönemki adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde hem Türkiye Cumhuriyeti'nde kral-tebaa ilişkisinin değişik toplumsal katmanlardaki mujik-efendi, tımar sahibi-köylü, ağa-maraba, şeyh-mürit, bey-cariye gibi alt versiyonları da ortadan kalkmış oldu.

Bilimsel ve sanatsal gelişmelerin, keşiflerin, reformların, Rönesans'ın merkezi olan Avrupa ülkelerinin birçoğunda ise krallıklar "sembolik" diye ifade edilen bir konumda varlığını sürdürüyor. Aslında bu ülkelerde krallar, kraliçeler, prensler, prenseslerin "sembolik"liğin ötesinde bir nüfuza, ekonomik ve siyasal güce sahip oldukları ise aşikârdır.

Avrupa'da Vatikan monarşi ile yönetiliyor. Belçika, İspanya, İsveç, Norveç, Hollanda, Danimarka ve Lüksemburg'da ise parlamenter monarşi var. Asya'dan Japonya, Malezya, Kamboçya; Güney Afrika'dan ise Lesetho parlamenter monarşik sistemlere sahipler. Demek oluyor ki bütün bu ülkelerde krallar, emirler, sultanlar, kraliçeler, prensler, prensesler; haremler ve cariyeler bulunuyor.

Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Umman, Ürdün ve Fas'ta monarşi hüküm sürüyor.

İNSAN ONURUNU YÜCELTENLER

Bir de İngiliz Milletler Topluluğu var. Bunlar: Antigua ve Barbuda, Avustralya, Barbados, Belize, Kanada, Grenada, Jamaika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Solomon Adaları, Bahamalar, Tuvalu ve Birleşik Krallık. İngiliz Milletler Topluluğu'na ait bu ülkelerin başkanı Birleşik Krallık'ın kraliçesi oluyor. Kraliçe, başkanlık yetkilerini atadığı valiler eliyle kullanıyor.

Güneydoğu Asya'daki İslami monarşiyle yönetilen Brunei'de ise sultan ihtişamını dünyaya Borneo adasından sunmaktadır.

Bütün krallık rejimlerinde hazretler kan bağından dolayı halka hükmetme ayrıcalığına sahiptir. Astığını asar, kesmediyse lütufta bulunmuş olur. Bu bazen nazik, kibar bir görüntü altında gerçekleşir bazen de ibret-i âlem için göndere bayrak çekilir.

20. yüzyılın iki büyük lideri Lenin ve Atatürk'ün krallık rejimine karşı takındıkları katıksız tutum; Arabistan Yarımadası'ndan, Uzak Doğu'ya, Afrika'dan Avrupa'ya, Orta Doğu'dan Güney Asya'ya uzanan büyük coğrafyada insanlık için hâlâ yol gösterici bir meşaledir. Onları buluşturan değer ise insanlık tarihi boyunca sanat ve kültür insanlarının, âlimlerin, filozofların, aktivist ve ahlakçıların ayağa kaldırmak için parçalandığı, yüceltmek için emek sarf ettiği, korumak için ağır bedeller ödediği değerdir. O değer, "insan onuru"dur.

İnsan onuru, paha biçilemez bir mücevherdir.

SOL MARKSİZM-2

■ YALÇIN KÜÇÜK

Başka yerlerde, "sosyalizm" ve "komünizm" isimlerinin tarihsel ve siyasal gelişimini izlemeye çalıştım; ikincisinin kullanışı daha eskidir ve **Marx ile Engels'in ünlü Manifesto'ya o zamanlar daha çok bilinen "sosyalist" yerine, "komünist" adını vermeleri, birincisinin, özellikle ütopyacıların yoğun bir biçimde kullanmaları nedeniyle, ütopyacıların kendileriyle birlikte, yıpranmış olmasındandır.**

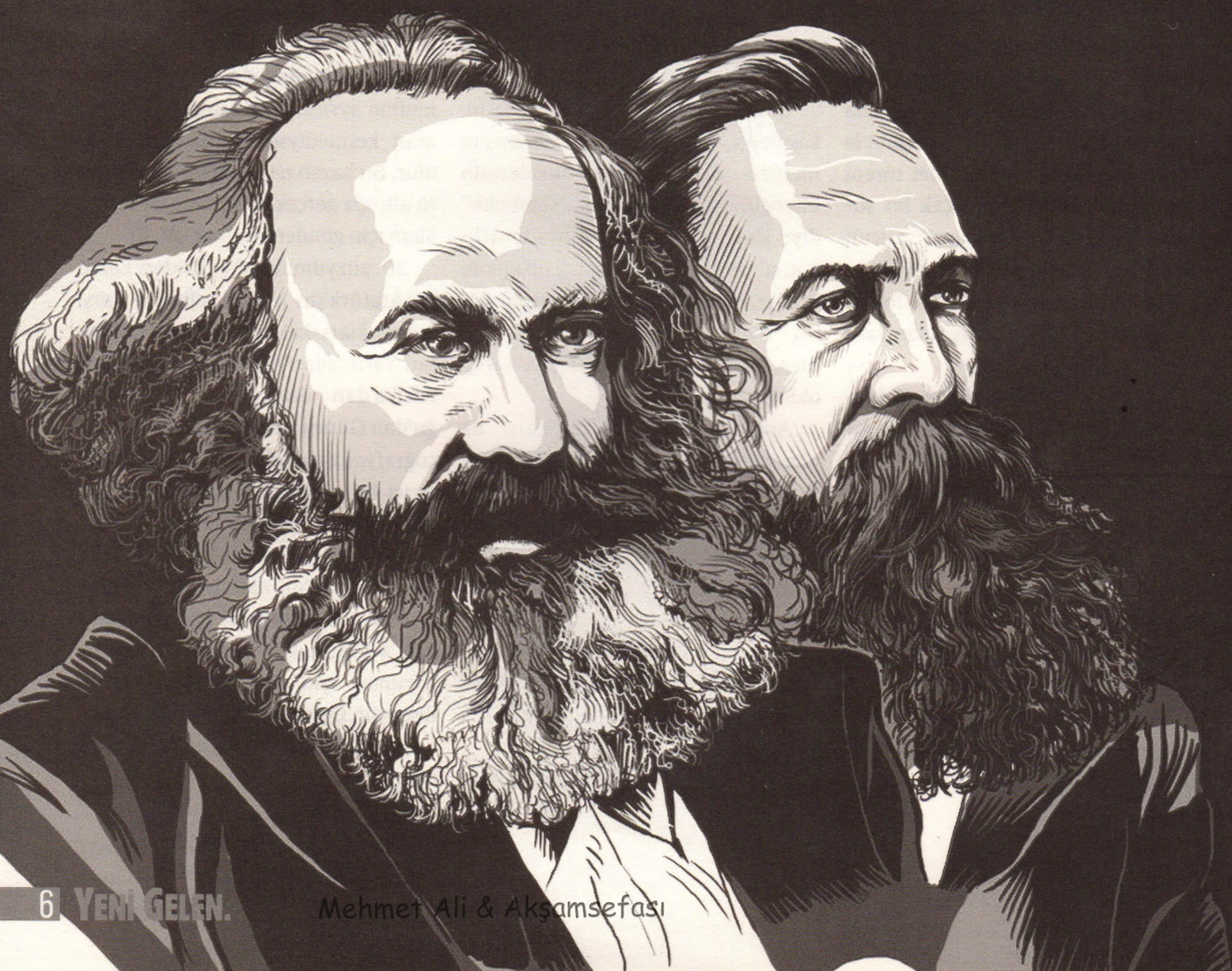

Mehmet Ali & Akşamsefası

Bu "devrim" Rusya Marksizmi'nde kalıcı olabilmiş midir; bu sorunun cevabını aramak yerine, Marx'ın kendi kendisine, Feuerbach Manifestosu'yla uyguladığı proletarya diktatörlüğünün Marx'ın sistemi içerisinde kalıcı olmadığı sorusuna cevap aranması gerektiğini düşünüyorum. Burada da söylenmesi gereken 1875 tarihli, "Gotha Programı'nın Eleştirisi" çalışmasına bakılacak olursa, bu soruya olumlu cevap vermek mümkün olmadığı yönündedir. Rusya Marksizmi'nin neredeyse gizli bir anayasa haline getirdiği bu çalışmasında Marx, o zamanlarda tartışılan, ürünün bölüşümünün, katkıya ya da ihtiyaca göre yapılacağı tartışmasına müdahale etmektedir; herhalde, tartışmanın iki argümanının da, Marx'tan önce var olduğunu söylemek fazla sayılmamalıdır. Tartışmanın taraflarından bir bölümü, ürünün bölüşülmesinin, katkıya göre olmasını ve diğerleri de ihtiyaca göre olmasını savunuyorlar; Marx'ın katkısı ise bilimsel olmaktan çok uzak ve yalnızca eklektik'tir.

Başka yerlerde, "sosyalizm" ve "komünizm" isimlerinin tarihsel ve siyasal gelişimini izlemeye çalıştım; ikincisinin kullanışı daha eskidir ve Marx ile Engels'in ünlü Manifesto'ya o zamanlar daha çok bilinen "sosyalist" yerine, "komünist" adını vermeleri, birincisinin, özellikle ütopyacıların yoğun bir biçimde kullanmaları nedeniyle, ütopyacıların kendileriyle birlikte, yıpranmış olmasındandır. Aynı şekilde, "komünist" adı da, Paris Komünü'nü izleyen büyük katliamlar ile çok büyük darbeler alınca, yerine, çok garip ve yine son derece eklektik, "sosyal demokrat" adı alınmıştır. Herhalde, Rusya İhtilali'ni sonuca ulaştıran "Bolşevik" Partinin bile adının, "sosyal demokrat" olduğunu hatırlamak, çok öğreticidir; tekrar, komünist nitelemesine dönüş, "sosyal demokrat" lider ve partilerin, Birinci Dünya Savaşının ateşleri içinde yok olmalarından kaynaklanmıştı. Bu özet, bu kez, komünist düzende aşamalar olduğu kabul edilse bile, bunları, bu isimlerle çağırmanın hiçbir ciddi temelinin olmayacağını göstermeye yetmelidir; öyle umut ediyorum.

SOSYALİZM VE KOMÜNİZM AŞAMALARI BİLİMSEL Mİ?

Uzatmadan ifade etmek gerekirse, komünist düzenin ayrı ayrı ve üstelik bölüşümü birbirine zıt çözümlere sevk edecek kadar farklı aşamaları olduğunu düşünmek, bilimsel açıdan imkânsızdır. Marx'ın ise adı ister sosyalist ve isterse komünist olsun, bu düzeni, aşamalara ayırarak, birincisinde, bunu bir "bourgeois right" olduğunu özellikle belirttikten sonra[1] katılan emek ve ürün arasında kurulacak her türlü bağın tamı tamına bir kapitalist münasebet olduğu gerçeğini bir tarafa atarak, "katkıya göre bölüşüm" ilkesini önermesinin bilimsel temellerini bulmak güçtür. Bu, bir yanıyla, kapitalizm rüzgârından kopmamak ve diğer yanıyla Feuerbach Manifestosu'nda çok büyük bir haklılıkla ileri sürdüğü, devrimcileştiren pratiği tümüyle unutmak demektir. Ancak, sosyalist devrimin, işçi sınıfının hiçbir örgütlü ve bilinçli mücadelesi olmadan, gerçekten kendiliğinden, gerçekten ilahi bir catastrophe finali ile, gelmesi halinde, böyle bir durumu düşünmemiz ve kabul etmemiz mümkündür.

Lenin, Nisan Manifestosu'nda, 1917 Şubatı'nda iktidarı, burjuvazinin ellerine bırakmayı, işçi sınıfında, bilinç ve örgütlülük eksikliğine bağlıyordu; kendisiyle birlikte çelik bir iradeyi getirerek eksikliğin bir bölümünü giderdiğini görüyoruz. İktidarın alınışı, eklemem gerekiyor, verilişi kadar olmasa bile son derece kansız gerçekleşmiştir, bu da, örgütlülük sorununu yepyeni açılardan ve yeniden tartışmayı zorlamaktadır; bu incelemeyi pek aşıyor. Ama, iktidar, Nisan Manifestosu'nun estirdiği rüzgârla alınmıştır; bunu saptıyoruz. Ancak, Marx'ın Gotha Programı Eleştrisi'ni çok kutsal kabul eden yeni sosyalist yönetim, katılan emekle karşılığı arasında bir zihinsel bağ kurup, bununla, sosyalizmde temel kapitalist ilkeyi yaşatarak kaçınılmaz bitişini de hazırlamıştır.[2] Yetmiş yıl en temel kapitalist ilke ile yetişmiş bir işçi sınıfının, sosyalizmi korumak için kımıldamayı zahmete değer bulmaması, bana şaşırtıcı gelmemiştir.

Bu kez de Rusya pratiğini terk ederek teori alanına dönecek olduğumuzda sormak durumundayız. Marx'ın, Katkı'nın önsözündeki, insanların bilincinin varlıklarını belirlemediği ve tam tersine toplumsal durumun, bilinci tayin ettiği, önermesini,[3] ezberlemeyen marksist var mıdır, sanmıyorum. Bu önerme, ne ölçüde kendisini işletebilmiştir; şimdi de bu soruya geçebiliriz ve Marx ile Engels'in yazdıklarından, Marx'ın Kapital'deki son derece öğretici formülasyonundan, "sermayedar, kişilik kazanmış sermayedir", burjuva sınıfı için, bu önermenin mutlak bir işlerliği olduğunu öğreniyoruz. Öte yandan, bildiğimiz köylü devrimlerinin en şanlılarından birisini borçlu olduğumuz Emilio Zapata ile Pancho Villa'nın, gericiliğin bütün kalelerini zaptettikleri zaman, büyük bir yö-

Marx'ın Gotha Programı Eleştrisi'ni çok kutsal kabul eden yeni sosyalist yönetim, katılan emekle karşılığı arasında bir zihinsel bağ kurup, bununla, sosyalizmde temel kapitalist ilkeyi yaşatarak kaçınılmaz bitişini de hazırlamıştır. Yetmiş yıl en temel kapitalist ilke ile yetişmiş bir işçi sınıfının, sosyalizmi korumak için kımıldamayı zahmete değer bulmaması, bana şaşırtıcı gelmemiştir.

netim aczi ile ve daha önemlisi bunu kabul ederek, sarayın tepesine, yönetmek üzere, "bir namuslu adam aranıyor" ilanının asıldığı rivayet ediliyor;[4] bu, köylü yoksulluğunun isyan içgüdüsünü doğurmakla birlikte, hiçbir yönetim bilinci ve yetisi yaratmadığı anlamındadır. Peki, işçi sınıfında durum nedir ve eğer Marx'ın Gotha Programı Eleştirisi'ndeki kapitalizme büyük ve haksız tavizini kabul edecek olursak, işçi sınıfında sosyal konum, neden bilinç yaratmıyor? Bu soruya, kolayca, yine Alman İdeolojisi'ne dayanarak, doğum izlerini hatırlayarak cevap verebileceğimizi düşünebiliriz; ancak, burada sözkonusu olan kapitalizmden komünizme taşınan iz ya da bulaşıklık değil, doğrudan doğruya kapitalizmin kendisi olmaktadır. Dolayısıyla, teorik düzlemde Alman İdeolojisi, bir cevap getirmekten uzaktır ve pratikte ise durum daha cevapsızdır; çünkü başka Sovyet uzmanları da gösterdiler ve ben de "Sosyalizmin Kuruluşu" çalışmamda ayrıntısıyla ortaya çıkardım, "gigantommania" ve arkasından gelen, "anti-gigantommania" politikaları, Sovyetler'de dünyanın en büyük fabrikalarını gerçekleştirdiler. Bu, otuzlu yıllardadır; demek oluyor, Sovyet işçi sınıfı, altmış yıl, kapitalizmde bile ulaşılamayan büyük ve modern işletmelerde çalışıyor ve yine de, kapitalizmin temel ilkelerinden veya bulaşıklığından kurtulacak bir bilinç düzeyine ulaşamıyor, burada çok ciddi sorunlar olduğu açıktır.

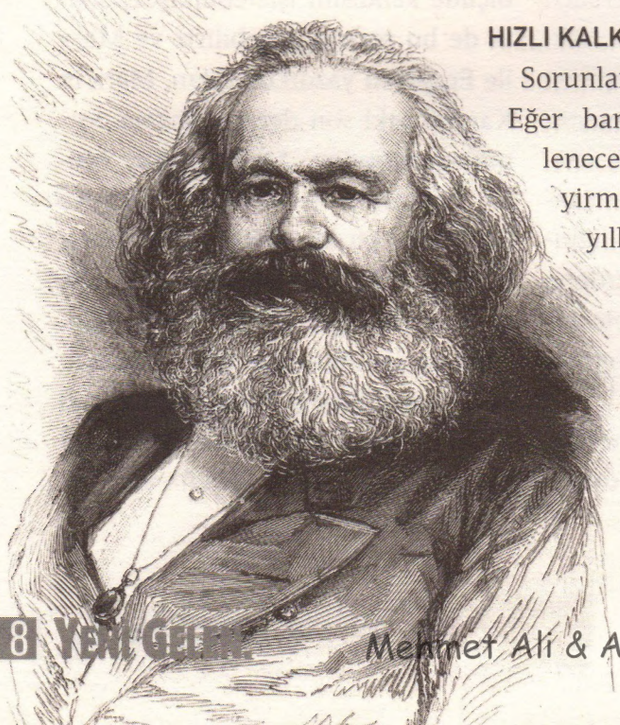

HIZLI KALKINMA HASARLARI

Sorunlar mı, "otuzlu yıllar mı?" Eğer bana bir uzmanlık yüklenecek olursa, ben en çok, yirminci yüzyılın otuzlu yıllarıyla ilgiliydim; otuzlu yıllara ayrı bir düşkünlüğüm hep oldu ve hâlâ var. Sovyetler Birliği'nin otuzlu yıllarını inceleyeceğim zaman, meslekten bir kalkınma iktisatçısı ve meslekten bir plancı olarak, kalkınmanın ve büyümenin ve özellikle bunu hızlı yapmanın, insanlık için çok hastalıklı bir tutku olduğunu, hayret ve büyük bir üzüntü içinde saptadım; emperyalist aşamada, ne kadar geniş olursa olsun, "tek ülkede sosyalizm" kuruluşunun zorladığı açmazları ve Stalin'in bu açmazların tutsağı haline gelişini görüyordum. Bu zorunluluk ve tutsaklık, yavaş yavaş, sosyalizmi, sosyalizan ilkelerden ve asıl tariflerinden uzaklaştırıyordu ve sonunda uzaklaştırmıştır.

Althusser, Fransızların sosyalizm ülküsüne bağlı teorisyenlerinin olmamasından yakınıyordu ve "Guesde mi Lafargue mı?" diye soruyordu; Engels'in mektuplarında birincisi hakkında, oldukça olumsuz yargılara rastlıyoruz. Marx'ın en sevgili kızının eşi "Kapital'i okuduğum zaman, sanki gözlerimin önündeki perde yırtılıyordu" diyen Marx'ın, Küba doğumlu, saygın Damadını, benim için ölümsüz yapan çalışması, "le Droit a la Paresse" adındaki çok kısa broşürüdür. Hapishanede yazılan bu broşürün alt başlığı 1848 Devrimi'nin sloganı olan çalışma hakkında karşı bir "reddiye" adını taşıyor; "tembellik hakkı" üzerinedir.

Önemi geliştirdiği çözümlemelerden kaynaklanmıyor, bu sözkonusu bile değildir; önemi, alt başlığında yazıldığı üzere, bir reddiye olmasındadır. "Kapitalist uygarlığın egemen olduğu uluslarda işçi sınıfını bir garip tutku kontrolüne alıyor" diye haykırarak başlıyor ve işçilerin işte çalışmayı, çılgınlık ölçüsünde istemelerini eleştiriyor; daha doğrusu istemelerini çılgınlık sayıyor. Kapitalist toplumda, iş, bütün gerilemelerin ve bütün organik bozulmaların kaynağıdır, diyor; çok yerindedir. Bir çalışmamın arka kapağına bile yazdım, "sosyalizmin amacı hoşzamandır" ve Lafargue, Marx'ın ölüm yılında, 1883 tarihinde, bu açıklıkta olmasa bile, sosyalist yazının, ancak kutsal din kitaplarında bulunabilecek bir iş'i takdis etmesini ve emek-zamanın değerin ölçüsü olmasından hareketle, çalışmayı bir onur

haline getirmesine karşı çıkıyordu. Marksist teorinin bu yönde gelişmemiş olması, en büyük zaaflarından birisi olmuştur. Sovyet düzeninin emperyalist saldırıları durdurmak için hızla silahlanmak ve bunun için de hızla sanayileşmek zorunda kalması, teorik zaafın pratikte de, artarak ve sanayileşme ile uzayın zaptının gözkamaştıran zaferleri karşısında, kör bir biçimde sürdürülmesine imkân vermiştir.

MARX'IN KAPİTALİZM ABARTMASI

Pratikte şiddetlendirilmiş bir teorik zaafın, çok filozofik nedenleri ya da nedeni var mıdır? Bu çok kapsamlı felsefi soruyu daraltmak için, başka bir soruyu ve şunu Marx'ın Hegel'den gerçekten kopup kopamadığı sorusunu, ortaya atabiliriz; kopabilmiş midir? Ben, Engels'in formüle ettiği Hegel'in felsefesinin idealist yanının atıldığı ve solcu olan diyalektiğinin alındığı yollu açıklamalarını fazla ikna edici bulanlardan değilim; "diyalektik" felsefe değil, mantıktır ve bir felsefeden bir mantığı ayırmanın sorunlarının tartışılmasını pür felsefecilere bırakmanın doğru olacağı inancındayım. Ayrıca Hegel'in mükemmel bir şekilde geliştirdiği, diyalektik mantığın üç kuralının, reddin reddi, zıtların birliği ve nicelin nitele dönüşümü, kurallarının bir bölümünün kaba kullanım nedeniyle körleştiğini ve ayrıca her üçünün birlikte yetersiz kaldığını kabul etmek zorundayız. Sovyet Marksizmi'nin uzun süre Kafka, Freud ve Sartre'a olduğu gibi, Kuantum Fiziği'ne de korkuyla ve ürkerek yaklaşması, yetersizliği hızla giderme kanallarından birisinin de heba edilmesi anlamına gelmektedir. Hegel'den kopmak ne demektir? Marx'ın, kapitalizmi abarttığı yolundaki görüşlerim eskidir[5] ve bu abartmanın en edebi ifadeleriyle,

Komünist Manifesto'da karşılaşıyoruz. Bir yerde, Marx ve Engels, "burjuvazi, duruma hakim olduğu her yerde, feodal, patriyarkal ve kırsal idyllie, ilişkilere son vermiştir"[6] diyorlar ve devam ediyorlar; kapitalizm, "dinsel şevkin, şövalyece coşkunun, naif duygusallığın en göksel vaadlerini, egoist hesapçılığın buzlu sularında boğmuştur" güzel haberini veriyorlar. Bunların, hem abartma ve hem de gerçek dışı olduğunu artık herkes görebiliyor; kapitalist sistem, bunları ortadan kaldırmamak bir yana, sürekli canlı ve gelişkin tutmaya özen göstermektedir. Dünyanın en gelişmiş yerlerinde bile, komünizmin destablizatörü rolünün dışında, artık kürtaj türünden son derece insani bazı teknikleri bile dinsel kararnamelerle yasaklayan bir papa'yı, karşılamak için, milyonlarca insan sokaklara dökülebiliyor. Marx'ın zamanı bir yana, sosyalizm hem yıkıldığı yerlerde ve hem de diğer büyük kapitalist ülkelerde, islamik ve hristiyan Ortodoksluğu çok hızlı bir gelişme gösteriyor ve bu gelişmenin özendirildiği kesindir.

Manifesto, "dinsel ve siyasal yanılsamalarla peçelenmiş sömürülerin" hepsinin, kapitalizm sayesinde, tarihe karıştığını da bize müjdeliyor ve yerine, sadece çıplak ve vahşi sömürünün kaldığını ileri sürüyor; artık "iyi haberler" bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Yine Komünist Manifesto'da, "the bourgeoisie, by the rapid improvement of all instruments of production, by the immensely facilitated means of communication, draws all, even the most barbarian, nations into civilisation" önermesi de var; üretim araçlarının gelişmesi sayesinde, kapitalizmin, en barbar ulusları bile uygarlık düzeyine çektiği iddiası da son derece idealist kalmaktadır.

Pratik, Manifesto'nun haberlerini doğrulamamıştır; eğer Manifesto'yu önemli ve bilimsel bir belge sayacak olursak, tekelli bürokratik bir devlet düzeninin kurumlarını yerleştirmek isteyen, eylülist cuntanın, neden dinsel yanılsamaları bu kadar körüklediği-

Lenin, Nisan Manifestosu'nda, 1917 Şubatı'nda iktidarı, burjuvazinin ellerine bırakmayı, işçi sınıfında, bilinç ve örgütlülük eksikliğine bağlıyordu; kendisiyle birlikte çelik bir iradeyi getirerek eksikliğin bir bölümünü giderdiğini görüyoruz. İktidarın alınışı, eklemem gerekiyor, verilişi kadar olmasa bile son derece kansız gerçekleşmiştir.

ni ve kurumsallaştırmaya çalıştığını anlayamayız ve anlatamayız.

Aynı şekilde, "emperyalist" sözcüğünü kullanmadan, dünyanın en ileri kapitalist ülkesi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin, Afganistan'da Taliban hareketiyle birlikte hareket etmesini de kavrayamayız; eğer hem bunları kabul ediyorsak ve hem de Manifesto'yu bilimsel buluyorsak, beynimizde, bölmeler açmaya mecburuz.

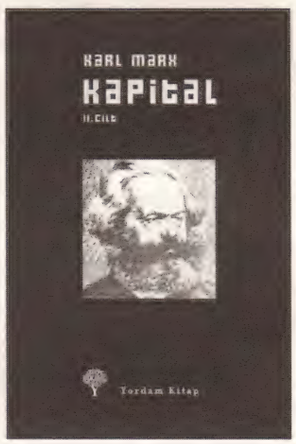

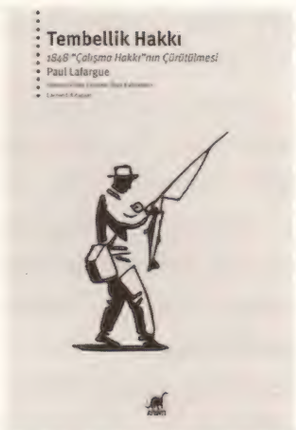

MARX HEGEL'DEN KURTULAMADI MI?

Fakat şimdi buradaki sorunumuz, bunları anlamak ve anlatmak değildir; Marx'ın sistemini ve bilimselliğini tartışıyoruz. Burada, bu tartışma içinde, Marx'ın dünyasına baktığımızda, kapitalizmle ilgili, Bastiat ile yarışabilecek bu iyimserliğin, bazı açılımlarını bulabiliriz; gerçekten de, Fransız Devrimi'nin hâlâ esen entellektüel rüzgârları ile restorasyonun baskılı dünyasının, Marx'ta, demokratik çarpıklığa yolaçtığına dair işaretlere ekleme yapma imkânı bulunmaktadır. Marx'ın çocukluktan çıkıp olgunlaştığı yıllarda, özellikle İngiltere'de, ancak genellikle Batı Avrupa'da yine tarihin pek az kaydettiği hızda, teknolojik uygulamaların birbiri arkasına sahnelendiği gözlenmektedir. Tekstil sektörünün mekanizasyonu, buharın bir enerji olarak kullanılması, demiryolu makinasının egemenliği, trenin bir taşıma aracı oluşu, büyük demir köprülerin yapılması, daha da önemlisi, buharla işleyen gemiler, hepsi hepsi Marx'ın kısa ömrünün yarısında ve gözlerinin önündedir. Teknolojik uygulamalarda ve ulaştırma alanında insanı şaşırtan bir hız var.

İşte Marx, bu hıza diyalektik olarak yaklaşmamış ve Hegel anlamında idealist olarak bakmıştır; Hegel'de, bir düşünce vardır ve eğer düşüncesi varsa, bunun ışık hızından daha büyük bir süratle, maddeleşmesi mutlaktır. Marx'ın, kapitalizmi bir kavram haline getirmesinden sonra, her alana işletmesi ve kapitalizme, zamanı aşan bir hız ve güç yüklemesi, tümüyle hegelisttir. Marx, Hegel'den kurtulamamıştır.

Aslında Feuerbach'ın Essence'iyle, Hegel'in tahtından indirilmesine ve Marx'ın bir zaman için hızla feuerbachyan olmasına karşın, hegelist otomotizmden kurtulamaması, Marx'ın sisteminin en zayıf yanlarından birisini oluşturmaktadır. Capital'de yer alan ve sık sık tekrarlanan diyalektik mantığın, Hegel'de başı üstünde "durduğu" ve akli hale getirilmesi için başaşağı yapılmasının zorunluluğu da, bazı Fransız düşünürlerinin sonradan mistifiye etmelerine karşın basit bir iştir ve Marx'tan önce, Feuerbach tarafından tamamlanmış durumdadır. Üstelik bu da, tekrar ediyorum, bir mantık olan diyalektiğin değil, bir bilim yolu olan felsefenin sorunudur; Tanrı'nın bütün insanlığı yarattığı düşüncesi, düşüncenin reel olması anlamında, Hegel'indir ve Essence'deki Feuerbach'ın parlak bir biçimde gösterdiği gibi, Tanrıyı insanların yarattığı ve yaratmaya zorunlu oldukları düşüncesi ise, bunun başaşağıya çevrilmesidir. Bu başaşağı ediş, gerçekten, materyalizmin bilimsel ayakları üzerinde durmaya başlaması anlamındadır.

Marx'ı özgün bir filozof saymak imkânsızdır; ancak, harika bir bilim adamı olduğunda hiçbir kuşku olmamalıdır. Marx, belki kendisinden sonra örneği olmayan, öncesinde ise ancak Aristoteles ve Adam Smith ile karşılaştırılabilecek ölçüde çok geniş ve sağlam bir bilgi donatımına sahiptir. Bunun ötesinde, aklını, gerçek ve kavramsallaştırılmış süreçleri, sürekli olarak, birbirleriyle düzenleyen, syntaxique, bir eğilim ve güçle çok zenginleştirebilmiştir; bu haliyle sistemine "marksizm" yerine, zamanın bilimi demek daha yerinde olurdu. Capital'i hâlâ, bilim düzleminde ve toplumsal alanda, yazılmış en son bilim kitabı saymak mutlaka haklıdır.

KAPİTAL HÂLÂ YAZILMIŞ SON BİLİM KİTABIDIR

Bilim, Marx için, en üst önceliğe sahip görünmektedir; bu o kadar öyle ki, kendi

sisteminin açıklamada yetersiz kaldığı noktaları bile, öncelikle kendisi saptayabilmektedir. Tarihin peryodizasyonu ve peryodları kavramlaştırma denemesinde, Doğu'daki bazı oluşumları, "Asya Tipi Üretim Tarzı" adıyla genel modelin bir istisnai durumu olarak göstermekten geri kalmıyor ve üretici güçlerin gelişme düzeyiyle açıklanmasını mümkün görmediği, gelişme çizgileriyle üretim güçlerinin gelişmişlik derecesini aşan, Roma Borçlar Hukuku ile Elen Klasik Sanatı'nı "eşitsiz gelişme yasası" hipoteziyle ayırabiliyor.[7] Bunlar, gerçekten ancak, has düzeyde bilim adamlarına yakışan tutumlardır.

Capital, hâlâ yazılmış son bilim kitabıdır; ancak, burjuvazinin çıkışını ve iktidarını perçinleme cüretini hesaba katmamıştır ve muhtemelen sadece bunları esas almıştır. Marx'ın sisteminin ve özellikle Capital'in, daha sonra Rusya Marksizmi'nin oluş sürecinde çok tartışılmasından biliyoruz, en önemli varsayımı, burjuvazinin, kavramlarına ve kendi tanımlarına kıskançlıkla bağlı olmasında ve dönüşü veya zikzağı bilmemesinde düğümlenmektedir. Marx'ın sisteminde, burjuvazi, sanki, kırmızıya doğru ve mutlaka saldıran azgın bir boğa'dır ve belki de, Hegel anlamında, en idealist boğa'dır. Böyle olduğu için, Feuerbach Manifestosu'nda devrimcileştiren eyleme çok önemli bir yer açmasına karşılık, bu, hep sistemin dışında kalmaktadır.

Marx, Babeuf'ten başlayarak bütün devrimci eylemleri, ütopyacıları ve bunların ortakçı ve örgütçü yazınını hep sansür etmiş ve bunları ihmal etmiş, sansür veya ihmal etmediği zamanlarda da, bir yandan tanımsız gelecek zamanlara ve diğer yandan da, idealist bir otomatizme havale etmiştir. Fakat bu noktada birlikte alınmasına karşın, Engels ile arasında zaman zaman nitelik farkı görebiliyoruz; Engels, köylü savaşları ve işçi sınıfı tarihi türünden daima irade içeren ve başkaldırı çözümlemelerine olanak tanıyan alanlara eğilmekten geri kalmamıştır. Anti-Duhring, hâlâ, bir harika'dır.

LENİN'İN AÇTIĞI VE KAPATTIĞI KAPI

"İyi" bir Marx öğrencisinin otomatizmden kurtulması çok zordur; Rusya Marksizmi ise bu kurtuluşun sancılı tarihidir. Lenin, bazı yoldaşlarını ve gerçekte "hakiki marksistleri", menşevikler olarak mahkûm ederek, "Şto Sdelat?" ile, Marx'ın sisteminde, en büyük revizyonu ve bu anlamda devrimi gerçekleştirmiştir. "Ne Yapmalı?" ile Lenin, bir çığır açarak, doğru yola işaret etmiştir ve hâlâ etmektedir. Ancak ne yazık, Kitap, dünyanın her tarafında caddelere inen ve molotof kokteyline tutkulu devrimci üniversite gençliğinin el kitabı olmasının ötesinde, Marx'ın sisteminde, pek öyle kullanılmayan bir kapı olarak kalmıştır.

Lenin, Moğol renkli Kazan'da doğmasına karşın, Rusya tarihinin, Rusya görkemli entelektüel tartışmalarının ve aynı ölçüde görkemli devrimci hareketinin çocuğu ve ürünüdür; damgasını taşıyor. Rusya ve hareketler tarihinin essence'ı ise güvensizlik'tir; Rusya'nın özüne gömülü bu güvensizlik, Rus olan her şeyi, az veya çok, fakat mutlaka önemli ölçüde, etkisi altına almaktadır. Güvensizlik, Rusya'da ve hâlâ eter'dir. Lenin'in, iktidarı alıncaya kadar, bütün devrimci hareketleri sosyalizm içinde asimile etmeye çalışması ve iktidardan sonra, dünyadaki bütün devrimci-sosyalist partileri isim değiştirmeye zorlayarak Rusya Komünist Partisinin bölümleri haline sokması ile hepsinin kişiliklerini ve iradelerini kaldırmasını, güvensizlik eterine bağlamak durumundayız; bu, bilim ve devrim kapısını önemli ölçüde kapatmıştır.

Lenin, kapı açmış ve kapı kapatmıştır.

Bugün insanlık, "Sol Marksizm" ihtiyacı içindedir. İnsanlığın ilk ve büyük şarkısı olan ve benim için hâlâ güzel, ilk sosyalist düzenin yıkılışına verilecek ilk cevap sol marksizmin kuruluşunu ciddiye almak olmalıdır. Bu devrimci ve yaratıcı bir görevdir; sonunda çıkacak yeni bilime, "marksizm-leninizm" veya "sol-marksizm" denmesi veya denmemesi, hiç önemli değildir. Önemli olan sağ tortularından temizlemek ve sol bütünlüğüne kavuşturmaktır.

Bu yazı Yalçın Küçük'ün Sol Marksizm (Akış Yayıncılık, 1998) kitabından alınmıştır.

---

[1] K. Marx, Critique of the Gotha Programme, S. W., op. cit., p. 325.

[2] İlk yazımını, "Endüstrileşme Sürecinin Temel Sorunları" başlığıyla tanımladığım kitabımda, Lenin'in övdüğü "fordizm" ilkesine ve özellikle bir sosyalist ekonomide parça başına ücret düzenine, dikkatli eleştiriler vardır. Stahanov Hareketi de, eğer başarılar, parça başına ödemelerde bir ilaveye yol açıyorsa, yine kapitalisttir; bunları, ilk kez formüle edişim, otuz yıl öncesine kadar gidiyor. Y. Küçük, Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu 1925-1940, Haziran Yayınevi, İstanbul 1987.

[3] "it is not the consciousness of men that determines their existence, but their social existence that determines their consciousness." K. Marx, A Contribution, op. cit., p. 21.

[4] "On cherche un honnete homme" Eric Wolf, Les guerres paysannes du vingtieme siecle, Paris, 1969-1974, p. 52.

[5] Y. Küçük, İki Abartma ve Bir Ayırma. Bu incelemeyi ilk önce ne zaman yazdığımı, şu anda hatırlamıyorum, ancak, Tezler'in beşinci kitabında da var. Y. Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, Beşinci Kitap, İstanbul, 1992, s. 260 ve sonrası.

[6] K.Marx-F.Engels, Manifesto of the Communist Party,S.W., op. cit., p.37.

[7] K.Marx, Grundrisse, Penguin Books, 1973, p.109.

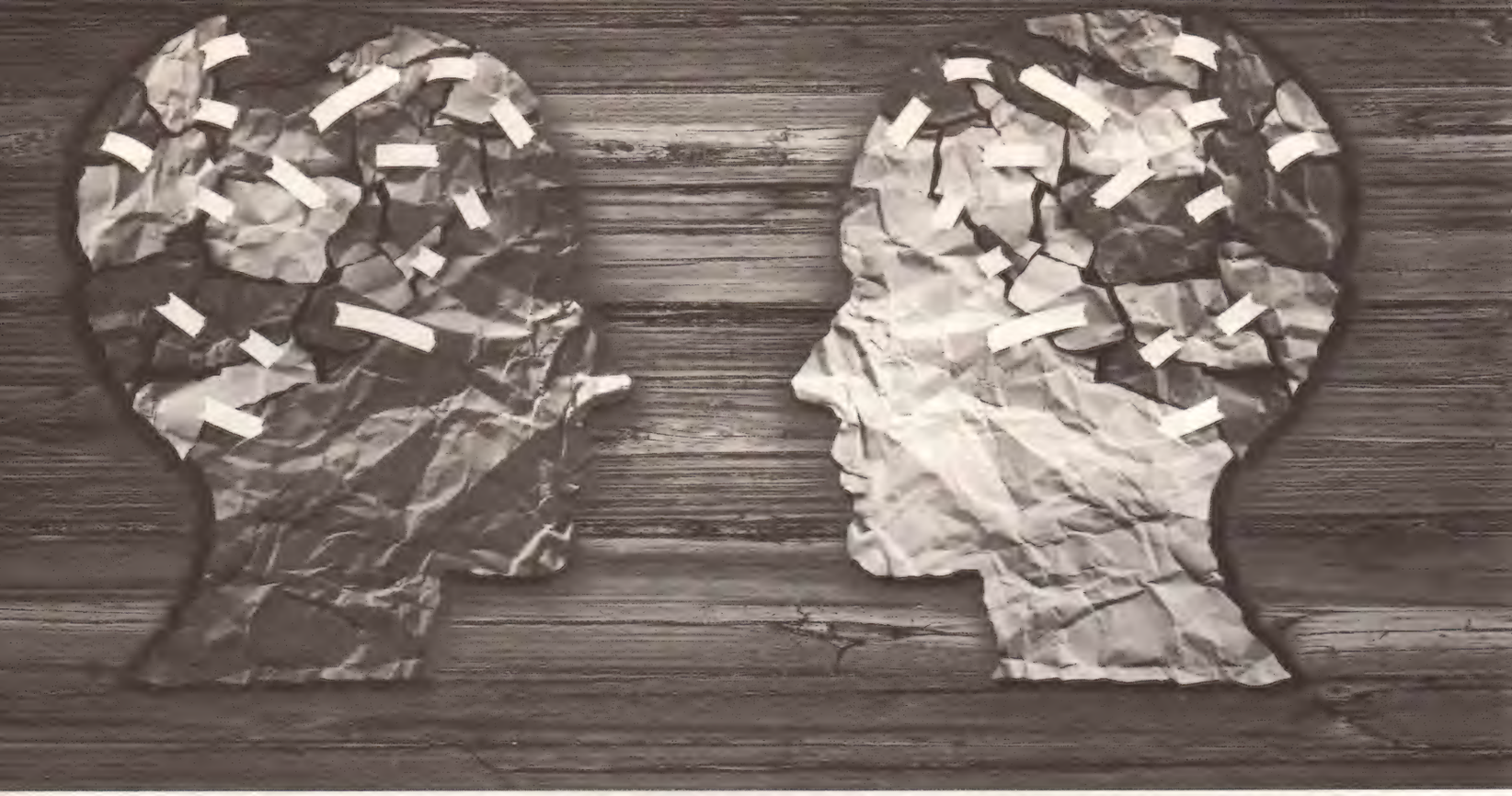

"İdeolojik Portföy": KİM NEYE DÖNÜŞEBİLİR?

■ TAYLAN KARA

Bir sosyalisti İslamcı yapmak çok çok zordur. Amaçlanan şey Cumhuriyet karşıtlığı ise liberal olması da aynı işi görecektir. Bu nedenle bir sosyalisti Cumhuriyet karşıtı yapmanın en kolay yolu onu İslamcı/ümmetçi yapmaya zorlamak değil, ona liberal aşı yapmaktır. **Kadıköylü bir sosyalisti muhafazakârlaştırarak Cumhuriyet düşmanı yapamazsınız; ancak liberalleştirerek yapabilirsiniz.**

Hiçbir toplum ya da düşünce yekpare ve homojen değildir. Her toplum veya düşünce içinde ana eğilimin yanında daha küçük ölçeklerde birçok eğilim bulunur. Bu eğilimleri, o düşüncede öne çıkarmak ve ana akım hâline getirmek olanaklıdır.

Ancak herkes her şeye dönüşemez. Her değişim/dönüşümün bir sınırı vardır. Her değişim mutlak olmak zorunda değildir. Bir ideolojide çok az enerji harcayarak yapılacak değişiklikler büyük değişiklikler kadar iş görebilir.

Belli bir ideolojiyi savunan milyonlarca insanı cismen yok edemezsiniz ancak siyasetini, benzerlerine dönüştürerek yok edebilirsiniz. 21. yüzyılda cismen yok etmek pahalıdır; ideolojik olarak yok etmek oldukça pratik ve ucuzdur.

Azot (N) elementini helyum (He) ile birleştirmek çok çok zordur çünkü helyum kararlı bir elementtir ve normal koşullarda başka elementlerle tepkimeye girmez. Çok yüksek

Mehmet Ali & Akşamsefası

miktarda enerji verildiğinde girebilse de oluşacak bu bileşik asla kararlı bir bileşik olmaz.

Azot, oksijenle (O) veya hidrojenle (H) kolayca tepkimeye girebilir. Bu tepkimelerin bazılarının oluşması için çok az enerji vermek yeterlidir; bazıları ise dışarıdan hiç enerji vermeden kendiliğinden gerçekleşir.

Element özelliklerini yitirmesi için azotu tepkimeye sokmak isterseniz helyum ile tepkimeye sokmaya çalışmak saçma olacaktır. Bunun yerine oksijenle veya hidrojenle birleştirmek çok daha işlevsel ve kolaydır.

İDEOLOJİK KOMŞULUKLAR

Her ideolojinin olası sapmaları genel hatlarıyla baştan bellidir. Her ideolojinin bir "olanak aralığı" ve "komşulukları" vardır.

Bunların birçok istisnası var ama somut örnekler üzerinden gidelim.

Laikliğe sıkıca bağlı ortalama bir Kemalist, sosyalistle de milliyetçiyle de "ideolojik olarak komşu"dur ama örneğin IŞİD'liyle komşu değildir.

Kürt milliyetçisi ortalama bir Kürt, siyasal İslamcıyla da sosyalist ile de sınır komşusudur ama mesela MHP'liyle sınır komşusu değildir.

Yozgatlı Sünni muhafazakâr bir köylünün "olasılık portföy"ünde MHP'lilik, AKP'lilik, İslamcılık, ümmetçilik vardır ama liberallik ya da Kemalistlik yoktur.

KİMİ NASIL CUMHURİYET KARŞITI YAPABİLİRSİNİZ?

Birbirinden çok farklı görüşte grupların her birinin Cumhuriyetle olan bağı ve bunun gerekçesi birbirinden farklıdır. Bu grupların her birini Cumhuriyet karşıtı yapmak için tek bir formül işlevsel değildir; bu nedenle her gruba uyan Cumhuriyet karşıtlığı birbirinden farklıdır. Bir sosyalisti İslamcı yapmak çok çok zordur. Amaçlanan şey Cumhuriyet karşıtlığı ise liberal olması da aynı işi görecektir. Bu nedenle bir sosyalisti Cumhuriyet karşıtı yapmanın en kolay yolu onu İslamcı/ümmetçi yapmaya zorlamak değil, ona liberal aşı yapmaktır.

Kadıköylü bir sosyalisti muhafazakârlaştırarak Cumhuriyet düşmanı yapamazsınız; ancak liberalleştirerek yapabilirsiniz.

Bir Alevi, laik ise ne kadar derinde olursa olsun Cumhuriyetle bir bağı vardır. Cumhuriyete sempatiyle bakan bir Aleviyi İslamcı yapmak zordur. Ama bu kişiyi, Cumhuriyeti Dersim Katliamı'na indirgeyen bir liberal söylemle avlayabilir, Cumhuriyetle olan son bağını böyle koparabilirsiniz.

Kendilerini hâlâ devletin ve dolayısıyla Cumhuriyetin sahibi zanneden Kemalistleri, Atatürk'ü kötüleyerek Cumhuriyetten koparamazsınız. Bu kitle, milli bayramlarda Atatürk silueti yaparak, CHP'li belediyelerin organize ettiği en büyük bayrak açma gibi biçimsel ritüellerle "dekemalize" edilebilir. Bu kitleyi işlevsiz bir yığın hâline getirmenin yolu ümmetçilik ya da liberalizm değil kof Atatürkçülüktür.

***

Dersim katliamı, İzmirli Cumhuriyetçiye işlemez ancak Tuncelili Aleviye işler. "En büyük Atatürk silueti oluşturuyoruz" aktivitesi bir sosyalistin değil ama İzmirli Cumhuriyetçinin uyuşturucusudur. Postmodern felsefeye bir MHP'li duyarsızdır ama Kadıköylü sosyalistin uyuşturucusu budur.

***

Kısacası bir Kemaliste mistisizm verme şekli ile bir muhafazakâra ya da bir sosyaliste mistisizm verme şekli birbirinden farklıdır.

Her ideolojik konumun havucu diğerinden farklıdır. Bu nedenle bir ideolojik grubu dönüştürmek için o grubun dönüşme olasılığı olan "ideolojik aralığı" mutlaka gözetmek gerekir.

(Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 3. Cilt)

Bir Kemaliste mistisizm verme şekli ile bir muhafazakâra ya da bir sosyaliste mistisizm verme şekli birbirinden farklıdır.

KİM KİME DUM DUMA BEHİÇ AK

behicak@yahoo.com.tr

İHTİLÂL

■ SERTAN BALKAN

1-
seni sevdim, sonbaharmış
yağmur doruklarından salınıp ihtiyar dağların
yepyeni ırmaklar yaratmış
adı tanrılarla anılır birinin şimdi
adını göz bebeklerimden almış.

karadeniz hırçındır, kıskançtır
ama besler, büyütür nehirlerini
o su çoğalır, çoğalır, çoğalır da
yeniden yaratır denizlerini.

söyleyin bileyim
şimdiye dek hangi efsane
hangi destan yarım kalmış
düşman eli değmeyen
hangi nehrin suyu kanamış
seni sevdim
seni sevmek asırlar boyu
menderesler çizerek akmaksa da sevdim
sarı ama uzak bir sonbaharsa da sevdim
yalnız o dehşetli güzel anları
böyle soğuk renklere benzetmeyi sevemem.

2-
yalnızlığın çocukça bir yanı vardır
yorulursun, üşürsün de oynamaya devam edersin
kum kaçar gözüne
ayağın taşa batar da acır ya
acır ya yüreğin hani birdenbire
oyunun en güzel anında mızmızlık edersin.

gencecik anılarını savurur rüzgâr seninle
saçlarını savurur, gövden dağılır, uçuşur
bir deli yağmur yağar günün birinde
ıslanırsın, üstün başın çamur olur
ağırlaşır pabuçların ayaklarında
diz kapaklarına bir sancı biner
ne ki göğsün hafifler, bir anda çözülürsün
nasıl da kocamandır gülümsemen yüzünde
küçülür, kısılır gözleri çocukluğunun
kiminle, nereye olsa koşturursun.

bulutların aralansın bir gün elinde
incecik üfleyelim acılar dağılsın
yalnızlığın sende çocukça bir yanı vardır
yalnızlığın azalsın.

3-
seni sevdim, kısacıkmış.
bir illüzyonu mu dersin buna sonbaharın
düş değil ama katiyen, alabildiğine gerçekti
ihtilâl günleri gibiydi sınıfların:
tarihin bir anında ufalır da ufalır insanlar
hani bir lokmacıktırlar birilerinin ağzında
sonra biz her şey değişsin isteriz
ve her şey değişiverir
artık geriye gitmek de kabil değildir
bir başına kalmak da.
ihtilâl günleri gibi sınıfların:
artık daha azı için savaşamazsın
çoğalmayan hiçbir şey için dövüşemezsin.

4-
nasıl da yağarmış yıldızlar içime
deniz, gökyüzü nasıl da ellerine sığarmış
yürek yerinde ağırdır
yeryüzünde mavinin, yeşilin, turuncunun bin tonu vardır
alacakaranlıkta bile görmesini bilene.

bütün patikalar döner dolaşır, kısalırdı
akıl karışır, yolunu kaybedebilir
an gelir en güzel şeyler ölür
bir patika daha silinir gider içinde hayata dair
an gelir en güzel şarkılar eskir
öyküler, masallar bölünür yarıda
yasadır bu, bilirim
iki kere ikinin dört etmesi gibi bir şeydir insana
o görkemli işçi cumhuriyetlerini bile
alıp kaçırabildiler tarihten uzağa
ama insan dediğin alışmamalıdır bunlara.

5-
en uzun acı bile bir ömür kadardı
ya, bir insanın ömrü ne kadardı
kim bilir nasıl rahattı ölüm şimdi
seni düşünmek ve yanında dövüşmek için
yaşamak zorunlu olmasaydı.

şimdi böyle beylik laflar ediyorum, oysa
hiç ölüm düşler mi yaşarken, aklı başında olan
ağaçlar böyle inatla çoğalacak, böyle uzanacak da yarınlara
bir tohum patlayacak önce, sonra asfalt patlayacak da
bir çam ormanı gibi mütevazi ama
kışın bile yemyeşil kalacaksın bana
hiç düşer mi gökyüzü o zaman?

yaşamak, -sakın!-
ağır gelmesin sana.

6-
camdandık, yağmur damlasındandık
kırıldın, kanadın avuçlarımda
insandık çünkü
ne ki pür umuttandık
her satırı aşka dair
ve bu nedenledir, savaşmaya değer hâlâ
güzel olan uğruna dövüşmek sevgilim
tarihsel bir ödevdir insana.

son tahlilde, yalnız seni sevdim
sevgi ısrarlı bir inattı
yüreğim elinde öyle hafifse bundan
aşk, müge çiçeğindendi bir mayısta
kentlerin gece gökyüzünden görünüşünde
yıldızlı geceleri resmettirebilen bir sanattı
ve sanat sevgilim
en çok sanattır emek isteyen.

EDEBİYAT-SİYASET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA XIX. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATINDA YENİLEŞME EĞİLİMLERİNE BİR BAKIŞ

■ UFUK ÖZCAN

Osmanlı'da "devlete kapılanma" geleneği sadece askeri unsurlar için değil, sanatçılar ve edebiyatçılar için de geçerlidir. Üç büyük Osmanlı divan şairinin hayat hikâyesine bakıldığında belirli ortak özellikler karşımıza çıkar: Çoğunlukla Medrese kökenlidirler; hükümdarın veya bir paşanın himayesine girip onlardan lütuf beklerler.

Tanzimat dönemi yenilikçi Türk edebiyatçılarının esin kaynağı ağırlıklı olarak Fransa kaynaklıdır. Yenilikçi düşünceleri Fransız Aydınlanmasının ve siyaset felsefesinin etkilerini taşır. Düşüncelerinin merkezinde "adalet", "hak", "hukuk", "hürriyet", "vatan", "Anayasa", "meşrutiyet", "şura", "meclis", "meşveret", "medeniyet", "ıslahat" gibi siyasi temalar yer alır. Bu temaları şiir, piyes ve roman vasıtasıyla dolaylı ve incelikli bir tarzda işlerler. Eserlerinde siyasi talep ve eleştirilerini devrin önde gelen devlet adamlarına yöneltirler. Devlet görevlerinden azledilmeleri ve siyasi sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmaları bir başka ortak özellikleri olarak karşımıza çıkar. Tanzimat edebiyatının üç önemli isminin (Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa) kısa ömürlü oluşları rastlantı eseri değildir. Şinasi 45, Namık Kemal 48, Ziya Paşa 55 yaşında ölmüştür. Bu durum, muhalif kimliklerinin bedelini ağır bir şekilde ödediklerini gösterir.

Türk edebiyatı, türleri, temaları, tiplemeleri ile oldukça zengin bir edebiyat... Sadece yazılı kaynakları itibariyle değil, sözlü kaynaklarıyla da bu zenginliği teşhis etmek mümkün. Edebi tür (genre) bolluğu arz etmesi önemli bir özellik olarak karşımıza çıkıyor. Buna ek olarak devlet yaşa-

 Mehmet Ali & Akşamsefası

mıyla ilişkisi de Türk edebiyatının belirgin özelliklerinden biri.

Doğu devletlerinin yazınsal geleneğinde Zafername, Gazavatname, Siyasetname, Menakıbname, Nasihatname, Pendname, Şehname, Kanunname, Mesnevi, Divan şiiri gibi edebi türler siyasi yaşamın biçimlenmesinde uzun süreli, derinlikli ve zengin bir birikim oluşturmuşlardır. Bu türler sadece edebi yönleriyle dikkat çekmezler; aynı zamanda dini, ahlaki ve siyasi öğütler içeren metinlerdir. Örneğin Firdevsi'nin kaleme aldığı Şehname, -eski İran efsaneleri üzerine kurulu- manzum bir destan olma özelliğini göstermekle birlikte, hükümdara ve devletin işleyişine dair birtakım norm ve yükümlülükler getiren siyasi içerikli bir metindir de. XIX. yüzyıla kadar Osmanlı'da geçerli olan edebi tarz da aynı doğrultuda şekillenir. Osmanlı divan edebiyatı özellikle saray ve çevresiyle yakından bağlantılı olarak varlık bulur. Reayanın sorunlarıyla ilişkili olmayıp, sadece yönetici elit kesimle sınırlı kalan bir edebiyat örneğidir. Doğal olarak, gelişimini de devletlü kesimin destek ve himayesine borçludur. Osmanlı'da "devlete kapılanma" geleneği sadece askeri unsurlar için değil, sanatçılar ve edebiyatçılar için de geçerlidir. Üç büyük Osmanlı divan şairinin hayat hikâyesine bakıldığında belirli ortak özellikler karşımıza çıkar: Çoğunlukla Medrese kökenlidirler;[1] hükümdarın veya bir paşanın himayesine girip onlardan lütuf beklerler; himayesine girdikleri kişiye övgü niteliğinde kaside, nazire veya gazel tarzında şiirler yazarlar; siyasete aktif olarak müdahil değildirler; muhalif bir karakter göstermezler; hazcılığa kilitlenmiş bir ruh hali sergilerler; genellikle tebaanın anlayamayacağı türden süslü ve ağdalı bir dil kullanırlar; halkın somut yaşayışına ve beklentilerine karşı kayıtsızdırlar. Osmanlı yüksek tabakalarının zevkini ifade eden divan ve tekke (özellikle de Mevlevi) edebiyatı süslü bir üsluba ve kalıp terkiplere dayanarak seçkin bir azınlığa hitap ediyordu. Dil, reayanın konuştuğu dil değildi. İşlenen temaların hayatla bağı zayıftı; geniş kitlelerin hayatına ilişkin duyarlılık ve samimiyetten yoksundu. En çok işlenen edebi tür şiirdi.[2]

XIX. yüzyılda Osmanlı edebiyatçılarının Batı edebiyatıyla temasa geçmeleri şüphesiz önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu temas sonucu yeni bir dil, yeni duygu ve duyuş tarzları geliştirmişlerdir. Geleneksel edebi türlere yenileri, en başta roman ve piyes eklenmiştir.

Osmanlı edebiyatında Tanzimat'tan itibaren meydana gelen değişim siyasetle ve yeni dünya görüşüyle

Namık Kemal

yakından ilişkilidir. İsimleri öne çıkan yazarların aynı zamanda siyasi figürler olması şaşırtıcı değildir. Batı ile temas, Türk edebiyatçılarının siyasi meselelerle yakından ilgili olmalarını da beraberinde getirmiştir. Dilde sadeleşme arzularını, yeni birtakım fikirleri toplumun okuryazar kesimlerine taşımak ve yaymak istekleriyle bağlantılı olarak değerlendirmek gerekir. Divan edebiyatının ağdalı diline karşılık basit, sade bir dili tercih ederek edebi dili yalınlaştırma çabası içine girmişlerdir. Devletin izleyeceği istikameti belirlemek, siyasi murakabe ve denetim sağlayabilmek için açık-seçik bir dile başvurmuşlardır. Bunda elbette Tanzimat dönemi idari reformlarıyla ortaya çıkan, ancak devlet dilinin inceliklerinden yoksun geniş bir memur kesimini yönlendirme ve yeni idari kurumlar, prensipler ve pratikler konusunda onları eğitme arzusu da rol oynamıştır.

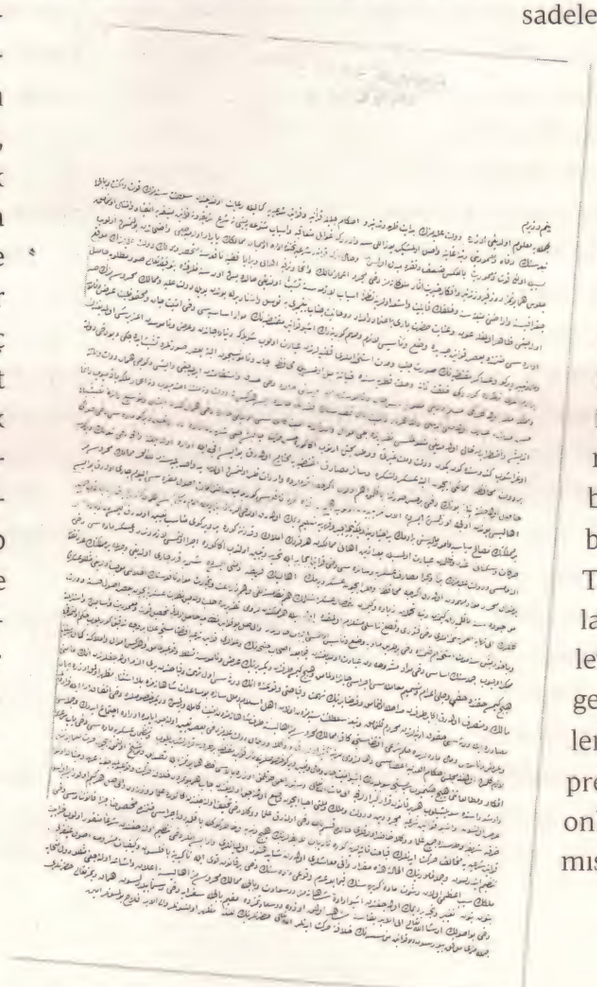

Mehmet Ali & Akşamsefası

Ziya Paşa

Osmanlı siyasi muhalefetinin önde gelen temsilcilerinin genellikle edebi çevreler içinden çıkması şaşırtıcı değildir. Ziya Paşa, Avrupa'dayken *Zafername*, *Terci-i Bend* ve *Terkib-i Bend* gibi eserler kaleme alır. Eserlerinin merkezinde devlet yöneticilerinin karar ve tasarruflarını hicvetme kaygısı yatar. *Zafername* ve *Rüya* adlı eserlerini Ali Paşa'yı hicvetmek amacıyla yazar. Yine, yönetim kademesinde görülen istibdat eğilimleriyle mücadele etmek için *Engizisyon Tarihi*, *Endülüs Tarihi* gibi eserleri Türkçeye çevirir.

Tanzimat devrinin önde gelen edebiyatçı simalarının önemli bir özelliği, çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş olmalarıdır. Örneğin Ziya Paşa mutasarrıflık yapmış, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, Şura-yı Devlet, maarif müsteşarlığı gibi yüksek idari kurumlarda görev üstlenmiş, 1865'te siyasi nitelikte Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne katılmış, Kanun-i Esasi'nin (Anayasa) hazırlanmasıyla görevlendirilmiş bir kişidir. Benzer nitelikler, döneme damgasını vuran Şinasi, Namık Kemal gibi edebiyatçılar için de geçerlidir. Tanzimat edebiyatçılarının toplumsal ve mesleki köken itibariyle, önceki dönemde görülen sanatçı-edebiyatçı tipinden farklılaşması da dikkat çekicidir: İlmiye sınıfına mensup değildirler; genellikle sivil bürokrat aileler içinden gelirler. Çok yönlü, iyi yetişmiş ve çeşitli kabiliyetlere sahip kişilerdir. Batılı eğitim almış olmalarına rağmen Doğu-İslam kültürüne de yabancı değildirler. Gazetecilik, şairlik, memurluk, siyasetçilik gibi vasıfların hepsini birden birleştiren, geniş bir formasyonla öne çıkarlar. Dille son derece ilgilidirler ve en az bir yabancı dile (daha çok Fransızcaya) hâkimdirler. Etkilenmeleri ağırlıklı olarak Fransa kaynaklıdır. Yenilikçi düşünceleri Fransız Aydınlanmasının ve siyaset felsefesinin etkilerini taşır. Düşüncelerinin merkezinde "adalet", "hak", "hukuk", "hürriyet", "vatan", "anayasa", "meşrutiyet", "şura", "meclis", "meşveret", "medeniyet", "ıslahat" gibi temalar yer alır. Şüphesiz bunlar öncelikle siyasi içerikli temalardır ve bu temaları şiir, piyes ve roman vasıtasıyla dolaylı ve incelikli bir tarzda işlerler. Bu konuları makale formunda da işleyerek avangard nitelikte örnekler verirler. Eserlerinde siyasi talep ve eleştirilerini devrin önde gelen devlet adamlarına yöneltirler. Devlet görevlerinden azledilmeleri ve siyasi sürgün hayatı yaşamak zorunda kalmaları bir başka ortak özellikleri olarak karşımıza çıkar.

Osmanlı siyasi muhalefetinin önde gelen temsilcilerinin genellikle edebi çevreler içinden çıkması şaşırtıcı değildir. Ziya Paşa, Avrupa'dayken Zafername, Terci-i Bend ve Terkib-i Bend gibi eserler kaleme alır. Eserlerinin merkezinde devlet yöneticilerinin karar ve tasarruflarını hicvetme kaygısı yatar.

Tanzimat edebiyatının üç önemli isminin kısa ömürlü oluşları rastlantı eseri değildir. Şinasi 45, Namık Kemal 48, Ziya Paşa 55 yaşında ölmüştür. Bu durum, muhalif kimliklerinin bedelini ağır bir şekilde ödediklerini gösterir.

Tanzimat edebiyatının önde gelen şahsiyetlerinin siyasi görüşleri şüphesiz devrimci olmaktan ziyade reformcu (ıslahatçı) bir nitelik taşır. Devletin olumsuz gidişatı karşısında eleştirel önerilerini dile getirirken siyasi hicve (taşlama) başvururlar. Örneğin Ziya Paşa, geleneksel divan edebiyatı üslubundan vazgeçmemekle birlikte, şiirlerinde yenilikçi bir tarzda siyasi hicve başvurur. Hiciv anlayışı eskilerin sövgüye dayalı hiciv üslubundan farklı olarak yergi ve tenkide dayalıdır. Şiirlerinde muhalif kimliğini nispeten bireysel bir tarzda, seviyeli hiciv üslubuyla ortaya koyar.

Devrin yöneticilerine yöneltilen aşağıdaki hiciv örnekleri geniş toplum kesitleri arasında popüler bir ilgiye mazhar olmuştur. Ziya Paşa'dan bir altılık mısra [klasik dörtlük/rubai gitmiş, yerine altılık dize gelmiş]:

Her şahs-ı harimi [haram yiyiciyi] Hak'ka
mahra [Allah nezdinde değerli] mı sanırsın?
Her taç giyen çulsuzu Edhem [mükemmel bir
kişi] mi sanırsın?
Dehri [içinde yaşadığın devri] ararsan binde bir
adam bulamazsın
Adem görünen hârları [eşekleri] adam mı
sanırsın?
En ummadığın keşfeder esrar-ı derunu
[derinlerdeki sırları]
Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın?

Gene Ziya Paşa'dan, yönetim kademelerini tutmuş kifayetsiz kişileri eleştiren iki dize:

Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma
Zer-dûz palan vursan eşek yine eşektir

[Özü kötü olan insanlara, giydikleri üniforma [makam, yetki] hiç soyluluk verir mi?

Altından semer vursan, eşek yine eşektir.]

Namık Kemal'in *Hürriyet Kasidesi* şiiri başlığında bile bir ironi barındırır: Osmanlı geleneğinde bir övgü ve güzelleme türü olarak kaside saray çevrelerine yönelik yazılan şiirlerdir; hürriyete övgü ise Osmanlı edebiyatında bir ilktir. Şiirin daha ilk dizeleri kapıkulu geleneğini sarsmaya çalışır:

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbal ile bâb-ı hükûmetten

Namık Kemal'in gözünde hürriyet mücadelesi en yüksek değerdir:

Ne gam pür âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten
Kemend-i can-güdâz-ı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahtır yine bin kerre zencîr-i esâretten
(.....)
Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten

Namık Kemal'in eleştirel sözleri sadece üst düzey yönetici çevreleri değil, onlara kol kanat geren memur kesimleri de hedefler. Yaklaşık yüz elli yıl öncesinden bugüne ulaşan ve sadeleştirmeye ihtiyaç olmayan bir dörtlüğü ise şöyledir:

Edepsizlikte tekleriz
Kimi görsek etekleriz
Hak'tan [Tanrıdan] ümit bekleriz
Ne utanmaz köpekleriz!

Bütün bu dizelerin ortak noktası monarşik rejimin kokuşmuşluğuna, saraya, Babıali'ye ve diğer iktidar odaklarına yakınlaşarak kişisel izzet-i ikbal peşinde koşan kişilere fırlattıkları irili ufaklı çakıl taşlarıdır. Hicvin gücü de, zaafı da tam bu noktadadır. Hicivci/heccav şairlerin sözleri halk katında saygı görmüş ve üslup bakımından birtakım

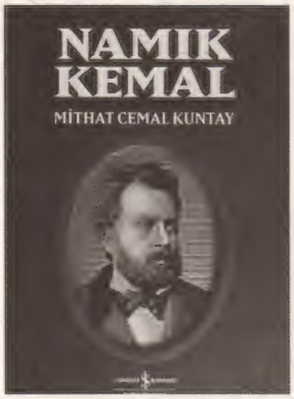

dönüşümlere maruz kalsa da süreklilik arz etmiştir.[3]

I. Meşrutiyet ve ilk sivil anayasa (1876) tecrübesi oldukça kısa ömürlü olmuş, devlet katında monarşist eğilimler yeniden güç kazanmıştır. Bu durum Osmanlı münevveranı ve edebiyat anlayışı üzerinde de hemen etkisini gösterecektir. II. Abdülhamid'in saltanatı döneminde Osmanlı edebiyatında alafranga eğilimler güçlenir. Servet-i Fünun ve Edebiyat-ı Cedide yazarları despot yönetimin baskıcı uygulamaları karşısında siyasetten ve siyasi angajmanlardan uzak durma hassasiyeti gösterirler. "Edebiyat için edebiyat" anlayışını savunurlar. Hatta bu ekollerin bazı temsilcileri kendilerini siyaseten öylesine rehavete kaptırmışlardır ki, II. Meşrutiyetin ilanına rağmen suskunluklarını devam ettirmişlerdir.[4] Avrupa'da gelişen yeni edebi akımlara özenen gençler sanat anlayışlarını "sanat şahsi ve muhteremdir" cümlesiyle ifade ederler. Başka bir deyişle sanat/edebiyatın toplumla ve siyasetle ilişkisini reddederler. Yakup Kadri bu alafranga tutumu şu sözlerle eleştirmektedir: "Öyle sanıyorum ki, Fecr-i Ati'ciler sanat şahsi ve muhteremdir dövizini kabullenirken herhangi bir ideolojik mesnede dayanmıyorlar, olsa olsa yaşadıkları devrin edebi gelişmelerini engelleyen birtakım politik ve sosyal şartlarından korunmak hedefini güdüyorlardı."[5] Bu devrin edebiyatçıları siyasi baskılara ve sansüre karşı bir özsavunma refleksi göstermeye bile yanaşmamışlardır. Gayri siyasi edebi anlayışın tipik ve parlak bir temsilcisi olarak Abdülhak Hamit Tarhan'ı gösterebiliriz. Abdülhak Hamit Osmanlı Devleti'nin çöküş ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında eserler vermiş, modern edebiyatın doğuşunda etkili olmuş bir isimdir. Ana şiarı "sanat için sanat"tır. Bununla birlikte, birbirinden oldukça farklı siyasi konjonktürlerde ve çevrelerde "şair-i âzam" olarak görülmesi ve her iki dönemde de oldukça önemli siyasi görevlerde bulunmuş olması garip karşılanmamaktadır.[6]

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın 1935 yılında yayınlanan Edebiyat-ı Cedide'nin Otopsisi adlı kitabı, yakın dönemin "yüksek edebiyat" anlayışına yöneltilmiş en keskin ve acımasız metindir. Bu edebiyat akımına mensup yazarların hülyalı duygusallığını, melankolizmini, eksantrizmini, kozmopolitliğini, dil ve düşünce bakımından geriliğini kıyasıya eleştirir.

Ancak edebiyatta alafranga modası uzun sürmemiştir. Yeniliği, modernleşmeyi yaşam tarzı itibariyle Avrupa'yı taklit etmekte bulan anlayışın eğretiliği çok geçmeden fark edilecektir. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Batıcı-mukallid tiplemeler parodileştirilmiş bir tarzda Türk edebiyatında temsil edileceklerdir. Ahmet Mithat'ın *Felatun Bey ile Rakım Efendi*'si Türk edebiyatında alafranga tipini işleyen ilk romandır. Romanda, Osmanlı aydınının Avrupa özentisi, züppeliği, sathiliği ve köksüzleşme eğilimi alaycı bir tarzda eleştirilmektedir. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* adlı romanının kahramanı Bihruz ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şıpsevdi*'sindeki Meftun da Türk edebiyatında *züppe* tipinin anlamlı örnekleri arasındadır. Türk romancıları II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet yıllarında da benzer bir yaklaşımı sürdürürler. Ömer Seyfettin ve Peyami Safa bu açıdan ilk akla gelen isimlerdir. Ömer Seyfettin *Efruz Bey*'de sahte ve şahsi çıkara dayalı yenilikçiliği eleştirirken, Peyami Safa *Fatih-Harbiye* romanında yerlilik-kozmopolitlik dikotomisine başvurur. Bir kısmı "Milli Edebiyat" akımı içinde değerlendirilebilecek bu romanların arka planında siyasi bağlamı belirgin bir milliyetçi tutum yer alır.

Özetle, XIX. yüzyılda şekillenen yenilikçi Türk edebiyatının siyasal gelişmelerle ve siyasal ideolojilerle iç içe olduğu; edebi eserlerin devlete yön verme motivasyonunu güçlü bir biçimde taşıyıp yansıttığı iddia edilebilir. 1980 sonrası dönemde, günümüzü de kapsayacak bir biçimde bu durumun köklü bir değişime maruz kaldığı, edebiyat ile siyaset/toplum bağının kopma noktasına geldiği görülecektir. Son dönemde her alanda yaşanan piyasalaşma ve bireyciliğin verdiği güçlü itkiyle edebiyat eseri adeta ticari bir metaya ve bireysel mamule dönüşmüştür. Yazarın toplumdan, toplumun sorunlarından kopuk, kendi bireysel deneyimlerine odaklanmış, aşırı kimlikçi/bireyci/hazcı/tüketici yönelimleri, etnisite/dinsel inanç/tasavvuf temalarına geniş yer açan ve biçime ağırlık tanıyan edebi "mamulleri", çoksatar kaygıları, yazarların cemaatçi, etnik vb. angajmanları, kendi farkçı egoları üzerinden giriştikleri pazarlama taktikleriyle Türkiye'de edebiyatın bambaşka bir mecraya kaydığı görülmektedir. Neoliberal-kapitalist norm ve değerlerle biçimlenen bu mecranın edebiyat-toplum ilişkisini nasıl kısırlaştırdığı üzerine ciddi biçimde düşünmek gerekiyor.

[1] Klasik dönemin edebiyatçıları daha ziyade medrese kökenlidir; Arapça ve Farsça retoriğe hâkimdirler, gelişkin bir erudisyon sahibidirler ve müderrislik, hafızlık, kadılık gibi bürokratik görevlerde bulunmuşlardır. Keza *Varidat* yazarı Şeyh Bedrettin de kadılık (kazaskerlik) görevinde bulunmuş olan, padişah adayı Musa Çelebi'yi destekleyerek devlet yönetiminden birtakım siyasal beklentiler içine giren bir ulemadır. *Varidat*, tasavvuf edebiyatının bir örneğidir.

[2] Kemal Karpat, *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Varlık Yay., İstanbul, 1962, s. 26.

[3] Cumhuriyet döneminde siyasal hicvin en parlak temsilcisi Aziz Nesin'dir. Bu arada hatırlatmalıyız ki, siyasi hiciv geleneği eski dönemlere kadar geri gitmektedir. Hacivat'ın da bir hicivci/heccav olduğunu, hatta muhtemelen adını bu özelliğinden almış olduğunu belirtelim.

[4] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 14.
Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın 1935 yılında yayınlanan *Edebiyat-ı Cedide'nin Otopsisi* adlı kitabı, yakın dönemin "yüksek edebiyat" anlayışına yöneltilmiş en keskin ve acımasız metindir. Bu edebiyat akımına mensup yazarların hülyalı duygusallığını, melankolizmini, eksantrizmini, kozmopolitliğini, dil ve düşünce bakımından geriliğini kıyasıya eleştirir.

[5] Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 15.

[6] Abdülhak Hamit şiir ve piyes yazarı olmakla birlikte aynı zamanda diplomatik görevde bulunmuş, TBMM'nin III., IV. ve V. dönemlerinde İstanbul milletvekili olarak görev yapmıştır.

Leyla Nazlı böyle kaleme almış bana göre. O karanlıkta, kaygılarına karışmış loğusa (hasta) kadın, ta gerilerden dörtnala kopup gelen hemcinsi (Elka) ile cebelleşir. **Karşısına azimle dikilen korkusu, usunun silemediği KADIN gerçeğidir. Sahibi var saydığı eşini, yavrusunu koruma savaşından galip çıkmak!**

BİR OYUN İZLEDİM

Yaşam; uyku ile uyanıklık, doğmakla ölmek, mutlulukla mutsuzluk arası bir zaman. Zaman kavramı ise hem soyut, hem somut... dilediğinizde evreni saran, dilediğimizde iğne deliğinden geçişe kadar ve hatta burun deliğine giren tek bir soluk, ya da bir kavanoza sığdırdığımız karar verici!

Doğana sevinç; süreci bitirmeyecek ölçüde kaygılarla kundaklayıp sarmaladığımız ölümden kaçış. Akıl yoluyla şartlı refleks kabullendiğimiz bu durum -akıl ve ruh- sağlığımızı yitirmedikçe böyle.

Sağlıksızlık ne ile başlar? Dış güçler, iç güçler! Dış güçler akıl kutumuzu karıştırdığında görme problemimiz de boy gösterir. Bakışlarımız bulanır ve biz somut olanı -usumuzun becerisi ölçüsünde- soyuta taşırız. Tıp, bunu "Halüsinasyon" diye tanımlıyor olabilir. Eğer bu tanımı zaman ile koşutlandırırsak başkaca isimler de yükleriz. Uyku ile uyanıklık arası boyutta en masumu "Karabasan" diyerek uyandırılır hasta. Oysa o karabasan; aklın yaşanana isyanıdır sonsuzluk kavramını anımsatan. Bu kavramın kapsamında her türden bulgu sinyal verir. İyilik de, kötülük de, çirkinlik de, güzellik de ve tüm bunların olasılık dahilindeki kaygıları, korkularına dönüşür. Aslolan, yaşamın ille de sonlanacağı gerçeğidir. Bu yüzden umarsız kaçışlarla kaybetmek istemeyen inadına direnç, ruhumuzu yıpratır. İç sesinizle baş başa kalabileceğiniz en garantili zaman dilimi o uyku sürecidir. O süreçte itişip kakışır, karşı çıkıp inatlaşırsınız yaratacağınız bir sanrı ile. O sanrı ki, sizi yüzyıllar öncesinden bugüne kovalamış özetler. Siz onun adına ister "Tarih" deyin, isterse "Yaşanmışlıklar", ya da bir oyunun içinde Elka. Oyunu sahnede gazhaneye koyun, günümüze mitolojiden "Alkarısı veya Lilith" tanımlamasını "Albastı, Loğusa Humması" tanımıyla taşıyın. Tam burada; kendi pencerenizden asıl kaygınız boy göstermektedir.

KISRAKLI KADIN oyunu kadınlığın genel durumundan yola çıkar. Kadının hikâyesinde analık, yuvayı sahiplenme ve erkeğince sevilme yatar. Onları yitirmek gibi bir olasılığı hafızasından silmek ister. Eline silgiyi aldığında sanrısıyla kavgalaşır. Gerçekte dışa vurup ifade edemedikleri, gecenin karanlığında çıkar ortaya.

Leyla Nazlı böyle kaleme almış bana göre. O karanlıkta, kaygılarına karışmış loğusa (hasta) kadın, ta gerilerden dörtnala kopup gelen hemcinsi (Elka) ile cebelleşir. Karşısına azimle dikilen korkusu, usunun silemediği KADIN gerçeğidir. Sahibi var saydığı eşini, yavrusunu koruma savaşından galip çıkmak!

Sonuç şu ki KADIN; insan olduğunu, somut değerleriyle bilmeli.

Ben KISRAKLI KADIN'ı Üsküdar Kerem Yılmazer Sahnesinde izledim. Ayakta alkışladım.

Teşekkürler kalemiyle yazan Leyla Nazlı ve oyunculuklarıyla can veren Elçin Atamgüç, Eylül Soğukçay, Gökçer Genç, Pervin Bağdat. Ve elbette teşekkürler, sahneye koyan yönetmen Lerzan Pamir'e... Ben size de, bu oyunu izlemeye gidenlere de teşekkür etmek istiyorum.

■ HÜLYA TOZLU

Mehmet Ali & Akşamsefası

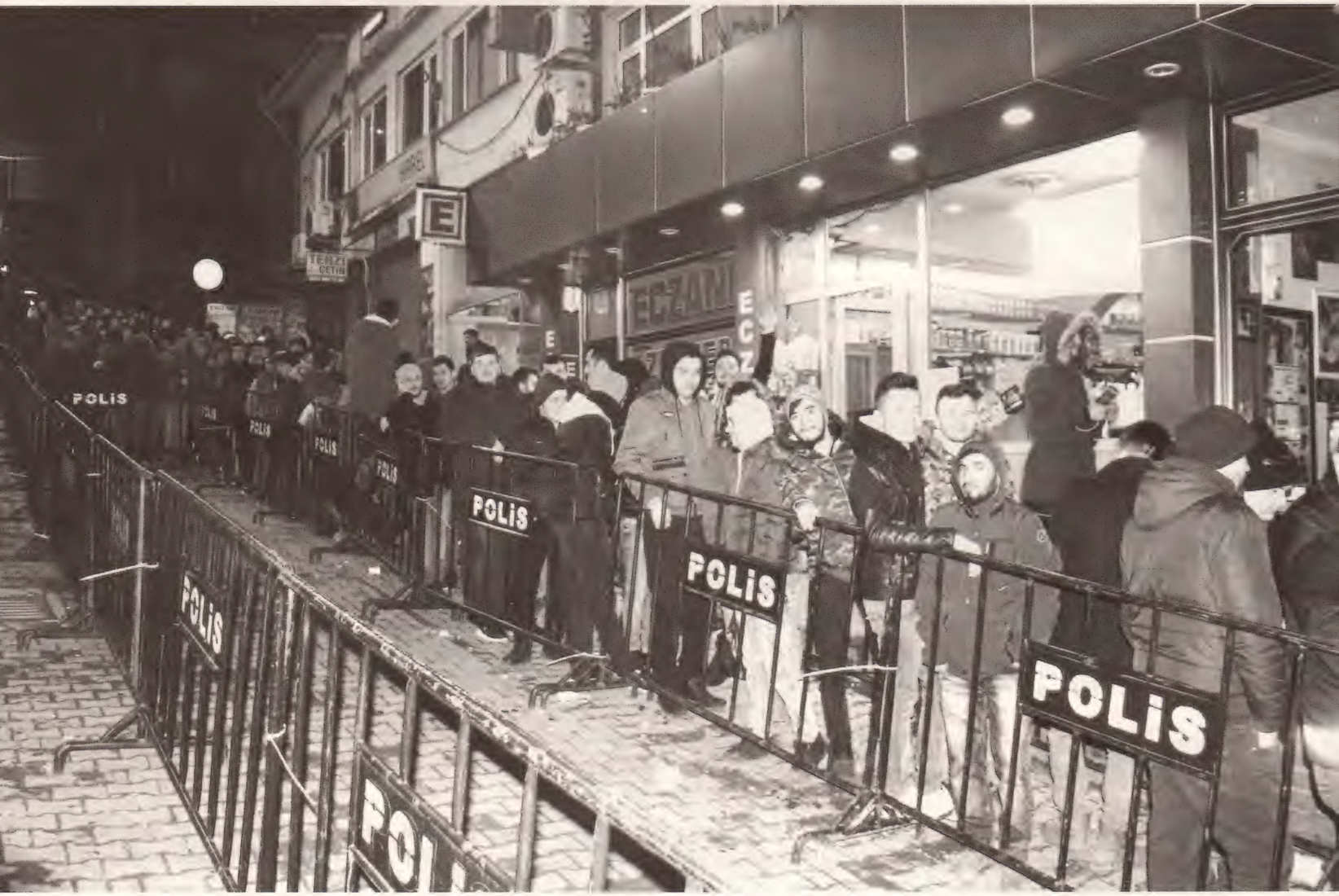

Tarihin ve Toplumun Aynasında Yüzleşme

■ EKREM ATAER

Bir toplumda aydının karşılığını görmek istiyorsanız, toplumu her anlamda talepli olmakla donatacaksınız. Bunun yegâne yolu da her alanda kültürel ve eğitsel kalkınmadır. Yoksa münevverin envârı (ışığı) karanlığın içinde sönümlenip kaybolur, o ışığın mutlaka ve mutlaka parlak bir zemine çarpıp daha da büyümesi elzemdir.

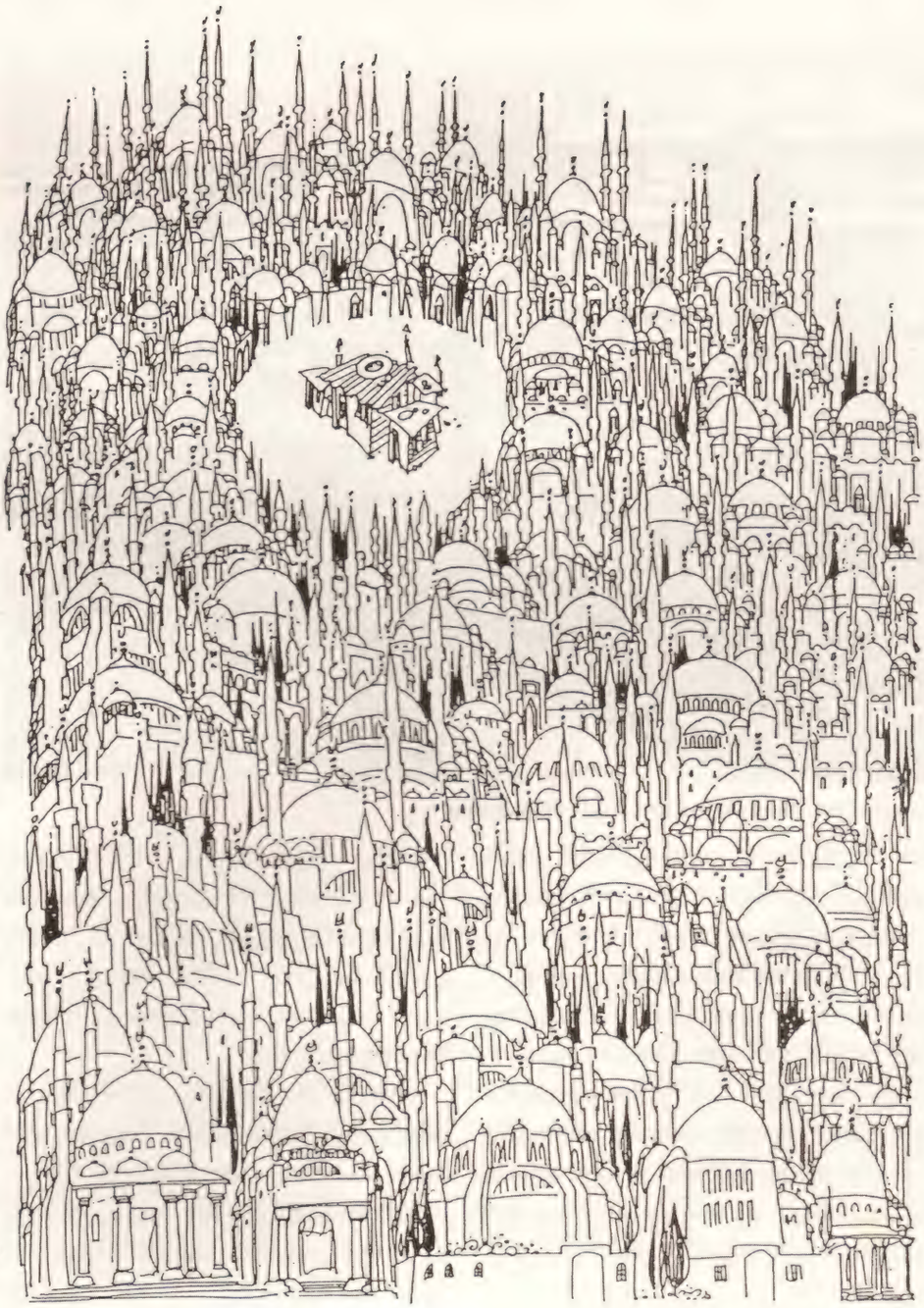

Semih Balcıoğlu

Hatırlarsınız, bir önceki yazımızı *"İstanbul, İstanbul diye başlayıp nerelere geldik!"* diye bitirdik. Her ne kadar İstanbul'u fethetsek de onu aslında pek de içimize sindiremediğimizden dem vurduk. Ona bir şey katmaktan ziyade ondan bir şeyler kopartmak üzerine kurgulandığımızdan, sürekli bir rövanş halinde olduğumuzdan bahis açtık. Bu hunharlığımızın sonucu güzelim şehrin ne hale geldiğini, derelerinin kurutulup ormanlarının talan edildiğini, erguvan kokulu sokaklarının zehir solunan bir fanusa dönüştürüldüğünü yazdık. Kadim kültürlerin ve etnik yapıların yok edildiğini ya da küstürüldüğünü, bin yıllık ibadethanelere çala-kılıç girildiğine değindik. Mezarlıkların imarlarla talan edilerek yok edildiğini yazdık. Bunların yalnız bir veya birkaç dönemde değil, hemen hemen her dönemde olduğunu ve bu talanın hâlâ devam ettiğini anlattık. Tüm bunların yanında her seferinde kendimizi nasıl da "sütten çıkma ak kaşık" olduğumuza inandırdığımızı anlattık. Zinhar biz değil, hep birilerinin bu işleri tezgâhladığını, hep bir "onlar" olduğunu yazdık. *"Onları kimi zaman içerde, kimi zaman da dışarda arayıp durduk!"* dedik. Ki "onlar" bazen Suriyeliydi, bazen Afgan, Arap ya da gâvur vs. Hep birileri bozuyordu bizi. Ve vicdanımızı her seferinde nasıl da temizlediğimizi, kendimizi nasıl rahatlattığımızı anlattık.

"İstanbul, İstanbul" derken nereden nerelere geldik!

Haydi! O zaman kaldığımız yerden devam edelim...

Bir tarafta "Türk" olmanın dayanılmaz gururu ile övünürken, diğer tarafta "İslâm" olmanın erdemlerinden dem vururken, kimsenin aynaya bakmak gelmedi aklına. Teoride; erdemlerle donandığını, inançlarımızla erdemlerimizin taçlandığını iddia ettiğimiz bir toplum yapısında olmamız gerekirken, pratikte başka alanlarda neredeyse kariyer yaptık. En son geldiğimiz nokta ise hemen hemen iki yüz yıla varan garip ve rotasız dönüşümün neredeyse bakiyesi. Bu süreçleri Islahat, Batı'ya öykünme, Türklük'e dönme, ümmeti terk etme, millete dönüşme, uluslaşma, modernite istasyonlarıyla keşfederken sonunda hiç de hayal edilen sonuçları göstermeyen bir tünele girdik. Tünel çıkışında gördük ki, teori ile pratik gittikçe uzaklaşan bir makasa girmişler ve bir daha yakınlaşmaları hayli zaman alacak uçlara savrulmuşlar. Bütün bu serencamın son perdesinde ise elimizdeki fotoğraf hiç de kurguladığımız gibi değildi. Kadrajı şaşmış, ışığı yanlış, renkleri karmakarışık ve kesinlikle netlik ayarı yapılmamış

İstanbul'daki marketlerde fiyat ve etiket denetimi.

bir makineden çıkmışçasına! Çook uzunca süredir, sonunu tam kestiremeden atılan adımların bakiyesi ise bir tarafta *"üç kulhuvallâhi bir elhâm"* ile gündemi tamamen teslim almış bir cenah, diğer tarafta ise bunlarla başa çıkacağına dair hiçbir güven telkin etmeyen ışığı sönmüş bir enkaz. Sonuç; maddi manevi birçok alanda talan edilmiş bir toplum ve buna dayalı tehlikeli sinyaller veren çok parçalı bir yapı.

ETİKETLERDE FED'E UYUM YASASI

Dedik ya; aslında bozulanın, talan edilenin yalnızca İstanbul olmadığını bilmez değiliz; toplumsal çöküşün, sanatsızlığın, felsefesizliğin ve rotasızlığın koskoca bir toplumu ne hale getirdiğini yazmaya çalıştık. Aslında itiraf edeyim, İstanbul koskoca bir bahane.

Bireyler olarak çoook rahatız. İnanmışız ya da inandırılmışız bir kere: "imam ne yaparsa" daha fazlasını yapmaya. Mesellerimiz, atasözlerimiz, hikâyelerimiz, türkülerimiz, efsanelerimiz bile her an hazırdır bizi aklayıp masumiyet abideleri haline getirmeye. "Körle yatan hep şaşı kalkar!" bizim mahallede ya da "Balık hep baştan kokar!"

Mesela biz rüşvetin ne olduğunu bile bilmeyiz ama *"Ah bu Özal yok mu? Benim memurum işini bilir!"* der ve rüşvetin ne olduğunu bir anda öğretiverir bizlere. *"Senin memurun işini bilir de biz bilmez miyiz?"* güruhu, duruma anında vaziyet edip anında rüştünü de ispat eder. *"Ya hu nedir bu hal? Hani siz inançlarınız, haram, helâl, ayıp günah falan filan!"* dediğimizde de, *"Valla baştaki imam yapıyor!"* muhabbeti. *"İyi de, o imam gökten zembille inmedi ki onu da sen getirdin, o aslında senin özetin!"* dediğimizde de, *"Valla ben oy vermedim, verenler düşünsün!"* diye de kuyruklu bir yalan.

Özal gelir Rüşvet, Evren gelir Vahşet, Reiz gelir her türlü rezalet girer gündemimize ve her nedense çabucak intibak eder, değişiriz. Atlantik ötesinden Fed aracılığı ile duyurulan ekonomik politika ışık hızıyla ülkemize geldiğinde, anında fiyat etiketleri değişiverir. Burada inanılmaz bir milli mutabakat sağlarız. Laiki, anti-laiki, millisi, gayrı millisi, ilericisi, gericisi, şusu busu hepsi bir anda aynılaşır. Meyhanedeki kadehi bırakır, namazdaki namaza ara verir koşar tezgâhlarındaki etiketleri değiştirmeye. Nasıl olsa meyhane kaçmıyor, öbürü de namazının kazasını kılar! Hepsi bu! Tepeden tırnağa inançlıyızdır, her cuma ensenizde boza pişirir *"Hayırlı Cum'alar!"* korosu... Ama aynı koro Ramazan aylarında etiketleri şöyle bir elden geçirip yeniden düzenleyiverir. Bu nasıl bir hızlı uyum yasasıdır! Akıl almaz! İntibak süresi bile yoktur.

YUNUS EMRE'NİN HİCVETTİĞİ RÜŞVET

Düşünüyorum da Hitler Almanya'yı, Franko İspanya'yı, Pinochet Şili'yi, Mussolini İtalya'yı bu kadar değiştiremedi. Nedir bizdeki bu tılsımlı kıvam?

"İstanbul, İstanbul!" derken nerelere geldik? Meğer bozulan yalnızca İstanbul değilmiş, yalnızca İstanbul'u besleyen dereler çaylar kurutulmamış; koskoca bir toplumu besleyen erdemler de yok edilmiş, talan edilmiş.

Toplumsal bunalım ya da çöküş, toplumda yalnızca bu yüzyılda mı oldu? Tabii ki hayır!

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Nihat FALAY "Türk Hiciv Şiirinde Rüşvet" adlı makalesinde meselenin ipuçlarını veriyor:

"Yunus Emre Şiirleri'nde, toplumsal bunalımı ve çöküntüyü vurgulamış ve sosyal kurumları, ekonomik ilişkileri,

değer yargılarını yansıtmıştır (Başgöz, I. 1999: 32-36, 49, 65). Bu yansıtmayı semboller, soyut imgeler ve nakışlar halinde yapmıştır. Yunus bazen de, semboller ve soyutlamalar kullanmadan toplumsal dokuyu doğrudan anlatmıştır (Başgöz, I. 1999: 76, 106-107):

'Ben dervişim diyenler haramı yiyenler
Haramın yenmediği ele geçinceymiş'"

Ne güzel bir sözdür: *"Hiçbir yolsuzluk herkesin onayı alınmadan yapılamaz!"*

Evet, herkesin onayı gerekir. Biraz uzak ve yakın tarihimizde birçok örneği yaşanmıştır ve halen de yaşanmaktadır. Bakmayın siz ekiplerin değiştiğine; talan, kayırma son sürat devam etmektedir. İçinde yaşadığımız günlerde de büyük umutlarla makam sahipleri değişse de durum aynen devam ediyor. Tek fark şu: Kim nereden arpalanıyorsa derin bir suskunluğa giriyor! Biraz daha edepsizse *"Abi, onlar da az yapmadı!"* çukuruna düşüyor. Osmanlı'dan beri gelen temel geleneğimiz değil midir bu? Haydi Osmanlı'yı geçtik, onlar zaten kötü!

YALNIZCA SÖYLEDİKLERİMİZDEN DEĞİL, ASIL SÖYLEMEDİKLERİMİZDEN DE SORUMLUYUZDUR!

Tek partili dönemin baskılı yılları, DP'li yılların Atlantik şarhoşluğu, 1970'ler hatta 80'lerde de yalnızca "onlar" mı yaptı bütün bu işleri? Birçoğunuzun dudaklarından dökülen ilk cümle sanırım *"Baştakiler yaptı, biz de baskı altındaydık!"* olacaktır. Hiç mi direnen olmadı, hiç mi bu ülkenin münevveri yoktu? Elbette vardı ve aslanlar gibi de direndiler. Kaldı ki o meş'um günlerde direnenler yalnızca bir avuçtu ve alabildiğine yalnızdılar, ötekiler için tehlikeliydiler. Tanpınarlar, Nâzımlar, Dinolar, Meriçler, Sabahattin Âliler, Ruhi Sular, daha niceleri... Neden bu kadar kolaydı onları kuşatmak? Çünkü onlar hep yalnızdılar! Aslında fotoğrafın tamamına bakıldığında, onlardaki yalnızlık; Atatürk'ün yalnızlığı ve tekliğine benzer. Şevket Süreyya Aydemir'in ne güzeldir o heybetli kitabı! Satır araları Paşa'nın tekliğinden ziyade, yalnızlığının imleriyle doludur. Bir toplumda aydının karşılığını görmek istiyorsanız, toplumu her anlamda talepli olmakla donatacaksınız. Bunun yegâne yolu da her alanda kültürel ve eğitsel kalkınmadır. Yoksa münevverin envârı (ışığı) karanlığın içinde sönümlenip kaybolur, o ışığın mutlaka ve mutlaka parlak bir zemine çarpıp daha da büyümesi elzemdir. Yoksa o toplumun aydını, münevveri sadece lüks ve yüksek heyecanların kahramanları olarak kalır.

Yazdıklarım, birçoğunuzu ziyadesiyle rahatsız edebilir; bunu çok iyi anlayabilirim, lâkin rahatsız olmayınız isterim. Bu toplum, "Asmayalım da besleyelim mi?" anayasasını % 91.37 ile kabul eden bir maziye sahip değil mi? Kime sorsam, herkes geriye kalan % 8.63 içinde olduğunu iddia ediyor. Meğer oyları veren % 91.37'de "onlar"mış. Bu arada bir de masumiyet cümleleri gezer ortada ki akıllara seza; seçim çok baskı altında yapılmış, oy kâğıtları renkliymiş ve özellikle küçük illerde kimin ne verdiği takip edilmiş!

Baskının ağır bir propaganda bombardımanı olduğu kesin. Anayasaya "evet" oyunun beyaz; "hayır" oyunun mavi olduğu günlerde Yeni Asır gazetesi bile mavi logosunu kırmızıya devşirivermiştir! Ülkeyi bir "mavi" korkusu sarmıştır. Sandık başında yapılan tercihin yarı şeffaf zarflar içinde hissedildiğini de hatırlayalım. Lâkin sorarım size; bu ülke insanı için ülkemin dört bir yanında kurulmuş işkence tezgâhlarında akan kanın renginden daha da mı korkutucu ve caydırıcıydı mavi renk? İşte haklı olanın, münevverin, aydının yalnızlığı buradadır. Sırası gelmişken özellikle doğu illerindeki "evet" oyunun baskı olduğu için çıktığı söylencesinin gerçek rakamlarına bir bakalım:

Aralarında Bingöl, Diyarbakır, Hakkâri, Siirt, Elazığ gibi nispeten daha küçük ve sosyo-ekonomisi düşük illerin 12 Eylül Anayasası'na **Hayır oranı %18.2!**

Gelelim daha "kalburüstü" illerin 12 Eylül Anayasası'na **Evet** oranlarına... Antalya

O meş'um günlerde direnenler yalnızca bir avuçtu ve alabildiğine yalnızdılar, ötekiler için tehlikeliydiler. Tanpınarlar, Nâzımlar, Dinolar, Meriçler, Sabahattin Âliler, Ruhi Sular, daha niceleri... Neden bu kadar kolaydı onları kuşatmak? Çünkü onlar hep yalnızdılar! Aslında fotoğrafın tamamına bakıldığında, onlardaki yalnızlık; Atatürk'ün yalnızlığı ve tekliğine benzer.

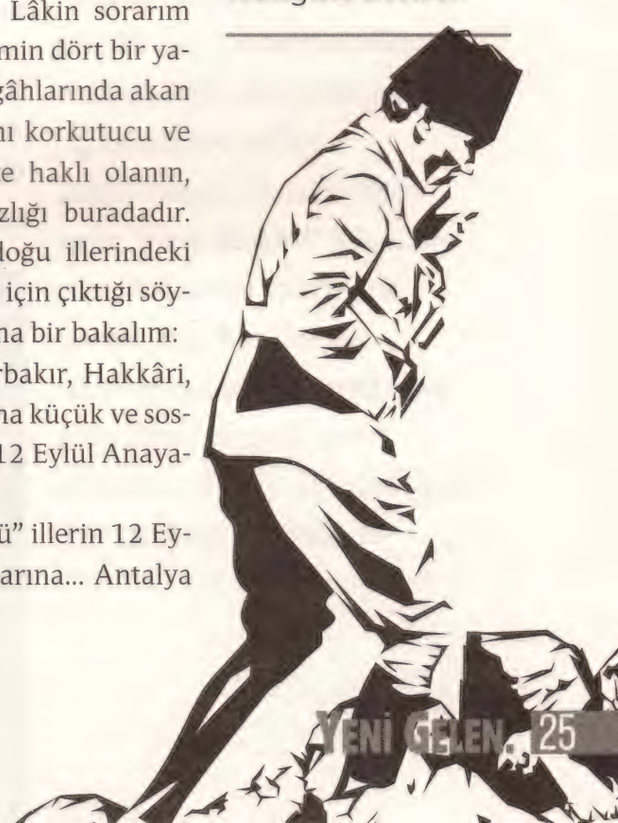

Mehmet Ali & Akşamsefası

%92.4, Bilecik %96, Tekirdağ % 94.1, İzmir %90.5, Ankara %88, İstanbul % 80, Çanakkale %94...

Memleketin daha çok okuyan kısmı neredeyse tulum çıkartmış. Bu arada genel katılım %91.3!

Bakmayın şimdi 12 Eylül hakkında atıp tutanlara, dava açanlara... Asil ve necip halkımın büyük çoğunluğu şöyle ya da böyle faşist cuntaya tam destek vermiştir.

Aydınlar dilekçesi yazıldığında yorganın altına saklanıp seyreden ya da *"Olacak iş mi bu şimdi?"* diyen aydın (!) ve sanatçı (!) takımını da biliyoruz, günü geldiğinde yazar, çizeriz.

Kısacası topyekûn tarihin aynasına bakıp her ama her konuda, her döneme dair; utanmadan sıkılmadan, ikirciklenmeden, hesaplaşmamızın zamanı geldi de geçiyor bile! Yüzlerce yıllık tozu, toprağı halının altına süpürerek bir yere varamıyoruz. Ne demokrasimiz demokrasiye, ne laikliğimiz laikliğe, ne adaletimiz adalete; ne inançlarımız inanca ne de bize yutturulan tarih, gerçeğe benziyor. En tepemizden, en dibimize kadar seri katiller gibi seri yalan söyleyen bir toplum haline geldik. Bu kadar mı kötü? Evet, bu kadar kötü!

Adamı olmayanın yaşam hakkı olmadığı bir düzen yaratmışız. İstihdamın torpille belirlendiği, diplomanın geçerliliğini yitirerek "hâmili kart" diye başlayan kartvizitlerin geçerli olduğu, siyasi partilerin ve belediyelerin kapılarında yığılmış insanların iş diye kıvrandığı bir sistem yaratmışız.

AYDIN ELEŞTİRİ VE ÖNERİLERİNİ ÖZGÜRCE PAYLAŞANDIR

İşçi memnun mu? "Hayır!" Köylü memnun mu? "Hayır!" Memur, emekli, ev kadını, çoluk, çocuk? "Hayır!" Küçük esnaf, sanatçı? "Hayır!" Adalet, eğitim, sağlık sistemli çalışıyor mu? Zinhar "hayır!" Adamı olmayanın yaşam hakkı olmadığı bir düzen yaratmışız. İstihdamın torpille belirlendiği, diplomanın geçerliliğini yitirerek "hâmili kart" diye başlayan kartvizitlerin geçerli olduğu, siyasi partilerin ve belediyelerin kapılarında yığılmış insanların iş diye kıvrandığı bir sistem yaratmışız. Bırakın "baba" olmayı, sürekli yalan söylediğine inanılan bir devletin vatandaşı olduğumuza inanmışız yıllardır. Büyük depremlerdeki şiddet rakamlarına, pandemideki ölüm oranlarına dahi inanmaz olmuşuz. Sürekli devlet tarafından aldatıldığına, kandırıldığına inanan bir toplumdan sağlıklı refleksler beklemek eblehliktir. Dili başka bir dil, dini başka bir din, tarihi başka bir tarih olarak sürekli değişen toplum yapısı nasıl sağlıklı olabilir? Yumurta tavuktan, tavuk da yumurtadan çıkar! Yine birilerinin canı sıkılacak ama bu toplumun hâlâ var olduğuna en son inandığım günler Gezi Parkı direniş sürecinin ilk fazıdır. Evet, ilk fazı. Orası da süreç içinde herkesin dükkânını açıp malını pazarlamaya çalıştığı, siyaset bezirgânlarının birbirine düştüğü ve sonunda meydanın boşaldığı bir sonucu bize yaşattı.

Bugün kimse kendi dükkânına sevimsiz görünmemek adına ağzını bile açmıyor, açana da garip garip bakıyor. Aydın olmanın erdemi yaşadığınız toplumun ve hatta dünyanın tahmin ettiğiniz rotasına dair kaygılarınızı özgürce paylaşmaktır. Tarih bu refleksin bedellerini ödeyenlerle doludur.

Peki tüm bu zehirli sürecin, panzehri yok mudur? Tabii var!

Önce tamamen özgür, kendi siyasetinin, sosyal grubunun kölesi olmayan; akıllı, vicdan sahibi, cesaretli bireyleri örgütlemek gerek! Sonrasında yüzleşmenin aynasını toplumun karşısına bütün berraklığı ile koymak... 2. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın yaptığı hemen hemen budur. Geçmişe dair hesapları görmenin yegâne yolu, geçmişle yüzleşmektir; kırıp dökmeden, saklamadan, kim haklı dalaşına girmeden... Onlar bu işi yaparken yedeklerine insanlığın yarattığı en kuvvetli alan olan sanatı aldılar; özellikle tiyatro, edebiyat ve sinemayı...

"Ah! İstanbul Ahh!, neler açtın başımıza? Nereden çıktı şimdi Almanya? İstanbul nireee, Alamanya nire?"

(Bitti)

Halk Ekmek kuyruğu

Mehmet Ali & Akşamseruşi

ELLERİ

■ ASIM ÖZTÜRK

Park Kahve-Urla

Yağmura yakalanmış sokaklarda üç çocuk
Eski, yırtık
Kokularını salıvermişler sulara
Akandan,
Geçip gidenden çocukluklarını toplayıp
Avuçlarında tutuyorlar

Çıplaklıklarını unutmadan
Yollarda üç çocuk,
Geceden kalan soğuk heceleri
Sevmeyi öğrenmek için
Topladıkları gazetelerden harfler kesip
Kuytu bir otobüs durağına
Yaşadıkları zamanın acılarını yapıştırıyorlar,

Elleri yağmur renginde
Islak bir sessizlikte büyüyor
Elleri bir çığlık
Açılmayan bir kapının tokmağı,
İçinde büyüyemedikleri dilsiz, kör
Yarınlar elleri,

Üşümüşlüğün kıyısında
Bir zakkum kırmızısı elleri,
Dokunduğu camlardaki soğuk
Sudan ırmak ışıkları yollarda
Yağmurlarla akıp giden elleri,
Üç çocuk
Görseniz üç sonsuz renk elleri.

12.01.2018

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2021/OCAK

Her Şeyin Fiyatı Artıyor AMA DAHA DA KÖTÜSÜ, HERŞEYİN BİR FİYATININ OLMASI!

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

Önümüzdeki 5-6 ayın kitap harcama bütçesini şimdiden kullanmış olduk. Ama değdi bu kitap için. Kitap Lozan Antlaşması ile ilgili çok önemli bir yapıt. Benim de Lozan Antlaşması ile ilgili kendimce önemli bir akademik makalem olduğu için ("Lozan'da Başarıyı Ölçmek Tablolar Bazında Bir Değerlendirme", Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Özel Sayısı) bu konuda yapılmış çalışmalara karşı özel bir ilgim var doğal olarak.

Elli yıla yaklaştı, kitap okumak hayatımın ayrılmaz bir parçası. En büyük mutluluklarımdan biri kitaplarımla birlikte olmak. Ama bunca yıldır kitap satın alan biri olarak kitap fiyatlarının bu kadar arttığını görmemiştim. Ancak kitap fiyatlarının çok yükseldiği ve kitap alırken iki kere düşünmek zorunda kaldığım bugünlerde, tam bir çelişki yaratacak biçimde, bugüne kadar para ödeyerek sahip olduğum en pahalı kitap elime geçti. Önümüzdeki 5-6 ayın kitap harcama bütçesini şimdiden kullanmış olduk. (Verdiğim parayı yazmaya korkuyorum!) Ama değdi bu kitap için. Kitap Lozan Antlaşması ile ilgili çok önemli bir yapıt. Benim de Lozan Antlaşması ile ilgili kendimce önemli bir akademik makalem olduğu için (*"Lozan'da Başarıyı Ölçmek Tablolar Bazında Bir Değerlendirme"*, Atatürk Yolu Dergisi, Lozan Özel Sayısı) bu konuda yapılmış çalışmalara karşı özel bir ilgim var doğal olarak. Boyut yayın gurubunu ve emeği geçenleri kutluyorum. Kütüphanemin başköşesinde yerini alacak bir kitap ve hemen okunmaya, sayfaları özenle çevrilmeye başlanacak. Lozan Antlaşması ile ilgili çok yararlı bir eser. Ayrıca görsel malzemesi, baskı kalitesi çok yüksek, fiyatı da öyle... Keşke her kitap tutkununun kütüphanesine girebilse.

İLGİNÇ BİR KİTAP TUTKUNU: BERBER SELAHATTİN

Boyut yayınlarından çıkan kitapların hepsi pahalı ve özenli baskılar. Ben *Lozan* kitabıyla birlikte ilk kez bir tanesine sahip olabildim ve çok kitap satın alan, kitap okumayı çok seven biri olarak bütçem bayağı sarsıldı. Oysa bir akademisyen olarak toplumun okumak ve araştırma yapmak, gerçekleri bulup söylemek, bilimsel tartışmalar içinde olmak işleviyle yüklü kesimini temsil ediyorum ve kitap satın almak ve okumak da yaşam biçimimin bir parçası. Oysa benim satın alırken tereddüt ettiğim ve fiyatını endişe konusu yaptığım bu pahalı eseri yayınlayan Boyut yayınlarının benzer pahalı baskılarının tamamını satın alıp kitaplığına kazandıran birini tanıyorum. Adı Selahattin. Bu kişi bir akademisyen değil, ortaokul mezunu bir erkek berberi. Kırşehir'de yıllardır berberlik yapıyor ve konuşurken kendini yetiştirmiş, olayları iyi analiz eden biri olduğunu hemen anlıyorsunuz. Fotoğraflarını çekmek için beni kırmadı ve sahip olduğu Boyut yayınlarının çıkardığı kitapların hepsini berber dükkânına getirmeyi kabul etti. Böylece bir üniversitenin ya da bir akademisyenin kütüphanesinde bulunamayacak bu pahalı eserlere, kısıtlı bütçesinin önemli bir parçasını ayırıp sahip olan bir berberimiz olduğunu biliyoruz. Türkiye gerçekten ilginç bir ülke.

Fotoğraflarını çekmem için Berber Selahattin beni kırmadı ve sahip olduğu Boyut yayınlarının çıkardığı kitapların hepsini berber dükkânına getirmeyi kabul etti. Böylece bir üniversitenin ya da bir akademisyenin kütüphanesinde bulunamayacak bu pahalı eserlere, kısıtlı bütçesinin önemli bir parçasını ayırıp sahip olan bir berberimiz olduğunu biliyoruz. Türkiye gerçekten ilginç bir ülke.

Mehmet Ali & Akşamsefası

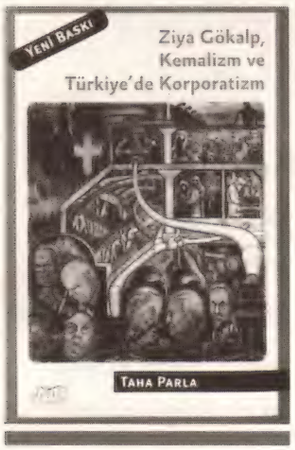

Görülüyor ki Türk aydınının bir bölümünün, klişeleri Tanrı sözü gibi tartışmasız kabul edip tekrarlama huyu var. Olaylara, tarihsel gerçeklere ve temel kitaplara dönüp bakarak klişeleri sorgulamak niyeti ve gücü yok bu insanların.

misyenin kütüphanesinde bulunamayacak bu pahalı eserlere, kısıtlı bütçesinin önemli bir parçasını ayırıp sahip olan bir berberimiz olduğunu biliyoruz. Türkiye gerçekten ilginç bir ülke.

2021'DE BAŞLAYIP BİTİREMEDİĞİM KİTAPLAR

2021 yılı yine çok kitap satın aldığım ve her zamanki gibi düşündüğüm kadar çok okuyamadığım bir yıl oldu. 2021 okuma raporunu gelecek sayıda verebilmeyi umuyorum. Bu aşamada 2021'de okuyup bitiremediğim kitaplardan söz etmek istiyorum.

1-Taha Parla: Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm.

Taha Parla'nın kitabı bir akademik eserden beklenemeyecek kadar iddialı bir cümle ile başlıyor: *"20.Yüzyıl egemen Türk Siyasal düşüncesi, hatta daha yüksek bir soyutlama düzeyinde Türk kamu felsefesi korporatisttir."* (Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, 2018). Bu kitaba, özellikle Türk sağının ve siyasal islamcı sığ aydın(ımsı)ların ve bir kısım birikimsiz sol(cumsu) aydın kılıklı kişilerin tekrarlamaktan çok hoşlandığı ve sanki bilimsel olarak kanıtlanmış ve bir daha tartışılması gerekmeyen klişe görüşlerinden biri olan İttihatçılık-Mustafa Kemal bağlantısını temel alan Hans-Lukas Kieser'in *Talat Paşa İttihatçılığın Beyni ve Soykırımın Mimarı* (İletişim Yayınları) kitabını okuduktan sonra başlamıştım. Hans-Lukas Kieser, utanmadan Atatürk'ü Gökalp'in "manevi çocuğu" olarak nitelemişti, bilimsel olarak yetersiz, bilimsel etiğe ve bilimsel yönteme aykırı dedikodularla dolu bu proje kitabında. Siyasal islamcılara şirin gözükmek isteyenlerin her zaman ortaya attığı yalanlardan biridir bu bağlantı, ama nedense solcumsu bazı birikimsizler de bu Gökalp (genel olarak İttihatçılık) –Atatürk bağlantısını bir gerçekmiş gibi tartışmaksızın kabul eder. Bu iddianın ilk ortaya atıldığı eserlerden biridir Taha Parla'nın kitabı. Bütün kitap Ziya Gökalp –Atatürk bağlantısını kurmak için zorlamalarla ve dipnotsuz tezlerle dolu. Örneğin *"Ziya Gökalp'e bir iki adım uzaklıkta duran Kemalizm"* diyor (s.11); uyduruyor. Ziya Gökalp gibi bilimsel olarak kesinlikle çürük bir yapı kurmuş birinin Mustafa Kemal Atatürk'e ilham vermesi söz konusu bile olamaz. Bu konuda en doğru değerlendirmeleri yine Yalçın Küçük hoca yapıyor; *Aydın Üzerine Tezler*'in 2. cildinden aktarıyorum (Tekin Yayınevi, İkinci Baskı):

"Ziya, Türk düşüncesinde Türk gericiliğine en büyük köprüdür. Ziya'nın hars ve medeniyet ayrımı, gericiliğe Türk düşüncesinde bir yer açma çabasıdır; işgal kuvvetlerine, kapının sürgüsünü çekerek yardım etme çabasıdır." (s. 564.)

Ben de kendi tezimi iliştiriyorum buraya: Kim düşünsel planda Ziya Gökalp-Atatürk bağlantısını kurmaya hevesleniyorsa boş kafalı bir gericidir.

"Ziya'ya 'düşünür' ve 'sosyolog' sıfatlarını İttihat ve Terakki verdi. Daha sonraki kuşaklar da İttihat ve Terakki'nin yakıştırmalarını pek çok ciddiye aldılar. Ezberleyerek sürdürdüler." (s. 566)

Görülüyor ki Türk aydınının bir bölümünün, klişeleri Tanrı sözü gibi tartışmasız kabul edip tekrarlama huyu var. Olaylara, tarihsel gerçeklere ve temel kitaplara dönüp bakarak klişeleri sorgulamak niyeti ve gücü yok bu insanların.

Ziya Gökalp iyi, mütevazı bir insan olabilir. Ama onun kadar eklektik ve sığ düşüncelerini bir çırpıda bırakıp aynı hızla yeni düşüncelere kapılıp eskisi kadar samimi bir biçimde savunan biri zor bulunur. Hep düşüncelerini bir politik güç eliyle toplum projesi olarak uygulamak istedi. Hep güce koştu. Yalçın Küçük Hoca, Hilmi Ziya Ülken'in Ziya Gökalp ile ilgili değerlendirmelerine de yer veriyor:

"Konuşmaya başlarken doğum sancıları duyarca terleyen Ziya, düşünce değiştirirken kendisini çok rahat hissediyor. Bunu Hilmi Ziya Ülken, Ziya Gökalp çalışmasında acımasızca

Ziya Gökalp

yazıyor. Şöyle: ***'Harpten mağlübiyetle çıktığımız ve imparatorluk parçalandığı zaman, senelerce Türk ve Osmanlı emperyalizmini müdafaa etmiş olan ideology, bütün eski iddialarını unutmuş gibi, derhal,***
Sevin çoban, sevin ilin saf kaldı.
Öğün çoban, öğün dilin saf kaldı.
demekten çekinmiyordu.'

Hilmi Ziya, Ziya Gökalp değerlendirmesini şöyle sürdürdü: ***"Hakancılığın hararetli ideoloğu, inkılaptan sonra cumhuriyetçi olmakta güçlük çekmedi. İmparatorluk devrinde hakanlık bir emrivakidir fakat onun en ileri müdafii rolünü üzerine alan bir mütefekkirin, iki sene içinde, bütün sistemini yeni siyasi şekillere göre değiştirivermesi şaşılacak şeydir."*** *Hiç kuşku yok, bir düşünüre yakışmayan ve düşünürlük etiketini hemen düşürmesi gereken bir etiket oluyor."* (s.568)

Öyleyse hemen Ziya Gökalp'in "düşünürlük" etiketini düşürüyoruz. Yalçın Küçük Hoca şöyle devam ediyor:

"Samet Ağaoğlu, Ziya'nın bu rahatlığını, kişiler planına indirgeyerek yazıyor: ***'Meşrutiyet inkılâbından sonra imparatorluğu ancak bir kahraman kurtarabilirdi. O halde Enver kahraman olmalıydı. Onu tereddütsüz kahraman olarak terennüm etti. İmparatorluk yıkıldı. Şimdi Türk milleti yeni bir kahramana muhtaçtır. Bu da Mustafa Kemal olacaktı. Enver için yazdığı şiirleri Mustafa Kemal için de hemen hemen aynen tekrarladı.'"***(s.568)

Görülüyor ki hep bir güce sığınma var ve mümkün olursa o gücün kendi fikirleri rehberliğinde pratiğe geçmesini istiyor. Bunu Enver Paşa ile yaptığını zannedip güç Mustafa Kemal'e geçince ona yanaşmaya çalışıyor. Mustafa Kemal'in söylediği ve yaptığıyla Ziya Gökalp'in hiçbir ilgisi yok.

> Yalçın Küçük: "Ziya, Türk düşüncesinde Türk gericiliğine en büyük köprüdür. Ziya'nın hars ve medeniyet ayrımı, gericiliğe Türk düşüncesinde bir yer açma çabasıdır; işgal kuvvetlerine, kapının sürgüsünü çekerek yardım etme çabasıdır."

Ziya Gökalp Mustafa Kemal için olsa olsa bir hayal kırıklığı olur ve öyle olduğuna da eminim. Arada bir benzerlik varsa bile bu fikirsel bir devamlılık değil, aynı olguya bakmakla ve devlet ile halk kitleleri arasındaki aynı mesafeye sahip olmakla ilgili, aynı problem ve aynı siyasal-sosyolojik yapı (aynı devlet-halk uzaklığı) karşısında aynı yönelime sapmakla ilgilidir. Halksız devletler, halkın devlete uzanamadığı, denetleyemediği devletler, halk üzerinde sınırsız düzenleyici güç sahibi olurlar ve siyaset tarihinden bu gücün kendi kendini denetlemekten uzak kaldığını, neredeyse kendiliğinden son derece radikal düzenleyici eğilimlere yönelimli olduğunu bir yasa olarak çıkartabiliriz. İttihat ve Terakki'den Cumhuriyetin ilk yıllarına geçişte bu süreklilikten söz edebiliriz ancak. Süreklilik düşünsel değil maddidir.

Yalçın Hoca'dan devam ediyorum:

"İttihat ve Terakki için ***'gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım'*** *ilkesini geliştirdi. Yenilikçi parti yaşamında disiplinin gereğine inandı ve bu inancını yaymaya çalıştı. Ancak en çok kendisi uydu ve Samet Ağaoğlu'nun yazdığı üzere gözlerini kapadı ve görevlerini yaptı. Bir robot türünden görev saydığının dışında hiç bir sorunla ilgilenmedi. Yanlışlıklara itiraz etmedi."* (s.574)

Acaba bir "düşün" insanı için *"Bir robot türünden görev saydığının dışında hiç bir sorunla ilgilenmedi"* sözünden daha ağır bir değerlendirme yapılmış mıdır? Bugün olsaydı bu kadar güce yanaşan birine "yalaka" sıfatını ileri sürenler bile olabilirdi.

"Yanlışlıklara itiraz etmedi." sözünü de ihmal edemeyiz. Mustafa Kemal gibi İttihat ve Terakki'nin ve Enver Paşa'nın siyasi ve askeri neredeyse her yaptığına itiraz eden birinin bu "itirazsız" (redsiz!) birini sevmesi, benimsemesi mümkün olabilir mi? Acaba Ziya Gökalp Birinci Dünya Savaşı'na girişe, Alman askeri heyetinin Türk Genelkurmayına el koymasına, Sarıkamış ya da Kanal harekâtlarına ya da Tehcir'in yapılış tarzına karşı bir itiraz getirmiş midir? İttihat ve Terakki içinde en üst kademede olup da bu konularda fikir söyleyemeyen ya da Cumhuriyet'i ilan etmek için İttihat ve Terakki üst yönetimini zorlayıcı tavır geliştiremeyen biri, ciddi olarak neyi düşünmüş ve savunmuş olabilir ki? Böyle bir kişi Mustafa Kemal'in fikir babası olacakmış! Gülünç

YALÇIN KÜÇÜK

İşte gerçek bilim ve gerçek bilim adamlığı budur; Yalçın Küçük Hocanın yaptığıdır. Şimdi Mustafa Kemal'in oturup bir kahve içmediği, yanına yaklaştırmadığı, bir üniversitede hocalığı bile yakıştırmadığı adamı onun "fikir babası" ya da fikirlerini benimsediği, uygulamaya soktuğu kişi olarak tanımlayacağız öyle mi?

bir iddia. Mustafa Kemal'in kendi deneyimi ile birleştirdiği kendi entelektüel kapasitesi Ziya Gökalp'inkini kat kat aşar. Yalçın Hoca Hilmi Ziya Ülken'in dediklerine katılarak aktarıyor:

"Hilmi Ziya Ülken, Ziya Gökalp monografisinde, Köprülüzade Fuat'tan bir adım ilerisini görerek Ziya'nın temel motivasyonunu net ve doğru bir biçimde ortaya koyuyor: ***'Gökalp'in fikir hayatına hâkim olan siyasettir.'*** Üstelik çok güncel siyaset: ***'Ziya Gökalp'te çok defa fikirleri idare eden bizzat gündelik siyaset olmuştur.'*** *Gerçekten Ziya, Türkiye'de araştırıcı bakış açısını siyasete katan ilk aydındır."* (s.581)

Ve Mustafa Kemal'in Ziya Gökalp'e yaklaşımına ilişkin Yalçın Hoca son noktayı şöyle koyuyor:

"(Ziya) Mart 1921 tarihinde İngiltere ile yapılan esirlerin değiştirilmesi anlaşmasına göre serbest bırakıldı, İtalya üzerinden Türkiye'ye döndü. Fakat Mustafa Kemal, Ziya'nın hareket merkezilerinden uzak kalmasını uygun buldu. Böylece İttihat ve Terakki döneminin ünlü düşünürü, Türkçülük ideolojisinin yılmaz savunucusu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ancak doğduğu kentte bir lise öğretmenliği bulabildi. Başladığı yerde ve başladığı gibi öldü.

Geriye ne bıraktı? Bırakılanın bir bölümünü 'Gökalp'i Nasıl Anladılar' başlıklı ekte çözümlemeye çalıştım. Bunun dışında, soruyu söyle sorabilirim: Ziya, geriye ne bıraktı? Biraz da açarak 'Cumhuriyet'e ne bıraktı?' sorusunu formüle edebilirim. Bu soruların hepsinin bir tek cevabı var: Ziya Gökalp, Meşrutiyetin ödüncülüğünü Cumhuriyet'e aktardı." (s.586-587)

Ben burada sadece bu ödüncülüğün Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü sonrasında geçerli olduğunu ekleme cüretini kendimde buluyorum.

Son söz yine Yalçın Küçük Hocada:

"Fakat Osmanlı Devleti parçalandı. Yerine Anadolu'da kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Mustafa Kemal, eklektik Gökalp'in bazı görüşlerinden yararlanmakla birlikte, Ziya'ya Osmanlı döneminde gururla tuttuğu bir üniversite kürsüsünü bile çok gördü; Ziya, doğduğu kentte lise öğretmenliği yaparak hayatını tamamlamaya razı oldu." (s.656)

İşte gerçek bilim ve gerçek bilim adamlığı budur; Yalçın Küçük Hocanın yaptığıdır. Şimdi Mustafa Kemal'in oturup bir kahve içmediği, yanına yaklaştırmadığı, bir üniversitede hocalığı bile yakıştırmadığı adamı onun "fikir babası" ya da fikirlerini benimsediği, uygulamaya soktuğu kişi olarak tanımlayacağız öyle mi? Hadiyin oradan.

Yarım bıraktığım kitapların bir kısmını neden yarım bıraktığım anlaşılmıştır sanırım.

Önümüzdeki sayıda 2021 yılı okuma bilançosunu çıkarmaya devam.

2022'de de bol kitaplı günler dilerim

SEVMEK

■ BAYRAM ATAKUL

Beni sevdiğin için değil
Sen olduğun için seviyorum seni

Yıldız döşeli yaz gecelerini
Sever gibi seviyorum seni
Aklıma bile gelmedi
Yıldızlı yaz gecelerinin sevip sevmediği beni

Sabahın serinliğini
Umudunu, enerjisini
Geceleyin köyü şenlendiren bülbül seslerini
Sever gibi seviyorum seni
Hiç sorgulamadım
Bülbüllerin beni sevip sevmediğini

Denizin her halini dalgalarını, fırtınalarını
Doğanın dört mevsimini
Bir de Ankara'nın yaz gecelerini
İğde kokularını, püfür püfür esen yelini
Sever gibi seviyorum seni

Denizlerin, mevsimlerin, yaz gecelerinin
İğde kokularını getiren yellerin
Beni sevip sevmediği
Aklımın ucundan bile geçmedi

Aklımın ucundan bile geçmedi
Beni sevdiğin için, seni sevmek düşüncesi

Bir çocuğa, bir çiçeğe
Güneşin doğuşuna, batışına
O muhteşem renk cümbüşüne
Geceye büyü katan dolunayın ışığına
Hayranlıkla bakıyorum

Hayranlıkla bakıyorum
Seni, sen yapan
Yeryüzünü yurdum kılan her şeye

Beni sevdiğin için değil
Sen olduğun için seviyorum seni
Aklımın ucundan bile geçmedi
Beni sevdiğin için, seni sevmek düşüncesi

18 Eylül 2021

TAŞRASINDAN TAŞAN OZAN: NEDRET GÜRCAN[1]

■ A. KADİR PAKSOY

Nedret Gürcan, hep "taşra şairi" diye anılan bir ozan. Ama onun "Taşra şairi" diye anılması, taşrada yaşaması nedeniyle değil, şiirlerinde taşra insanının hayallerini, kırgınlıklarını, tutkularını, özlemlerini dile getirmesi nedeniyledir.

Yazımın başlığını "Taşrasından taşan ozan" diye koydum ama "taşrasını taşıran" ya da "taşrasını taşıyan" da denebilir. Her üç nitelemenin de karşılığı var onun ozanlığında ve şiirlerinde.

Nedret Gürcan, taşrada yaşamış ama bir ayağı taşrada bir ayağı da İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde olmuş bir ozan. Önce İzmir'de **Ziya Metin, Cengiz Tuncer ve Tarık Dursun K.** ile *Kervan* (1952, sekiz sayı), sonra da tek başına çıkardığı *Şairler Yaprağı* (1954-1957, 36 sayı) ile neredeyse o dönemde yaşayan ülkenin bütün önemli ozanları, yazarlarıyla yazışmış, ilişki kurmuş. **Turgut Çeviker**'in hazırladığı *Nedret Gürcan'a Edebiyatçı Mektupları*'ndan öğreniyoruz ki beş yüz edebiyatçı ile yazışmış. Çeviker, bunlardan yetmişini seçip yayınlamış. Bu edebiyatçıların en başta gelenleri: **Cemal Süreyya, Ahmed Arif, Fakir Baykurt, Cengiz Tuncer, Tarık Dursun K., Âşık Veysel, Metin Erksan, Özdemir İnce, İlhan Berk, Adalet Cimcoz, Nihat Ziyalan, Türkan İldeniz, Ülkü Tamer, A. Kadir...** Nedret Gürcan bununla (*Şairler Yaprağı*'yla) yetinmiyor, Milliyet gazetesine yazı dizileri hazırlıyor, birkaç gazetenin yerel muhabirliklerini de yapıyor...

Şairler Yaprağı, 29 cm. genişliğinde 40 cm. boyunda, **Orhan Veli**'nin *Yaprak* (1949-1950) dergisinin sonlanmasından dört yıl sonra çıkıyor, sanki onun devamı gibi bir dergi. Ama o yıllarda Türkiye'nin tek şiir dergisi.

Dergi çıkarmak, özellikle edebiyat dergisi çıkarmak, sermayeyi kediye yüklemek gibi bir şeydir. Bunu en iyi dergizedeler bilir. Ben de onlardan biriyim...

"Şairler Yaprağı, Dinar'ın umurunda olmadı" diyor Nedret Gürcan, "Bir sayının çıkışı bize nelere mal oldu, bir ayda kaç defa Isparta'ya gidip geldik kimseler bilmez. Hele hele Dinarlılar bunu hiç bilmezler. Dinar münevverinin vurdumduymazlığı karşısında 6. sayımızdan sonra Dinar kitapçılarının vitrinlerinden – bir daha koymamak üzere – çektik. Günde 500 gazete satılan Dinar'da ayda 5 tane Şairler Yaprağı satılmadı. Çoklarına parasız gönderdik, okuma tenezzülünde bile bulunmadılar. Dinar hesabına içimize bir acı düştü, sekiz Dinar abonesi ile iki yıl avunduk."...

Şairler Yaprağı'nın yayınlandığı yıllar Garip akımının sönümlendiği İkinci Yeni'nin kendini göstermeye başladığı yıllar. Ama Nedret Gürcan adı her iki akım içinde de geçmiyor. Ancak benim okuduğum özellikle aşk

temalı ve toplumsal duyarlıklı şiirleri Garip'e daha yakın. Örneğin,

İzdivaç Teklifi
Hidayet Paşa'nın tekne kazıntısı
Gülnaz'ın
Nedret Gürcan'a izdivaç teklifi
konusunda.

Ben şairim ya
İşsiz geziyorum ya
Sen güzelsin ya
Paracıkların var ya
Baban sağ ya
Gülnaz
İmkânı yok
Bu iş olmaz

Ben bir ozanı değerlendirirken öncelikle onu şiir yazdırmaya yönelten temel etmenlere ve onun yaşadığı coğrafyada eski çağlarda yaşamış ozanlarla yan yana gelip gelmediğine, benzerliklerine, sürekliliğine bakıyorum. Çok ilginç şeyler çıkıyor ortaya.

Nedret Gürcan'ın yaşadığı Batı Anadolu bölgesi, Anadolu ekininin en verimli bölgesidir. Bu bölgenin doğasıdır en başta ozanlarını şiir yazmaya yönelten. Nedret Gürcan da yaşadığı bu yeri seven bir ozan. Sevmese ömrünü orada, Dinar'da geçirir miydi? İleri yaşlarına kadar orada kalıyor, 1995'deki Dinar depreminden sonra yirmi beş metrekarelik bir konteynırda yaşamak zorunda kalınca "sevgili taşara"sını terk edip Ankara'ya gelmek zorunda kalıyor. Ben onun en çok yaşadığı yere sevgisini betimleyen şiirlerini sevdim. İşte, taşraya da yayılan çarpık kentleşmenin yarattığı üzüntüyle yazdığı bir şiiri:

DEĞİŞEN
Faytonlar da gitti kasabamdan
Şıngırtılı süslerinden soyunup
O ıslak gözlü
Yorgun atlarıyla..

İstasyon ve park dönüşleri şimdi
İğde kokulu düşlerim
Eski bir film gibi geçiyor
Kızlar ve pencereleri..

Faytondu, faytoncuydu derken
Allı-morlu ne varsa sokaklarda
Örttüler yüzünü güzelliğin..

Parkeler asfalt oldu
Çitler taş duvar
Duruldu zambağın mor kokusu
Asmada kaldı sular..

Gelince gün iniyor içime
İçimde uzun yıllar kokusu
Kalsam burada
Kalsam kalsam acaba
Kesmezler mi meydandaki son çınarı?

Kalmadı güzelliği ilçemin
Betonlar bulutlara doğru
Nal sesleri dibinde, yerin
İniyor köpekleri demirden
Çocukluğumun ve gençliğimin..

Dönünce bir karanlık
Işıklarıma karşı
Üstümde yabancı bir gök var sanki
Yabancı bir gece, ay, yıldızlar
Akıp gidiyor çalılar arasından
Yüreğim lime-lime..

Gör bak işte
Bir şehrin bir şaire
Yürekte duruşu böyle
Ve yüreklenişi,
Kasabam bana karşı..

Nedret Gürcan'ın yaşadığı coğrafyada eski çağlarda yaşamış ozanlara baktığımda da en çok Antik Çağ Anadolu ozanlarından Sardeis'li **Zonas**'a benzediğini gördüm.

Bu arada, taşra diyoruz ya, Dinar, geçmişte, ilk çağlarda hiç de öyle değildi. İÖ 8. Yüzyılda **Frigya Kralı Midas** başkentini buraya taşıdı, Likyalılar zamanında da önemini koruyarak **Pers Kralı II. Darius**'un İÖ 407'de kurduğu Büyük Frigya Satraplığının da merkezi oldu.

Şimdi bakın, Nedret Gürcan'ın bir şiirinin bir bölümü ile Zonas'ın bir şiirinin bir bölümünü yan yana getireceğim. Hangi dizeler Gürcan'ın hangi dizeler Zonas'ın ayırt edene aşk olsun:

Eylül geçip gidiyor
Kalan pastırma yazı
O da gelip geçecek
Bir açımlık gül gibi

Denizi toplarız denizi
Rüzgârın tokadı patlamadan
Telaşın akşamüstü
Çabuk olun, çabuk, esmer balarıları,
sizler,
beslenin buruşuk yapraklarından
kekiklerin
taçyapraklarından gelinciklerin, kuru
üzümlerden,
menekşelerden, şeftaliyi örten
tüylerden
alın alacağınızı, dökün
balmumundan teknelerinizi

(İtalik ilk yedi dize Nedret Gürcan'ın *"Akşamüstlerinde"* şiirinden, gerisi Zonas'ın)

Kısaca, Nedret Gürcan,
Taşrasından taşan,
Anadolu ekini hamurundan
Kendince bir ozan.
Sağ olsun onu anımsayıp
İyilikle, sevgiyle, şiirle anan...

[1] 18 Aralık 2021'de, Mülkiyeliler Birliği'nde Nedret Gürcan'ı anma toplantısında yapılan konuşma metnidir.

EDEBİYATLA GEÇEN GÜNLER

■ KENAN ERCAN

Bilindiği gibi dergiler kitaplara göre kalıcılık bakımından daha dezavantajlıdırlar. Ancak daha organiktirler. Daha hareketli ve Edebiyat ortamında daha diri solukludurlar. Belki de bunları düşünerek kitap yayınlamadı bazı şairlerimiz. Kimbilir, belki yakın bir zamanda ben de ilk ve son bir kitap çıkarabilirim.

Genç yaşta aramızdan ayrılan Sevgi Soysal'ın "Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu" adlı anılar kitabı iki gündür elimde. Üzülerek, öfkelenerek, ibretle yeniden okuyorum. 12 Mart 1971 faşist askeri darbesinin getirdiği baskı ve zulüm ortamında yazılan, gerçek yaşanmışlıklara dayanan anılar toplamı.

Bilindiği gibi dönemin genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları Adalet Partisi hükümetine karşı bir bildiri ile harekete geçmişler ve faşist uygulamalarına başlamışlardı. Ancak suçlu olarak hükümet gösterilmekle birlikte sosyalistler başta olmak üzere toplumun ilerici demokrat kesimi tutuklandı, işkencelerden geçirildi ve mahkemelerde idamla yargılandı. Ülkede adına "Balyoz Harekâtı" dedikleri müthiş bir solcu avı başlatıldı. Birçok ilde sıkıyönetim ilan edilerek faşist Almanya ve İtalya'da olduğu gibi gazeteler ve kitaplar toplatılarak yakıldı. Sermayenin 12 Mart yönetiminden beklentileri sıkıyönetimli, olağanüstü mahkemeli ve kontrgerillalı bir kuruluş tarafından gerçekleştirildi.

Sevgi Soysal, okuduğum bu anılar kitabında, dönemi ve tutukevinde geçen olayları alaycı bir dille anlatmaktadır. Kitap tamamıyla çok renkli kadınların hikâyesi biçimindedir. Genciyle yaşlısıyla, çocuğuyla işçisi ve öğretmeniyle.

Koğuşta kalanlar arasında Oya Baydar, Behice Boran, Naciye Öncü ve Sevim Onursal da vardır.

Sözü edilen kadınlar koğuşu, zaman geçtikçe kalabalıklaşır. Yapılan operasyonlarla genç yaşlı pekçok kadın tutuklanır. Bu kadınların hemen tamamı koğuşa getirilmeden önce işkenceden geçirilmişlerdir. İşkence ve hakaretlerin hedefi yalnızca konuşturmak değil, kadınların insanlık onurunu zedelemektir. O yüzden faşizme karşı en vurucu sloganlarımızdan biri, "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek"tir. Sevgi Soysal'ın "Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu"ndaki kadınlar, yurtseverliğin ciddiyet gerektirdiğini bilmelerine karşın mizahın gücüyle içinde bulundukları durumu hafife alırlar.

"Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu "mutlaka okunması gereken bir yapıt. Yıllar sonra yeniden okuduğum için de çok mutluyum.

ERAY CANBERK'İN "KİŞİSEL SEÇKİSİ"NE ALINMAK

Usta şair ve yazar değerli ağabeyim Eray Canberk, Sözcükler dergisinin 82'nci sayısında bakın benim için neler diyor: "Geçenlerde bir çalışma sırasında elime Kenan Ercan'ın şiir dosyası geçti. Dosyadan da anladığım kadarıyla bu benim tanıdığım Kenan Ercan'dı. 1970'li yıllarda Kenan Ercan ve İlhan Büyükcebeci şiir dünyamızda bilinen genç şairlerdi. Sonraları pek görünmez oldular. Sanırım Ercan hiç kitap çıkarmadı." Yazının sonunu ise şöyle bağlıyor Canberk: "Şairler seçkilerde yer alsalar da almasalar da gözükseler, gözükmeseler de fark etmiyor benim için. Benim "kişiye özel" seçkimde yerlerini almışlardır bir kere."

Gerçekten, yetmiş dört yaşıma geldim ve hiç kitap çıkarmadım. Şiirimin en verimli olduğu yıllarda elimde Yeditepe Yayınları gibi bir imkân da vardı. Sahibi ve büyük yayıncı Hüsamettin Bozok çok yakın dost ağabeyimdi. Dergisinin 70'li yıllarda hemen her sayısında şiirlerime yer verirdi. Ayrıca maddi durumum da oldukça iyiydi ve kendim herhangi bir yayınevinde ödememi yaparak kitabı bastırabilirdim. Son Çağ dergisini bastırıp, yurt çapında çok güzel dağıtımını yaptığım için bu yönde bir zorlanmam da olmazdı. Ayrıca hiçbir yayınevine basılsın diye dosya hazırlayıp göndermedim. Tek hazırladığım şiir dosyası ilk kez geçen yıl bazı yarışmalara katılırım düşüncesiyle hazırladığım dosyadır.

Benim dönemimden olup çok değerli şair dostlarım Aykut Poturoğlu ve Aydın Yalkut da yaşarken şiir kitabı çıkarmamışlardı. Ölümlerinden sonra ikisinin de birer kitabı yayınlandı. İkisi de Izmir'de çok popülerdiler. Ayrıca şiirleri, başta Yeditepe, Yansıma, Türk Dili, Varlık, Yusufçuk gibi önemli dergilerde sürekli yayınlanmıştı. Demem o ki, şair tanınabilmek için mutlaka kitap çıkarmak şart değildir. Çok geç kitap yayınlayan ünlü şairlerimiz de var.

Yaptığım araştırmalardan öğrendiğim kadarıyla Yahya Kemal, Kemalettin Kamu ve Halil İbrahim Bahar da yaşarken kitap yayımlamamışlar. Yurtdışında da böyle şairler var.

Bilindiği gibi dergiler kitaplara göre kalıcılık bakımından daha dezavantajlıdırlar. Ancak daha organiktirler. Daha hareketli ve Edebiyat ortamında daha diri solukludurlar. Belki de bunları düşünerek kitap yayınlamadı bazı şairlerimiz. Kimbilir, belki yakın bir zamanda ben de ilk ve son bir kitap çıkarabilirim.

Bütün bunların yanı sıra, yayınevleri tarafından şiirleri değer görülüp kitapları karşılıksız basılan ve kendilerine telif ücreti ödenen şairlerimizi de yürekten kutlarım.

İSMAİL UYAROĞLU'NUN FIRTINA ŞİİRLERİ

Yukarda sözünü ettiğim gibi Aydın Yalkut, Aykut Poturoğlu, bir de İsmail Uyaroğlu, bu üçlü, 1968-1974 yılları arasında vazgeçilmez genç şairlerdi. Toplumcu gerçekçi şiirler yazıp fırtına gibi esen gençlerdi. Ne yazık ki Aydın'ı da, Aykut'u da genç yaşlarında kaybettik. Uyaroğlu ise bir süre ara verse de dergilerde yayınladığı şiirlerle, çıkardığı kitaplarla fırtına gibi esmeye devam etti. Sanal ortamda hemen hemen hiç gözükmedi. Ödün vermeden ses getiren toplumcu güzel şiirler yazmayı sürdürdü. En son, şiirini geçenlerde bir kitapçıda dergileri karıştırırken Notos dergisinde gördüm.

Kendisini göremesem de başarılarının sürmesini yürekten dilerim. Onun buraya çok sevdiğim "Kan" şiirini almadan geçemeyeceğim:

Şairin, dizelerinin altında
Akan kanıdır şiir
Güler gibi görünse de
Aldanmayın, için için
Ağlayan yanıdır şiir

BİLGİ YAYINEVİ

Sermayenin 12 Mart yönetiminden beklentileri sıkıyönetimli, olağanüstü mahkemeli ve kontrgerillalı bir kuruluş tarafından gerçekleştirildi. Sevgi Soysal, okuduğum bu anılar kitabında, dönemi ve tutukevinde geçen olayları alaycı bir dille anlatmaktadır.

MEHMET ERCAN:

"O KADAR KÖTÜ ŞAİR TÜREDİ Kİ İYİ ŞİİRİ GÖRMEK ZORLAŞTI"

■ SÖYLEŞİ: DAVUT KÖKSOY

Günümüzde postmodern şiirin ağırlıkta olduğu, toplumsalcı şiirin sesinin kıstırılmaya çalışıldığı bir dönemde yaşıyoruz. İçinde bulunduğumuz siyasal ve sosyal sorunlardan kaçmaya çalışan şairler postmodern bir şemsiyenin altında toplanarak sisteme entegre olurken, banka yayınevlerinin etrafında kümelenme derdindeler.

Yusaf Şaylan, Mehmet Ercan ve Davut Köksoy Ankara Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde

DAVUT KÖKSOY-Sevgili Mehmet, Yeni Gelen okurları seni şiirlerinle tanıyor. Ancak okurlarımıza kendini tanıtabilir misin?

MEHMET ERCAN-Ben aslen Adıyaman kökenliyim. Dedelerim Yavuz Sultan Selim'in "Kara Orman Kürt alevi kırımından " kaçıp, sürüleriyle geze dolaşa Konya'nın Kulu köyü civarında bulunan Kürtoğlu köyüne yerleşmişler. Sonra 1938 yıllarının asimilasyoncu politikaları sonucunda adı Gördoğlu olmuş, daha sonra bu ad Zincirlikuyu olarak değiştirilmiş, bu köyde 1957 yılında doğmuşum. İlkokulu aynı köyde, ortaokulu Konya Mevlana ortaokulunda okuduktan sonra, Ankara'ya taşındık. Ankara Keçiören lisesine yazıldım. Edebiyatla tanışmam bu yıllara rastlar. İlk şiirlerim okulun duvar gazetesinde, daha sonra sırasıyla Yapıt, Petek, Yaba, Sanat Edebiyat 81 gibi dergilerde yayımlandı. O günden bu yana onlarca dergi, gazete ve sanal dergilerde şiirlerim, öykülerim, aforizmalarım ve yergilerim yayımlanıyor.

DAVUT KÖKSOY-Şiirlerinde genellikle kendi yaşanmışlıklarını anlattığını gözlemliyorum. Bu konuda ne söylemek istersin?

MEHMET ERCAN-Sadece yaşanmışlıklar değil, genel yaşananlar da şiirimin içeriğine giriyor. Bir emekçi şair olarak kendi yaşanmışlıklarım son dönem şiirlerimde öne çıkıyor. Bunun nedeni yaşlanmak olabilir. Daha doğrusu ben böyle olduğun düşünüyorum. Fakat evrensel sorunlar da şiirimin konusu oluyor.

DAVUT KÖKSOY-Ceyhun Atıf Kansu şiir ödülünü kazanmak çok çok önemli. Şiirlerini ve bana gönderdiğin bu dosyaları okudukça bunu sonuna kadar hak ettiğini söyleyebilirim. Ayrıca "Şiirin Cumhurbaşkanı " belleklere kazınmış bir şairin ödülünü almak nasıl bir şey?

MEHMET ERCAN-Bu güne kadar birçok ödül aldım. Hepsi de benim için çok değerlidir. Bazıları ulusal ölçekte olduklarından daha çok biliniyor ve tanınıyorlar. Fakat ödüllerimin hepsini değerli buluyorum. Yoksa aday olmazdı.

YOKSUL YAYINEVLERİNİN ŞİİR KİTAPLARI

DAVUT KÖKSOY-Zamanımızın şiiri hakkında ne düşünüyorsun? En çok beğendiğin şairler kimler? Bize bu konuda ne söylemek istersin?

MEHMET ERCAN-Günümüzde postmodern şiirin ağırlıkta olduğu, toplumsalcı şiirin sesinin kıstırılmaya çalışıldığı bir dönemde yaşıyoruz.

İçinde bulunduğumuz siyasal ve sosyal sorunlardan kaçmaya çalışan şairler postmodern bir şemsiyenin altında toplanarak sisteme entegre olurken, banka yayınevlerinin etrafında kümelenme derdindeler. Varlıklarını bu şekilde devam ettirmeye çalışıyorlar. Bazen da doğrudan mevcut neo nasyonal islamcı faşist diktatoryaya yamanmaya, onlardan nemalanmaya çalışıyorlar. Bu yalaka, çanak yalayıcı güruh bu süreci bu şekilde atlatmaya, toplumsalcılar ise yoksul yayınevlerinde kitaplarını yayımlatmaya çalışıyorlar. Bu koşullar da ister istemez parayla kitap basan bir kemirgen yayımcı grubunun ortaya çıkmasına yol açıyor. Yani nereden bakarsanız bakın, "iki tarafı pis değnek" misali.

Bu dönemde o kadar çok kötü şair türedi ki iyi şiiri ve iyi şairleri görmek bayağı zorlaştı. Az da olsa iyi şairlerin hâlâ olması beni mutlu ediyor. Ne ki sesleri pek duyulmuyor bu şairlerin. Bu anlamda haksızlık olmaması için isim vermiyorum.

GENÇLER ÇOK OKUMALI

DAVUT KÖKSOY-Hem öykü hem de şiir yazan bir kişi olarak gençlere neler söylemek istersiniz?

MEHMET ERCAN-Şimdiki gençler söz dinler mi bilemem? Onlara şu tavsiyede bulunmak isterim. Çok çok okusunlar, araştırsınlar. Yazdıklarını tekrar tekrar değişik zamanlarda yeniden okusunlar. İlk yazdıklarıyla yetinmesinler. Eleştirisine inandıkları ağabeylerinin beğenisine sunsunlar. Onların eleştirilerinden yararlansınlar. Eleştirilmekten çekinmesinler. İyiyi üretmek kolay değildir. En iyisini ben yazarım egosundan uzak dursunlar. Araştırsınlar araştırsınlar araştırsınlar. Edebiyatın yüzde doksan beşinin çalışmak olduğunu unutmasınlar. Bunu yaparlarsa başarılı olmalarının önünde bir engel kalmaz. Ben bu kadarını söylerim, gerisi onlara kalmış bir şey.

DAVUT KÖKSOY-Yeni dosyaların olduğu biliyorum. Bana ve bazı arkadaşlarımıza gönderdiğin dosyalar ne zaman kitap olarak karşımıza çıkacak?

MEHMET ERCAN-Bu sorunuza şu zaman çıkacaklar, şu yayınevinden çıkacaklar demeyi çok isterdim. Fakat içinde bulunduğumuz ekonomik sorunların yayınevlerini de vurduğunu biliyorum. Hele şiir kitaplarına yayınevleri sıcak bakmıyorlar. Son kitabım Bilgi Yayınevi'nde çıkmıştı. Satışının fena olmadığını yayın yönetmeni Biray hanımdan öğrendim. Fakat yeni kitaplarımı basarlar mı, basmazlar mı bilmiyorum? Böyle bir teklifle henüz gitmedim. Onun için bir şey söylemem doğru değil.

DAVUT KÖKSOY-Bana bu söyleşi olanağını verdiğin için Yeni Gelen okurları ve kendi adıma teşekkür ediyorum. Çalışmalarında başarılar diliyorum.

MEHMET ERCAN-Ben de çok teşekkür ederim. Yeni Gelen dergisinin uzun ömürlü olmasını dilerken, çalışanlarını saygıyla selamlıyorum. Kendilerine esenlikler diliyorum.

Şimdiki gençlere şu tavsiyede bulunmak isterim. Çok çok okusunlar, araştırsınlar. Yazdıklarını tekrar tekrar değişik zamanlarda yeniden okusunlar. İlk yazdıklarıyla yetinmesinler. Eleştirisine inandıkları ağabeylerinin beğenisine sunsunlar. Onların eleştirilerinden yararlansınlar.

BU BULUT NEREYE GİDİYOR

Mehmet Ercan

Bölüm: bir

"ve biz burada bitirdik destanımızı. biliyorum
*layığınca olmadı bu kitap. türk halkı bağışlasın bizi." **

ne haddimize, bağışlamak usta sizi. müsaade ederseniz yapıyorum destanınıza ekimizi. yıl 2013, günlerden cuma, mevsim yazdı. konya bozkırlarında, cihanbeyli platosunda, rüzgâr yalınkılıç bir atlı gibi, kulunçları ter içinde şahbazdı. günler, konya göklerinde, alev saçlı, gönül çelen bir işvenazdı. cihanbeyli platosu, tuzu ve tozu birbirine karışmış, hali perişan; el değmemiş, bâkir bir kızdı. kızdı kız olmasına amma... kızılırmak suları karadeniz'e akarken delicoş; kulu, altınekin, sarayönü, ılgın, kadınhanı toprakları; yaz ortalarında, dibi ateş kalaylı bir kazandı. ve konya köylüleri, türkü, kürdü, türkmenleriyle ve ablak yüzlü, çekik gözlü tatarlarıyla, yaz sıcağında ağzını açmış kuşlar gibi, seraplarla savrulan düşler gibi, başıboş akan, kızılırmak sularına bakıyorlardı. bakıyorlardı bakmaya amma... ne kahrediyorlardı, ne sitem... allaha kul, tarikatlara kapaklanmış, zavallı âdemlerdi. ne feleğe ahuzardılar, ne hükümete... ne savunuyorlardı özgürlüğü, ne karşı çıkıyorlardı sefalete... ve konya köylülerinin bu tavrı, yadırganmazdı bu memlekette. sayılmayacak kadar çok olsa da dertleri; yokmuş gibi davranırlardı. ve pazarlayarak oylarını; şeriatçı, ceberrut hükümete inanırlardı. inanırlardı inanmasına amma... konya'nın kalantorları, geceleri köçekler oynatırlardı masalarda. gündüzleri, beş vakit namazlarında; zikri bol, fikri kıt, karanlığa sevdalı, bilime zıt, koca hacı adamlardı. hacı adamlardı adam olmasına amma... herkes cam bardaklardan içki içerken; bu zevatlar, bu kara sakallı suratlar, beğenmemiş olacaklar ki rakı bardaklarını; ya da (küçük bulmuş olma ihtimali daha yüksektir bu cihette.) kalaylanmış bakır maşrapalarla içerlerdi içkilerini. içmeye içerlerdi içkilerini amma... endamı selviler, eteği zilliler, ince belliler dururken; sübyancı çocuklarla halvet olurlardı. ve delibaşın, deli çocukları, delice şeyler ederlerdi. ederlerdi etmesine amma... karaman'da tecavüz edilirken kız, erkek çocuklara; sağır lahitler gibi susarlardı. ki onlar hacı, hoca adamlardı. "bir kereden bir şey olmaz" deyip, ahlakın ve imanın dibine zift dökerlerdi. sakalları ve cüppeleriyle müstesna, tarikatlarla, cemaatlerle coşa gelir, mevlana'yla övünürlerdi. övünürlerdi, övünmesine amma... bu hayâsızlığa karşı gelenleri komünistlikle suçlayıp; ağız dolusu söverlerdi. ağız dolusu söverlerdi sövmesine amma... "gelin yargılayalım tecavüzcüleri" deyince, sırra kadem basarlardı. çünkü onlar, koca koca, hacı hoca adamlardı.

Bölüm: iki

üzgünüm usta. memleket hasta idi zamanınızda, şimdilerde öldü ölüyor. corona'dan değil elbette. bizi yöneten şeriatçı virüsten. ayyuka çıktı cehalet. bu yoksul millet çöpten ekmek toplarken; ejder meyvesi yiyor saray taifesi. ve altın klozette hacet giderip; höykürüyor saray balkonundan islamın yeni halifesi. şah şahşaası debdebesi bitmiyor usta. seni gurbete mahkûm edenler, yurduna hasret ölmene neden olanlar; halklarımızı din, imanla soyanlar; hâlâ erkteler. utanıyorum bu dizeleri yazarken usta. bağışla bu evladını, bağışla lütfen. mutlu bir ülke yaratamadığımız için üzgünüm. yüreğim parçalanıyor, isyan ediyorum usta; bu devrana, bu düzene.

Bölüm: üç

"gece boğaya gelen inek gündüz doğurur" der ya anadolu bilgesi. çıkıyor şimdi birer birer pislikleri ortaya. çözülüyor hırsızlar taifesi. su almaya başlayınca kötülüklerin teknesi, ayrılıyorlar... başka teknelere miço olmak için. Yıl 2020, uzay çağında şeriat istiyor sakallı hamam böceği şürekâsı. şeriat istiyorlar istemesine ama... onlarca uçakla uçuyor; sayısız lüks araçla cumaya gidiyorlar. sözde ibadetlerini eda ediyorlar usta. oysa memleketin yarısı borçlu bankalara. diğer yarısı açlıktan kırılıyor. bu sefalet sorulunca: "onları da siz doyurun" diyorlar. alay ediyorlar milletle usta. kurtuluş savaşında bile bu kadar aç kalmamıştır millet. ne ki usta zillet üstüne zillet, bu millet hamdüsena ediyor hırsızlar sultanına. avuçları patlayana kadar alkışlıyorlar yezit hazretlerini.

Bölüm: dört

havalandı cihanbeyli ufuklarında bir kartal. kocamandı kanatları. döverek bulutları; sıcak hava dalgasının üstünde dans ediyordu. iki gündür keskin gözleriyle bir tilkiyi izliyordu. ve aç yavruları babalarının yolunu gözlüyorlardı. iki gündür açtılar ve sıcaklar kavuruyordu körpe bedenlerini. gelecek taze eti bekliyorlardı. konya'nın melül gözlü çocukları da açtılar ve muhtaçtılar, varsıl bir ülkede bulgur ile makarnaya. İnsanlık giderken aya, onlar ve daha çokları muhtaçtılar sadakaya... kartal hedefe odaklandı. kurşun gibi iz bırakarak ardında avına noktalandı. feryadı yankılansa da ovada, kimseler gelmedi hacının yardımına. tüyleri havada uçuşurken, kartal fatiha okuyordu hacı tilkinin hırsız ruhuna. o gün ete doydu yavru kartallar. ne ki konya'nın belik gözlü çocukları hâlâ açtılar. Bir kap sıcak yemeğe muhtaçtılar. ve kartal yavruları kadar yoktu değerleri. konya'da neler oluyordu? konya bozkırı için için, derin derin soluyordu. soluyordu solumasına ama... kulak üstü yatıyordu olan bitene. kendilerince bahtiyardılar. kuraklık yakıp geçerken arpa, buğday tarlalarını; kızılırmak'ın deli coş sularını, karadeniz yutarken; yüzde yetmiş beş oy veriryorlardı, şeriatçı ceberrut hükümete.

Bölüm: beş

memleket yanıyor ustam yanıyor. onması zor derin bir kesik gibi kanıyor. kanıyor kanamasına ama... geçilmiyordu haksızlık, hukuksuzluktan. tecavüzden, mafyadan, yolsuzluktan. hiç kimseden ama hiç kimseden, hesap sorulmuyordu. kanla kazanılmış adalar satılırken ustam. sorular sorulunca bu cihette. "biz allaha hesap veririz" deniliyordu. dağ ağlıyor, taş ağlıyor, dalda kuşlar ağlıyordu. sızlamıyordu nasır tutmuş kara vicdanlar. dinleri evro, imanları dolar olmuştu keferelerin. "hak" diyenleri içeri tıkıyorlardı. fabrika kurmak yerine; modern cezaevleri vaat ediyorlardı usta. ve zavallı millet alkış tutuyordu bu sözlere. kasabın bıçağını yalayan koyunlar gibi kesimhaneye koşuyorlardı. hiçbiri şaşırmıyordu bu gidişe. bu işe gülüp geçiyorlardı. gülüp geçiyorlardı ama; bir ozan, bir halk ozanı, yürekleri paralarcasına, feryat ederek haykırıyor, haykırıyordu.

Bölüm: altı

kar gibi yağsa da üstümüze kat be kat; bunca zulme rağmen umutsuz değiliz fakat. umutsuz değiliz. umut; aşımız, ekmeğimiz usta. direniyoruz, direneceğiz. şafak sökerken kürdi dağlarda; emeğin gürzden yumruğuyla zulmü, aşağılık mahlûk gibi yerlere sereceğiz. kollarını sıyırdığında işçi kardeşlerim. kerpeten parmaklarıyla dişlerini sökeceğiz usta. koparıp atacağız yılandan dillerini. kollarını kibrit çöpü gibi kıracağız. oyacağız hani gözlerini. büyüteceğiz kardeşlik ormanını, büyüteceğiz. bir yanım mazlum, bir yanım deniz. el ele vereceğiz usta el ele vereceğiz. ye- ne- ce- ğiz emperyal uşaklarını. kanların asfaltlardan sileceğiz. o zaman, o dakka üzüm kanını şerefe içeceğiz. davullar eşliğinde halaylar çekeceğiz kol kola. yırtıp göğü tey teylerimizle, kırk gün düğün edeceğiz. kırk gün düğün. şimdilik üzdüysek sizi, mahcup ettiysek bağışla; bağışla USTAM bizi.

(*): Nazım Hikmet, Kuvayi Milliye Destanı

ŞİİRDE ÇEVİRİ VE ÇEVİRMEN

■ ADNAN ACAR

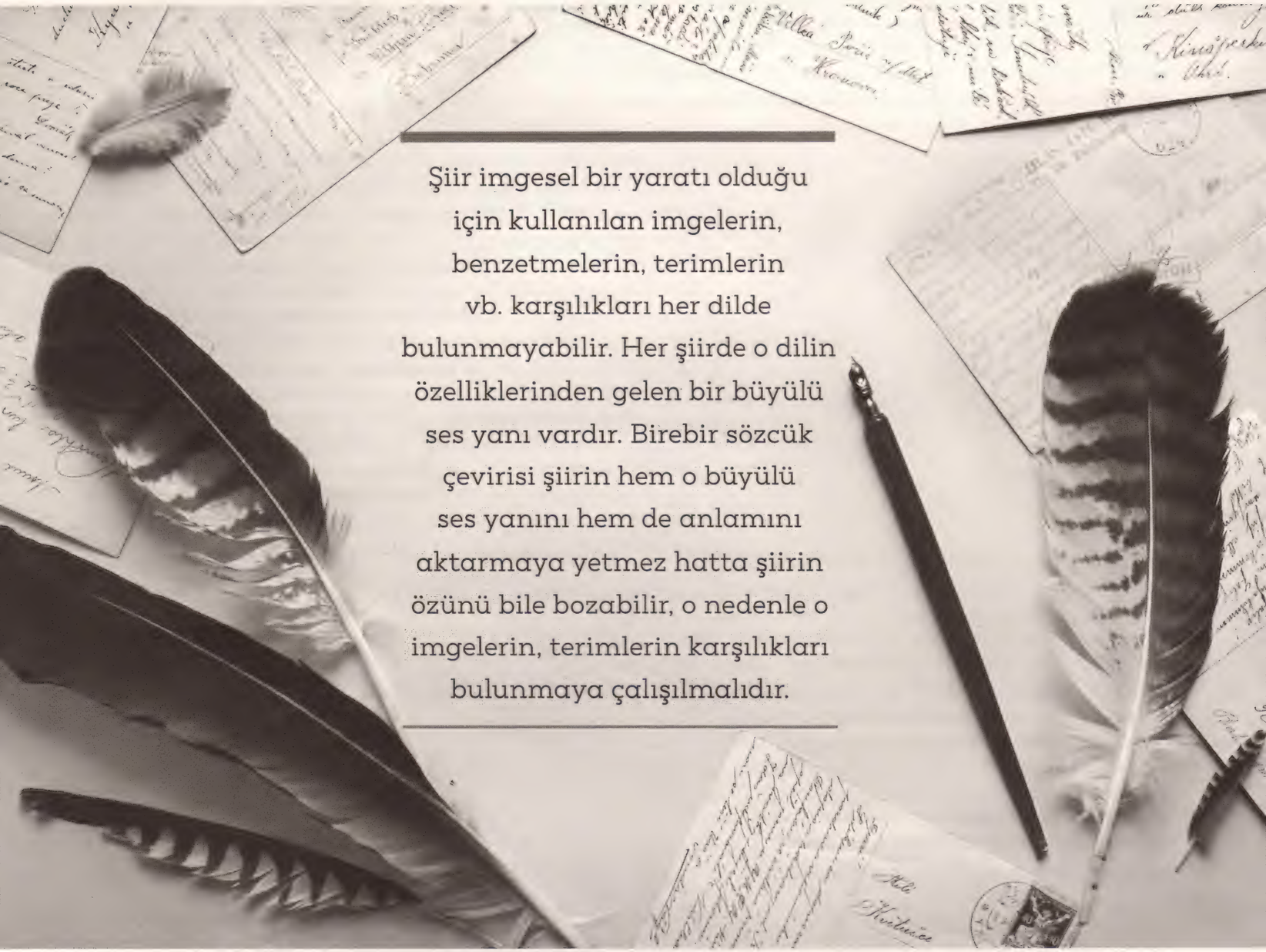

> Şiir imgesel bir yaratı olduğu için kullanılan imgelerin, benzetmelerin, terimlerin vb. karşılıkları her dilde bulunmayabilir. Her şiirde o dilin özelliklerinden gelen bir büyülü ses yanı vardır. Birebir sözcük çevirisi şiirin hem o büyülü ses yanını hem de anlamını aktarmaya yetmez hatta şiirin özünü bile bozabilir, o nedenle o imgelerin, terimlerin karşılıkları bulunmaya çalışılmalıdır.

Her ne denli bütün sanatların evrensel olduğu söylense de şiir içlerinde en ulusal, kendi dilinde en özgün olanıdır. Bu nedenle genel kanı şiirin çevrilemeyeceği yönündedir ya da çevrilse bile şiirin şiirsel özelliği değil yalnızca anlamı çevrilebilir diye düşünülür. Yeryüzünde yaklaşık üç bin civarında dil konuşulmaktadır; buna karşın dilbilimci George Steiner'e göre iki ayrı dilin tümüyle örtüştüğü, dünyayı aynı biçimde düzenlediği görülmemiştir. Sözcükler toplumun yaşayan, yaşadığı süreç içinde alışkanlıklar, gelenekler, ek anlamlar üreten özgün unsurlarıdır. En yalın sözcükler bile özel bir güç, tarihsel bir çağrışım, toplumsal kullanım ve sözdizimsel gelenek yükü taşır. Şiir dilinde karşımıza çıkan bu özgün unsurlar ayrıca yaratıcısının imgesel anlatımında özgünlük kazanır ve bu özgünlük de yine yaşarken kazandığı özgünlüğe bağlıdır. Bunların bir başka toplumda ya da aynı toplumsal yaşamın bir başka döneminde, bir diğer

Mehmet Ali & Akşamsefası

yöresinde çoğunlukla birebir karşılıkları yoktur. Çevirmen, şiir çevirisi sırasında ancak ona uygun eşdeğer karşılıklar bulmaya çalışır. Ne denli çabalasa da bu her zaman mümkün olmaz. İşte bu nedenle kendine has kurallarıyla bir üst dil olarak kabul edilen şiirin bir başka dile hatta şiir olduğu için de bir başka üstdile çevrilmesi olanaksızdır. Robert Frost bu görüşü en açık ve net savunanlardandır: *"Resim, heykel ve fotoğraf evrensel bir niteliğe bürünebilir; ama şiir, milliyetçilerin yararlanacağı bir anlatım yoludur. Düşünce evrensel olabilir; ama anlatım salt yerlidir. Şiirlerimden birinin yabancı bir dile çevrilip de asıl anlatımını yitirmediği tek bir örnek hatırlamıyorum."*[1] Caudwell şiirin birçok özelliğini sayarken çevrilemezliğini de bu özellikleri arasında vurgular: *"şiir tartımlıdır (ritimlidir), başka dile çevrilemez, usa aykırıdır, simgesel değildir, somuttur ve yoğun etkilenmelerle tanımlanır."*[2] Şiirin tartımlı olmasıyla çevrilemezliği arasındaki bağıntıyı ise şöyle açıklar: *"şiirsel tartım, herhangi bir dilin 'doğal' tartımından ayrı... daha kolay bir ortak bildiri yolu sağlamakta ve dolayısı ile şiirin ortaklaşa (kollektif) yapısını güçlendirmektedir. Tartım, şiirin içinde doğduğu toplumsal çevrenin izidir."* Bu da şiirin kendi toplumuna ait olduğunu gösterir. Dolayısıyla şiirin başka dile çevrilmesi zordur; çünkü: *"Çevirilerin şiirin aslında uyandırdığı kendine özgü coşkunun pek azını aktarışı şiirin temel özelliklerinden biri olarak bilinir. (...) Ölçü yeniden yaratılabilir. –Duygu- denen şey eksiksiz çevrilebilir. Ama o çok özel şiirsel coşku kaybolur."*[3]

Birçok şiir çevirisi yapmasına karşın, *"Şiir bir dilden başka bir dile çevrilemeyen şeydir"* diyen Paul Valéry; *"şiiri kepaze etmek istiyor musun? Bir başka dile çevir"* diyen Cahit Sıtkı Tarancı, şiirini İngilizceye çeviren bir gence kızan Baudelaire, *"Her çeviri ister istemez bir yorumdur, yorum olduğu için de ister istemez değişken ve görecelidir. Yüzyıllar önce belli bir dilde yazılmış bir kitabı bir başka dile aktaran adam ağzıyla kuş tutsa kitabı bütün değeri ve gerçeği ile tekrarlayamaz"* diyen Sabahattin Eyuboğlu, *"Şiir öyle ayrı bir dildir ki başka hiçbir dile çevrilemez, hatta yazılmış göründüğü dile bile"* diyen Jean Cocteau ve *"Esin perileriyle ilişkisinden uyum kazanmış hiçbir yapıt tadından bir şeyler yitirmeden bir başka dile aktarılamaz"* diyen Dante de şiir çevrilemez diyenlerdendir. Bu Ahmet Hamdi Tanpınar için de böyledir, ancak bir farkla. Ona göre şiir çevirisi yalnızca bir ustanın eline geçtiğinde lezzet kazanabilir: *"Şiir yazıldığı dilin içindedir. Çeviri ile sevilen şair hemen hemen yoktur. Yahut şiiri için değil, düşüncesi için sevilir. Meğer ki çok büyük bir istidadın, bir nevi dehanın eline geçsin. Hayyam'ın İngilizcede Fitz Gerald'ı, Türkçede Yahya Kemal'i bulması gibi mes'ut bir tesadüf olsun."*[4] Caudwell de Tanpınar'la aynı görüştedir: *"Bazı özel çeviriler aslında benzer coşkular veriyorsa usta ellerde yeniden yaratıldıkları içindir."*[5]

"BİR BAŞKA DİLDE ŞİİR" Mİ OLUR YOKSA O ARTIK "ÇEVİRİ" MİDİR?

Bir dilin sözcük kullanımı ve vurgu imleri de o dilin kendine özgü özellikleri arasındadır ve şiirin yapısı için önemlidir. Bu özellikler bir başka dilde olmayacağı ya da başka dillerin sözcük kullanımı ve vurgu imleri başka başka olacağı için bu ayrımlar da şiir çevirisini zorlaştıran kimi zaman olanaksızlaştıran özelliklerdir. Şiirin güzelliği, gücü ve etkisi; ne söylediğine değil, nasıl söylediğine bağlıdır. İşte tam burada dilin yaratıcı gücü ortaya çıkmaktadır. Şairin ustalığı da bu yaratıcı güce egemen olma ve bu gücü kullanma becerisiyle kendini gösterir. Şiirde anlam, dile getiriliş şekliyle değer kazanır. Şiirin çevrilememesinin, çevirinin şiir olmayışının nedeni budur. Çevrilen şey artık şiir değil çeviridir. Fransız dilbilimci George Steiner için: *"şiir ancak müzik kadar çevrilebilir. Koşuk biçimleri, dizgelerin düzenlenişi, geleneksel ya da yenilikçi uyaklar, bir dilin düzyazı ile şiirsel deyişleri arasındaki biçemsel ayrılıklar; gündelikle özenli dil kullanımı arasında kurulan denge de çeviriye karşı direnir."*[6] Buradan yola çıkarak Steiner, *"Çince ya da Farsça bir lirik şiirin dile getirdiği bütünün can alıcı parçalarını, yazıdaki resimle sezdirilen anlamları, uzam bağıntılarını, çizgilerin uyandırdıklarını Latin abecesine nasıl aktarabilir?"* diye sorar. Bu sorunun yanıtı da şöyledir: Kısacası, bir şiir en geniş dilsel olanakları sıralandığından, herhangi bir dilin düzgüsünü (ölçüt) en çarpıcı biçimiyle dile getirdiğinden -o dildeki tüm öteki şiirler bilgi veren bağlamın bir parçası olmak üzere- şiir açımlanabilir, yetkin olmasa da yansılanabilir ama 'kuşkusuz, çevrilemez'. Bir başka dilbilimci Dr. Johnson'a göre de bu nedenle *"dili koruyup sürdüren ozandır."*

Bütün bunlara karşı Goethe Carlyle gibi çeviriyi yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak görenler de vardır: *"Yetersizliği için ne dersek diyelim, çeviri dünya işlerinin tümü içinde en önemli, en dikkate değer sorunlarından biri olarak kalır."*[7]

Bugüne dek genelde hep şiirin çevirisi üzerine yazılıp çizildi. Çevirmen üzerinde pek fazla durulmadı. Oysa çeviri sorunu çözülse bile en az o denli önemli olan bir çevirmen sorunu çıkar karşımıza, hatta çeviri sorununun çözülebilmesi için de öncelikle

çevirmen sorununa yanıt bulmak gerekir. Çeviri sorunuyla çevirmen sorunu arasında kopmaz, ayrılmaz bir eytişimsel bağ vardır. İrdeleyeceğimiz, yanıt arayacağımız konu çevirmen olsa da yine zorunlu olarak çeviriden başlamak gerekir.

"Konuşmayı öğrenmek, çevirmeyi öğrenmektir. Annesine bir sözcüğün anlamını soran çocuğun gerçekte istediği, kendisine yabancı olan bir anlatımın çevrilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, aynı dil içerisinde yapılan çeviri ile bir başka dile yapılan çeviri arasındaki ayrım, önemli değildir." der Octavio Paz.[8]

Eğer bu düşünce doğruysa, insanoğlu yaşamı algılamaya ve öğrenmeye çeviri ile başlıyor denebilir (mi?). Denemez; çünkü çeviri için öğrenilmiş bilgiler ve bu bilgileri imleyen iki ayrı dil gerekir. Çocuğunki çevirme değil öğrenme ve anlamlandırma sürecidir. Oysa çeviri öğrenilmiş, anlamlandırılmış düşün, düşünce, duygu ve şeyleri yani kavramları imleyen bir dilden, aynı süreci yaşamış bir başka dile, o dilin imleriyle aktarma ya da anlamlandırma sürecidir.

Birçok Batılı dil ve çeviri kuramcısına göre, özellikle şiir çevirmeninin önünde, biri özgün metne bağlı kalmak, onunla özdeşleşmek (ki bu olsa olsa saydam bir çeviriye yol açar) diğeri de kendi bağımsız ve özgün tavrını, biçemini koymak üzere seçim yapması gereken iki yol vardır. Nabokov gibi kimi yazarlar özgün metne bağlı kalmanın ötesinde sözcüğü sözcüğüne çevirmenin doğruluğunu savunarak çevirmenin tavrını koymaya karşı dururlar: *"En beceriksizce yapılmış sözcüğü sözcüğüne çeviri bile en hoş görünüşlü açımlamadan bin kez daha yararlıdır."*[9] Kimi görüşlere göre de çevirmenin özgün metne bağlı kalmaksızın bağımsız davranmaya, özgün tavrını ve biçemini koymaya hakkı vardır. Bu bağımsızlık ve özgünlük, özgün metnin (şiirin) anlamsal özünü aktarmaya çabalamasından kaynaklanan, özgün metin uğrunda, onu canlı bir yapıt olarak yeniden yaratmak için kullandığı bir tekniktir. Bu bir anlamda çevirmenin kendi dilinde yeniden yazma sürecidir. Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi Caudwell için de aslı ile aynı coşkuyu verebilen bir çeviri yeniden yaratma sürecidir. Can Yücel'in, Shakespeare'in *"to be or not to be"* sözünü *"bir ihtimal daha var, o da ölmek mi dersin"* diye çevirmesi ya da M. Cevdet Anday'ın aslından daha güzel çeviri diye bilinen Edgar Allan Poe'nun "Annabel Lee" şiirinin çevirisi buna iki güzel örnektir. Bir diğer güzel örnek olarak da Orhan Veli'nin, Charles Cros'un "Le Hareng Saur" şiirinden çevirdiği şu dizeler gösterilebilir: *"Il laisse aller le marteau - qui tombe, qui tombe, qui tombe (Attı çekici elinden – düş Allahım düş) (...)Il redescend de l'échelle - haute, haute, haute (İndi merdivenlerden tekrar – tıkır da tıkır)"*. Williamowitz için de zaten *"gerçek çeviri, bir tenasüh(ruh göçüşü, ruh sıçraması)tür."*

ÇEVİRİDE DEYİŞ KAYDIRMA

Özgün metinle çevirinin çevrildiği dildeki özgün anlatımı arasındaki ayrıma çeviri dilinde "deyiş kaydırma" denir. Karel Hausenbles'a göre çevirmenle çevrilecek yapıt arasında *"eş zamanlı bir özdeşlik ve ayrılık söz konusudur"*. Özgün metnin temel anlamsal özüyle onun başka bir dilsel yapıya kaydırılması arasında bağlılık-özgürlük ekseni boyunca bir eytişimsel gerilim, çatışma oluşur. Çeviride bağlı olma isteği bir çıkış noktasıdır. Bu istek çevirmenin hangi tekniği seçeceği konusunda temel oluşturur. Bu nedenle "deyiş kaydırmaları" çevirmenin yapıtı değiştirmek istemesinden değil, ona bağlı kalarak, bütünlüğü içinde kavrayarak yeniden yaratmaya çalışmasındandır. Bu iki tür teknik arasında birbirine karşıt ayrımlar vardır. Biri özgün metinden, diğeri ise çeviri ülküsünden yola çıkar ve bu türler arasındaki seçimi ve çeviri ilkelerini yalnızca çevirmen değil aynı zamanda yaşadığı dönem de belirler.

Romantik dönem, simgeci dönem ve çağdaş dönem çeviri anlayışı hep birbirinden ayrımlı olmuştur. Jiri Levy, çevrilen dilde eşit deyişleri aramaya ancak "doğalcı" bir çevirmenin kalkışacağını söyler. Ayrıca özgün metnin dönemi, bu dönemin şiirsel ilkeleriyle, çevirinin yapıldığı dönem ve dönemin şiirsel ilkeleri arasındaki ayrımlar da çeviri kurallarının belirlenmesini sağlar. Bu konuyu Zora Jesenska: *"Çevirmen de, okur da kendi kuşaklarının çocuklarıdır. Bu kuşak niteliğini algılama ve dışa vurma biçimlerinde ortaya koyar. Çevirdiğimiz yapıt ne denli eski, onu üreten ekin ne denli uzak olursa, özgün metnin zamansal ve ulusal niteliklerinin nasıl korunacağı, bunların bugünkü okurun gerçek algısına nasıl açılacağı da o denli önem kazanır"* şeklinde anlatır.

Buradan yola çıkarak bir çevirinin biçemsel bütünlüğünü izlemek için, özgün yapıt ve o yapıtın zamanıyla ilgili yazınsal töre ve ilkeleri ile çevirinin dönemini belirleyen yazının töre ve ilkelerini belirlemek gerekir. Özgün yapıtın düzgüsü (ölçüt) ve biçemi değişmez bir etkendir ve çevirmeni bağlar. Bu biçemin, çevirinin biçemine dönüştürülmesi çevirmenin yaratıcılığına bağlıdır. Özgün metnin bıraktığı "dilsel izlenim"in yani özgün biçeminin çeviriye geçirilmesi doğrudan doğruya yapılamaz, bu ancak eşdeğer işlev aracılığıyla yani uygun

kaydırmalarla başarılabilir. Evrensel değerlerin bile bireysel olarak algılandığı gerçeği göz önüne alındığında bunun gerçekleştirebilir bir şey olduğu tartışmaya açılır.[10]

Çeviri bir anlamda bir dilin ve o dilin olanaklarının, özelliklerinin, kimi değerlerinin başka dillere aktarılmasıdır. Nurullah Ataç bu konuyu şöyle açıklar: *"Çevirinin iyilikleri elbette söz götürmez; başka dillerdeki insanların düşündüklerini o yolla öğreneceğiz, dilimiz en çok o yolla genişleyecek. Geleneği ne kadar zengin olursa olsun hiçbir ulus yalnız kendi yetiştirdikleriyle kalamaz; kalırsa hep bir örneklik içinde bunalır, kısırlaşır, yeni yeni şeyler yaratabilmek için sınırlarının ötesinden gelecek esinlerden kokular toplayacaktır. Gücü, o topladıklarını kendine uygun, kendine elverişli edebilmektedir. Biz de çeviri yoluyla edindiğimiz düşüncelerden, düşünüşlerden kendimizi besleyecek azığı çıkaracağız; çıkarmaya çalışacağız."*[11] Söz edilen konuda yine sözü edilen yararların yanında dikkat edilmesi gereken bir de tehlike vardır ki bir zamanlar aydınlarımızın Farsça ve Arapçaya, daha sonra Fransızcaya son yıllarda ise İngilizceye karşı gösterdikleri aşırı öykünme ve hayranlık nedeniyle kendi dillerini o dillerin kuşatması altına almalarıdır. Bu da gerek o dilin gücüne gerek o dili koruması ve geliştirmesi gereken aydınların kimliğine bağlıdır.

ÇEVİRİDE ÇEVİRMEN SORUNU

Çeviri yaparken bir çevirmende olması gereken iki temel özellik vardır. Birincisi çeviri yaptığı şiirin dilini yalnızca konuşma ve anlama düzeyinde değil, o dilin ekinsel deyimleri, terimleri vb. kimliği boyutunda iyi biliyor olması gerekir. Şiir imgesel bir yaratı olduğu için kullanılan imgelerin, benzetmelerin, terimlerin vb. karşılıkları her dilde bulunmayabilir. Her şiirde o dilin özelliklerinden gelen bir büyülü ses yanı vardır. Birebir sözcük çevirisi şiirin hem o büyülü ses yanını hem de anlamını aktarmaya yetmez hatta şiirin özünü bile bozabilir, o nedenle o imgelerin, terimlerin karşılıkları bulunmaya çalışılmalıdır. Bunun yanında ikinci olarak da şiiri hangi dile çeviriyorsa (kendi anadili ya da bir başka dil) onu da aynı ölçüde bilmelidir. Bu konuyu Adnan Adıvar şöyle açıklar: *"İyi bir çeviri yapmak için önce hem yabancı dili hem Türkçeyi iyi bilmek ve gene önce çevrilen eserin konusu olan ilme, sadece yabancı olmak değil, o ilimde hiç olmazsa hafif bir ihtisas sahibi olmak gerektiği düşünülünce 'tercüme teliften daha zordur' hikmetine varılmıştır."*[12] Bunun yanında çevrisini yaptığı şiirin şairini de iyi inceleyip tanıması, gerek şairin gerek şiirin özelliklerini anlaması, algılaması gerekir. Çevirmen çevirisini yaptığı şairi iyi anlayarak çeviri sırasında kendisini soyutlamayı, aradan çekilmeyi bilmelidir. Ahmet Cemal bunun önemini şu sözlerle açıklar: *"Yapıtın çevirisi incelenirken, çevirmenin yazarı iyi anlayabilip anlayamadığı sorunu önem kazanır; çünkü artık o yazar yazdığı dilin değil, fakat çevirmenin aktardığı dilin olanakları içerisinde değerlendirilecektir."*[13] Sabri Esat Siyavuşgil de bu konuda şunları söyler: *"Çeviride doğruluk merhalesine varmak herkesten istenebilir. Fakat edebi çeviri, doğrunun ötesinde bulunan şeyi, yani yazarın üslubunu öbür dile nakletmek suretiyle tecelli eder."*[14]

TARİHSEL VE EVRENSEL BİR UĞRAŞ OLARAK YERELİ VE ÇAĞI ÇEVİRMEK

Şiir her ne denli bütün sanatlar gibi evrensel olsa da aynı zamanda diğer sanatlardan çok daha fazla kendi toplumunun ekinsel ürünüdür ve o toplumun ekininin izlerini yansıtır. T. S. Eliot bu konuyu şöyle açıklar: *"Şiir, en ulusal sanat dalıdır; çünkü bir ulusu başka uluslar gibi düşündürmek kolay olduğu halde, ona başka uluslar gibi duyumsamayı (hissetmeyi) öğretmek olanaklı değildir."*[15] Şair de yetiştiği toplumun ürünüdür ve kendi ekininin ve dilinin kimliğini taşır, yansıtır. Çevirmen çeviride bu lezzeti de yakalamak zorundadır. Bir Shakespeare ya da Aragon şiiri Yunus, Pir Sultan, Nedim ya da Nâzım havasında çevrilemez. Başka bir dile aktarılmış olsa bile Shakespeare ve Aragon

Nurullah Ataç: "Çevirinin iyilikleri elbette söz götürmez; başka dillerdeki insanların düşündüklerini o yolla öğreneceğiz, dilimiz en çok o yolla genişleyecek. Geleneği ne kadar zengin olursa olsun hiçbir ulus yalnız kendi yetiştirdikleriyle kalamaz; kalırsa hep bir örneklik içinde bunalır, kısırlaşır, yeni yeni şeyler yaratabilmek için sınırlarının ötesinden gelecek esinlerden kokular toplayacaktır."

Romantik dönem, simgeci dönem ve çağdaş dönem çeviri anlayışı hep birbirinden ayrımlı olmuştur. Jiri Levy, çevrilen dilde eşit deyişleri aramaya ancak "doğalcı" bir çevirmenin kalkışacağını söyler. Ayrıca özgün metnin dönemi, bu dönemin şiirsel ilkeleriyle, çevirinin yapıldığı dönem ve dönemin şiirsel ilkeleri arasındaki ayrımlar da çeviri kurallarının belirlenmesini sağlar.

havasını, o ekinlerin yapısını yansıtabilmelidir. Benjamin Jowert şunları söyler: *"Çeviri, sözcük sözcük çeviri yapmak gayretiyle, dilin yapısına uygun bir çeviri yapmak gayreti arasında bir uzlaştırmadır."*[16]

Şiirin, şairinin kimliği, dilinin özelliği yanında yazıldığı dönemi de önemlidir; çünkü yine her sanat gibi şiir de döneminin kimliğini taşır ve özelliklerini yansıtır. Kimliği belli olmasa da bir Sümer kadın şairin yazdığı bir şiir bize o dönemin ekinsel ve etik yapısını aktarabilmekte; bir Mısır firavununun yazdığı şiir de o dönemin inanç yapısını ortaya koyabilmektedir. O nedenle çeviri şiirin döneminin özelliklerini de yansıtabilmelidir. Bu konuyu Nâzım Hikmet şöyle açıklar: *"Çeviriden şunu anlıyorum; çevrilen eserin yüzde yüz Türkçeleştirilmesi değil, yani çeviri romanı okuduğun zaman, sanki onu bir Türk yazarının yazdığını sanmayacaksın. Bilakis onu hangi milletin, hangi dönemindeki yazarı yazmışsa o milletin, o dönemdeki o yazarını okuduğunu anlayacaksın. Yani çeviride bir Rus yazarı ile bir Fransız yazarı çeviriyi yapan Türk yazarının diliyle değil, kendi dilleriyle konuşacaklar."*[17]

Çeviride bir de ikinci dilden üçüncü bir dile çeviri konusu vardır ki bu düzyazıda bir ölçüde normal karşılansa bile şiirde asla yapılmaması gereken bir iştir; çünkü ikinci bir dile çevrilirken bile anlam, lezzet ve büyüsünü yitiren şiir üçüncü bir dile dönüştüğünde artık şiirin aslı ile belki de hiçbir ilgisi olmayan bambaşka bir şiire (hatta şiir bile olmayan bir şeye) dönüşecektir.

Nurullah Ataç'ın: *"Çeviri ile uğraşanlara büyük yazarlarımız yol göstermelidir; kendi yaratamayan, kendinin söyleyecek sözü olmayan kimse başka birinin dediklerini de çeviremez. (...) Kendileri yaratıcı olmayan kimselerin çevirilerinde güzel yerler, gerçekten beğenilecek buluşlar olabilir; ama onların çevirilerinde birlik görüldüğü azdır. Sanki her parça, bir cümle tek başınaymış, üstüle, altile bir ilişkisi yokmuş gibi çevriliyor. Bütün kitabı okudunuz mu, her sanat eserinde bulunması gereken ses birliğini duyamıyorsunuz."* saptaması da özellikle şiir çevirisi için önemli bir saptamadır.[18] Gerek kendi dilini gerekse çeviri yaptığı şiirin dilini iyi bilen bir şair, hem çevirisini yaptığı şairi hem de şiiri bir şair duyarlılığı ile daha iyi anlayacağı için, kendi şair duyarlılığını da ekleyerek daha başarılı bir şiir çevirisini gerçekleştirebilir. Ahmet Cemal de çeviri yapanların başarısını yazınla uğraşıp uğraşmadıklarına bağlar. Ona göre biçim kaygısı güzellik duygusu gelişememiş çevirici başarıya ulaşamaz.

Bütün bu nedenlerden dolayı şiir çevirisi, belki de yazın alanının en zor işlerinden biridir. Bu öylesine bir zorluktur ki, bir şiirin şairi, şiirini, şiiri yazdığı dil kadar iyi bildiği bir başka dile çevirmeye kalksa, çevirdiği metne yazdığı şiirin gücünü kazandıramaz. O yüzden de Humboldt bunun zorluğunu anlatırken *"her çeviri bana çözülmez bir sorunu çözmeye girişmek gibi görünüyor"* der.

Son söz olarak George Steiner'in sözleri yeterli olacaktır sanırım: *"Çeviriler eksik aktarımdan (traduce) kaynak metni aşan söyleyişe (transfigure) dek geniş bir çeşitlilik alanı oluştururlar. Baudelaire'in Poe'yu geçmesi gibi, özgün metni aşan çeviri belki de daha uzun süren bir aldatmacadır. Ama Babil'deki o kule bir yıkıntı olmaktan kurtulacaksa her şey göze alınıp çeviriye girişilmeli. Bu girişim 1870'den günümüze dek özel bir varsıllık ve güçle sürdürülmüştür."*[19]

[1] Seyit Kemal Karaalioğlu, Kompozisyon, s. 264.
[2] Christopher Cadwell, Yanılsama ve Gerçeklik, çeviren: Mehmet H. Doğan, Payel Yay. s. 164.
[3] A.g.e. s. 150-151.
[4] Seyit Kemal Karaalioğlu, Kompozisyon, s. 263.
[5] Yanılsama ve Gerçeklik, Payel Yay.
[6] Goethe Carlyle, Yazko Çeviri, sayı 1, s. 147.
[7] Goethe Carlyle, Yazko Çeviri, sayı 1, s. 150.
[8] Octavio Paz, Yazko Çeviri, sayı 1, s. 163
[9] Vladimir Nabokov, Yazko Çeviri, sayı 1, s. 151.
[10] Anton Popoviç, Yazko Çeviri, sayı 1.
[11] Seyit Kemal Karaalioğlu, Kompozisyon, s. 262.
[12] A.g.e, s. 264.
[13] A.g.e, s. 262.
[14] A.g.e, s. 264.
[15] Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, s. 7.
[16] Seyit Kemal Karaalioğlu, Kompozisyon, s. 262
[17] A.g.e, s. 261-262.
[18] A.g.e, s. 261-262.
[19] George Steiner, Yazko Çeviri, sayı 1, s. 155.

AŞKI DOĞURAN ANALARIMIZ VARDI

■ HEYBET AKDOĞAN

gün yüzünün gözlerimizde kaldığı
yoksullarız sevgili
mutluluğu dağ sularıyla akıtmıştık
ırak ülkelerin fakirleri bozardı
dil sancısı sessizliğimizi
duyduğumuz tüm gürültüler
ezilmişliğin uğultusu olurdu
yüzü yere eğilen çaresizliklerimiz vardı
zulmün nidasında
ozan yüreğimizle
umudu bestelerdik
aşkı doğuran analarımız vardı
beraber yürürdük sevdaya kardeş olanlarla
dünyanın devşirilmemiş yerlerine
uğur böceklerini uğurlardık
gülüşleri hiç büyümeyen çocuklar gibiydik
kadim diller söyleşirdi dudaklarımızda
gözyaşlarımızla işlenirdi tutkularımız
ve biz sırılsıklam sarılırdık şiirlere

YAR YAYINLARI 50 YAŞINDA

■ HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

Yar Yayınları 1972 yılının Mart ayında Osman Yeşil tarafından Cağaloğlu'nda kurulmuştu. Osman Yeşil o yıl, geçmiş dört yıldan beri emekçi sınıfların sözcülüğünü yapan haftalık Ant dergisinin yan kuruluşu olan Ant Yayınları'nda çalışıyordu. 12 Mart 1971 Balyoz Harekâtı'nın topuzu Ant dergisinin de başına inince derginin yayın yönetmeni Doğan Özgüden ve diğer öncü kadrosu da firari pozisyona düştü ve dergi yayınlanamaz hale geldi.

Kolay değil elbet! Hayata soldan, sosyalizmden bakan bir yayınevinin faşist darbeler, her türlü anti demokratik uygulamalar arasında yol alıp yaşını büyütmesi. Ve yine kolay değil, basının ve yayıncılığın neo-liberal politikalar eşliğinde post modern kültürü baş tacı ettiği bir dünyada, devrimci değerlerde ısrar etmesi ve kent yağmasına karşı Cağaloğlu'nu terk etmemesi.

Belki de terk etmeyenler nazarında 'terk edilmiş alan kaybedilmiş alan' demek olacağı için de bu böyledir. Yar Yayınları 1972 yılının Mart ayında Osman Yeşil tarafından Cağaloğlu'nda kurulmuştu. Osman Yeşil o yıl, geçmiş dört yıldan beri emekçi sınıfların sözcülüğünü yapan haftalık Ant dergisinin yan kuruluşu olan Ant Yayınları'nda çalışıyordu. 12 Mart 1971 Balyoz Harekâtı'nın topuzu Ant dergisinin de başına inince derginin yayın yönetmeni Doğan Özgüden ve diğer öncü kadrosu da firari pozisyona düştü ve dergi yayınlanamaz hale geldi. Ant Yayınları'na ise o sıra Osman Yeşil yanında bir grup insan sahip çıktı. Bir süre sonra Osman Yeşil, devrimci mücadele anlayışına uygun olarak daha bağımsız çalışabilmek için Ant Yayınları'ndan ayrılarak Yar Yayınlarını kurdu. "İlk etapta basılacak kitaplar için 100 top kâğıt alıp bunun bir kısmını Boran, Sonsuz topraklar ve Nikitin'in Ekonomi Politik kitaplarını basarak işe başladım" diyor Osman Yeşil. Kendisinden sonra Ant Yayınları'ndan Hüseyin Kıvanç, Güneş Bozkaya ve kızı Nadiye Rikkat Çobanoğlu da Yar'ın yanında yer almıştı. Yayınevi ekibi ilk etapta duruşmaları devam eden THKP-C ve THKO dava tutanaklarını kitaplaştırarak kamuoyu ile paylaşmayı planlıyordu. Uzun vadede ise demokratik-sosyalist halk hareketlerinin mücadele deneyimini içeren kitaplar ile hem toplumcu hem sosyalist gerçekçi edebiyat eserlerin çevirisini yapıp yayınlamaktı. Yayınevi ayakta kalabildi ama yollar hep zikzaklı, dolambaçlı ve dikenli oldu. 50 yıl öncesinde başlayan bu koşu yine Cağaloğlu'nda her türlü maddi zorluk yanında okur kıtlığına rağmen bugün de yoluna devam ediyor.

Özellikle '60'lı yıllardan başlayıp 12 Eylül faşizmine değin ülkemizdeki yayıncılık faaliyeti demokratik ve sosyalist bir ülke hayaliyle yola çıkanların önemli bir alanıdır. İsmi akıllarda kalan kimler o mecrada yer almamıştı ki? Adnan Cemgil, Tektaş Ağaoğlu. Kemal Özer, Vedat Günyol, Yusuf Ziya Bahadınlı, Yaşar Nabi Nayır, Bülent Habora, Güngör Gençay, Salih Zeki Öztürk, Sırrı Öztürk ve daha nice yayıncı bu alana adını yazdırdı. İdealist yayıncılar, küçükten büyüğe bütün kesimlerin toplumsal çıkarlar

temelinde iyi bir bilinç kazanarak aydınlanması mücadelesini yürütmüşlerdir. Amaçları gerçekten kitaptan para kazanmak değil, halkın iyi kitaplar okuyarak uyanması, bilinçlenmesine kaynaklık etmektir. Sorun karanlığa ışık düşürme olunca bunun bir bedeli de olur. Sosyalist yayıncılar sürekli baskı altına alınır, yayınlanan kitaplara ya matbaadan ya dağıtım ağını tamamlamadan el konulur, toplatılır. Yar Yayınları da toplatmalar, soruşturmalar, para ve hapis cezasına çarptırılan yayınevlerinin başında gelenlerdendi.

BORAN'DAN NASIL YAPMALI'YA

Yar'ın yayınlanan ilk kitabı (1972 Mayıs) Tahavi Ahtanov'un "Boran" adlı romanıydı. Kitabın çevirisi Ant Yayınları'nda da çalışmış olan Güneş Bozkaya'ya aitti. Sözkonusu kitapla ilgili ilginç bir özellik ise Cengiz Aytmatov'un kitaba yazdığı önsözdü. Ve ayrıca Boran, *"Kalemimi bu kitaba armağan ediyorum-Cengiz Aytmatov"* mesajının beyaz kâğıda kırmızı yazıyla yer aldığı bir kuşakla okurlara sunulmuştu. Boran'ı hemen başka kitaplar takip edecekti. Basımı ilk defa yapılan N.Çernişevski'nin "Nasıl Yapmalı?" romanı yayına hazırlanmışken matbaa basıldı dizginin kurşun blokları dağıtılıp eritildi. Polislerin söz konusu kitabı Lenin'in "Ne Yapmalı?" yapıtıyla karıştırdıkları sonradan anlaşılmıştı ama onca emek ve para artık heba olmuştu. Yayıncı kendini toparladığında "Nasıl Yapmalı"nın baskı hazırlıklarına sil baştan yeniden girişmek zorunda kaldı.

Şahsen merak ettiğim konulardan biri o yıllarda kitap dağıtımının nasıl olduğuydu. Osman Yeşil, başta büyük kentler olmak üzere Anadolu kentlerinde kitapçılar olduğunu; ayrıca çok sayıda sokak kitapçıları aracılığıyla kitap satıldığını belirtiyor. Toplumcu ve sosyalist gerçekçi kitaplar da bugün olduğu gibi 1000 ya da 500 adet değil en az 5000-10.000 bin basılıyormuş. "Mesela Partizanın Türküsü'nü 20.000 basmıştık. Kısa sürede bitti. Bir 5000 daha bastık" demekte Osman Yeşil; ki ülke nüfusunun o süreçte kırk milyon civarında; okuryazarlık ve eğitim seviyesinin de günümüzdekinin oldukça gerisinde olduğu gerçeğini de bu oran açısından hesaba katmamız gerek.

12 Mart darbecilerinin gözaltı furyası, işkenceli sorguları, gazete-dergi, kitap yasakları, dernek ve sendika kapatmaları sindirme ve korkutma amaçlıydı. Kızıldere'de Mahir Çayan ve 9 arkadaşının katledilmesi, 6 Mayıs'ta Deniz-Yusuf-Hüseyin'in idam edilişi büyük bir kinin sonucuyken sahneye düzen solunun politik figürü olarak Ecevit çıkmıştı. 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle sıkıyönetim ilan edildi. Kıbrıs'a "barış" için sıkıyönetim ilan edenler her nedense Sıkıyönetim Kanunu gereği yayıncılara da baskı yapmaya başladı. İçinde Yar, Tekin, Ararat, Cem Yayınları'nın da olduğu 14 yayınevi sahibi Kıbrıs Harekâtı sürecinde gözaltına alınarak Basın Şubesine götürüldü.

12 Eylül 1980 cuntasının arifesinde faşist terörle birlikte yayıncılara yönelik baskılar da iyice arttı. Yar Yayınları'nın kapısına mühür vuruldu, kitaplarına el konuldu. Bunun içinde çevirisini yapıp yayına hazırladıkları Lenin'in 25 eseri de yer alıyordu. Osman Yeşil, çevirmen eşi N. Rikkat Çobanoğlu ve üç yaşındaki oğlu ile gözaltındaydı. Aile işkenceli sorgudan geçirildi. Yayınevinin mücellit ve matbaadaki kitapları da yüzüstü kalıp heder oldu. Osman Yeşil

Osman Yeşil

Nasıl Yapmalı'nın çevirmeni Güneş Bozkaya.

Basımı ilk defa yapılan N.Çernişevski'nin "Nasıl Yapmalı?" romanı yayına hazırlanmışken matbaa basıldı dizginin kurşun blokları dağıtılıp eritildi. Polislerin söz konusu kitabı Lenin'in "Ne Yapmalı?" yapıtıyla karıştırdıkları sonradan anlaşılmıştı ama onca emek ve para artık heba olmuştu. Yayıncı kendini toparladığında "Nasıl Yapmalı"nın baskı hazırlıklarına sil baştan yeniden girişmek zorunda kaldı.

bu süreçten sonra da memleketi Konya'da gözaltına alındı ve örgüt üyeliği iddiasından tutuklanıp Malatya E Tipi Cezaevine gönderildi. Örgüt üyeliği iddiasından takipsizlik kararı verilmişti ancak yayınladığı kitaplar hakkında açılan 30 ayrı davadan peş peşe cezalar verilmeye başladı. Bazı çevirmenler kitapta müstear isim kullanmıştı. Yayıncı çevirmenlerin gerçek ismini vermeyince cezayı yayınevi sahibine kestiler ve Osman Yeşil 6 yıl hapis yattı. Hapislik hayatı sona erdiğinde yayıncılık faaliyetini yeniden canlandırma sürecine girdi. Hem de özellikle ilk elden yasaklanan, toplatılan kitapların tekrar basımıyla...

12 Eylül'de kapısı mühürlenen yayınevinin kirası işlemeye devam edince Say Yayınları, kendi mekânı dahilinde Yar Yayınları'na ev sahipliği yapma fedakârlığını göstermişti. Yayınevi Say'daki misafirliğinden sonra birkaç adres daha değiştirir ve 1994'te Cağaloğlu Başmusahip Sokağı'ndaki Tan Han'a gelir. Zira Tan Han'da o sıra otuz yıllık bir yayınevi olan Habora Yayınları vardır. Yayınevinin sahibi Bülent Habora, yayın haklarını elinde bulundurduğu bütün kitaplarla birlikte yerini Yar Yayınları'na bırakır.

SORUMLU YAYINCILIĞIN CAĞALOĞLU DİRENCİ

12 Eylül cuntasının kara bulutlarının dağılmaya yüz tuttuğu '90'lı yıllar kitap okurluğunun göreceli olarak arttığı yıllardır. Yar Yayınları, eski kitapları yanında yeni çevrilen kitaplarını da basım ve dağıtıma sokar. Yayınevinin yönetim yeri yanında bir de deposu bulunur. Bir gece depo ve idari büroyu basan teçhizatlı polis ekipleri kitapları kullanılmaz hale sokar. Osman Yeşil bu acıtıcı darbe karşısında geri adım atmadan yayıncılığına kaldığı yerden devam eder. Aynı süreçte semt olarak Cağaloğlu da uzun yıllardır tüketime, sıcak paraya dayalı neo-liberal politikalarla çehre değiştirmektedir. Boyalı basın, gazeteciliği reklam ve promosyona dönüştürerek Babıali'yi terk etmeye başlamıştır. Bunu edebiyatın piyasalaştırılmasıyla çeşitli yayınevleri de takip eder. Matbaacılar şehir merkezinin uzağına, sanayi sitelerine göçmek zorunda kalır. Kalabilen matbaa ve ciltçiler ara sokakların bodrum katlarında tutunmaya çalışır. Böylesi bir Cağaloğlu atmosferinde tarihi yarımadanın en güzel tepesine otel yapmak isteyen paragözlerden biri Tan Han'ı da satın alınca yayıncı ve gazeteciler için namlı bir sokak olan Başmusahip Sokağı serüveni Yar Yayınları için de bitmiş olur.

Her koşulda yayınevinin kapısını açık bırakmak, belki günde bir kez çalacak telefona yanıt vermek ve belki de bir kitap almak için yayınevine kadar geleni boş göndermemek için Osman Yeşil, on yıllardır vapurla Kadıköy'den gelip geçtiği; meşhur yokuşunu haklayarak ulaştığı Babıâli'de "var olmayı sürdürmek de bir direniştir" inancıyla hareket etti. Mülk sahiplerinin koşulları ya da kapıya asılan haciz evrakları onu yıldırmadı. Yar yayınları adres olarak da yaklaşık on yıldır Cemal Nadir Sokak'taki Milas Han'ı kendine yurt edindi. Pandemi koşullarının sokağa çıkma kısıtlaması nedeniyle yayınevinin sorumluluk kadrosu da gençleşti. Babası ile 12 Eylül koşullarında üç yaşındayken gözaltına alınan yazar, çevirmen ve oyuncu Mahir Ulaş Yeşil de genç kadronun bir parçası. Şu süreçte özellikle '70'li yıllarda çok okunup baskısı tükenen direniş romanları, siyasal-bilim kitapları *(Partileşme Süreci, Proletarya Kültürü, Marksizm-Leninizm'in İlkeleri, Hançer, Okul, Sakindi Oranın Şafakları, Seni Halk Adına Ölüme Mahkûm Ediyorum, Altın I-II, Kıyı, Sıcak Karlar, Bataklık, Yarın Bizimdir Yoldaşlar vs.vs.)* peş peşe yeniden basılmaya başladı. Bugün yayınevinin kataloğunda Habora Yayınları'ndan devredilen kitaplarla birlikte 220 kitap bulunuyor. Elbet kataloğa girmeyi bekleyen ya da hedeflenen yeni kitaplar da cabası...

Nice yaşlara, nice kitaplara Yar... Ki direnenlerin yaşı uzun, yüreği kanatlı, bakışları hep umutlu olur.

SÖNMEYEN IŞIK

■ MUSTAFA GÖKSOY

Masalı oyunlaştıran çocukların
Sevimliliği uyandıran gülüşleri
Beyaz oldu geceye
Neşeyle gözlerimize sarılıp
Karıncalar yiyeceklerini
Ağustos böcekleriyle paylaştı
Gülüşleri sönmeyen ışık çocuklarımız

SU SERİNLİĞİNE UYANIRSIN

Barınamaz içinde
Yaptıklarına pişman olup
Sessiz çığlıklarda çırpınan

Sönmeyen renk cümbüşü
Su serinliğinde paylaşmak
Hüzünlü günleri çoğaltan
Yolculuk buharlaştı

Uzaklaşır uzaklaşmaz kendinizden
Farklı düşünmeye cesaret bulur
Kendinizi keşfedersiniz

Belirsizlik belirginleşirken uyanırsın

Mehmet Ali & Akşamsefası

TİYATRO SANATÇISI YAŞAR GÜNDEM:

"SORUN 8 SAAT İLE 59 SANİYE ARASINDAKİ UÇURUMDA GİZLİ"

■ SÖYLEŞİ: SERTAÇ ÇELİK

Tam 21 sene turne yaptık. Gitmediğimiz ilçe kalmadı desek abartmamış oluruz. Sadece turne olarak düşünmemek lazım elbette, kurulduğu şehirde düzenli perde açtık. **Bir yerde grev varsa destek amaçlı gittik oynadık. Bir köyden davet gelirse koşarak gittik. Festivaller zaten beslendiğimiz yerler. Yani nereden rüzgâr eserse insana savrulduk diyebilirim.**

Mehmet Ali & Akşamsefası

YAŞAR GÜNDEM: SAMSUN SANAT TİYATROSU'NUN KURUCUSU

Yaşar Gündem 1963 Samsun Çarşamba'da doğdu.

2000 yılında Samsun'da Samsun Sanat Tiyatrosunu kurdu. İlk oyunu Haldun Taner'in öykülerinden Ferhan Şensoy'un kurguladığı "Haldun Taner Kabare" ile tiyatro severlerle buluştu.

Daha sonra sırasıyla Turgut Özakman'ın "Şu Çılgın Türkler", Aziz Nesin'in "Biz Adam olmayız", Oktay Arayıcı'nın "Seferi Ramazan Bey'in Nafile Dünyası", Uğur Mumcu'nun "Bir Pulsuz Dilekçe", Tuncer Cücenoğlu'nun "Neyzen", Metin Balay'ın "Yobaz", Nâzım Hikmet'in "Kuvayi Milliye Destanı" ve Hasan Hüseyin'in "Gölgesinde Çınarın" adlı oyunları sahneye koydu.

Samsun Sanat Tiyatrosu kurucusu Yaşar Gündem sorularımızı yanıtladı. Salgının tiyatroya etkisini Samsun Sanat Tiyarosu'nun öncüsünden dinledik.

SERTAÇ ÇELİK-Bize kendinizden bahseder misiniz?

YAŞAR GÜNDEM-1963'de Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğdum. Doğduğum ilçede çocukluğum, akşam hava kararana kadar eve girmeyen mahalle çocukları gibi geçti, top peşinde büyüdüm. Üstüm başım kir içinde eve döndüğümde hiç fiske yemedim. Orta gelirli bir ailem vardı. Mahalle de maddi durumu iyi olan aileler ve çocukları ile birlikte yaşıyor ve paylaşıyorduk. Sınıfsal farklılık hissetmedim ama zengin bir ailenin çocuğu ve mahallenin tek bisikletine sahip olan arkadaşı görünce de içim burkulmadı değil. Neyse, eğitim sonrası askerlik, sonra ekmek peşine koşmalar, evlilik, boşanma ve tiyatro. En zor şeydir insanın kendisi hakkında bir şeylerden bahsetmesi ve yazması. Sanırım iyi bir insanım. Yufka yürekli, çevreye duyarlı, emeğin sömürülmesine karşı, daha iyi bir hayatın mümkün olduğuna inanan ve belli bir kalıba sığmayan siyasi bir duruşum var diye özetleyebilirim.

SERTAÇ ÇELİK-Tiyatro yaşantınız nasıl başladı?

YAŞAR GÜNDEM-1970'li yıllar. İlçeye televizyonun geldiği süreç. Siyah beyaz o kutuya kitlendik. Ramazan akşamları, orta oyunları, meddah ve Hacivat Karagöz gösterileri beni etkilemiş olacak ki; tasvirler yapıp, metinler oluşturup evin arka bahçesinde "Pin" denilen mekânda gösteriye hazırlanıyorum. Tiyatronun "t"sini bilmeden. Ve giriş ücreti olarak da gazoz kapağı ve artist resimleri. Yani çocuk yaşta ben özel tiyatroyu kurmuş ve ilk salonumda gösterilere başlamışım. Yıllar yılları kovaladı, ben kâh okulda, kâh mahallede skeçler oynuyorum. 1989'da Samsun Büyükşehir Belediyesi Konservatuarına girdim, dört yıl eğitim ve 31 yıl hiç ara vermeden bu günlere savrulan sevdiğim hayat.

SERTAÇ ÇELİK-Türkiye'de sanat icra etmek ve sanatçı olmak nasıl bir duygu?

YAŞAR GÜNDEM-Siz beni bu soru ile iktidar ile karşı karşıya mı getirmeye çalışıyorsunuz! (Karşılıklı gülüşüyoruz).

Bu coğrafyada sanat ve yaşam hakkı hep zorlu olmuştur. Çok da yabancı hayranlığı taraftarı değilim ama kafayı kaldırıp yaşadığınız topraklardan dışarıya doğru baktığınız zaman, demokrasinin oturduğu ülkelerde demokrasi için ciddi bir mücadele verildiğine tanık oluyoruz. 68 Mayısı dünyada itirazını dillendirirken Paris sokaklarında 9 milyon işçi greve gidiyor. İşçiler, işsizler, aydınlar, genel ev çalışanları "altında plaj var" sloganıyla kaldırım taşlarını söküyorlar. Bu topraklarda Şeyh Bedrettin yaşadı, hakkı dile getirdi asıldı. Pir Sultan sazı ve sözü ile insanlığa dokunmaya adadı yaşamını, sonucunu biliyoruz. Yaşamını yitiren aydınlar, karanlık düşüncelerin yanı başımızdan çekip aldıkları yaşam savunucuları... Sanırım bu coğrafyada sanat işleri zor. Ama özgürlüğe inanan, insanı ve doğayı seven sanat yaratıcıları için aynı zamanda memba bir ülke.

SERTAÇ ÇELİK-Ama bizim de 68 Kuşağımız var, kahramanca eylemler yaptığı için darbelerle karşılaşmadık mı? Kendinizi topluma karşı sorumlu hissediyor musunuz?

YAŞAR GÜNDEM-Elbette, hem sorumlu hem borçlu. Borçluyum çünkü Mustafa Kemal'in başlattığı devrimler tamamlanamadı. Borçluyum çünkü 68 kuşağının mücadelesi gözlerimizin önünden kaydı. Yaşamlarını ellerinden aldılar. Ve bu kıyım yıllarca devam etti. Halen devam etmekte. Zaten her süreçte biz sanatçılara düşen görev, yağmurun yağacağını haber vermek... Elbette herkese şemsiye veremeyiz. Şemsiye deyince sevgili Ferhan Şensoy'u anmadan geçmeyelim. "Çok faşist bir yağmur yağıyor. Sanırım kocaman bir şemsiyenin altında toplanmanın zamanı"... Işıklarda uyu usta.

SERTAÇ ÇELİK-Kurucusu olduğunuz Samsun Sanat Tiyatrosu hakkında neler söylersiniz? Tiyatronun yapısından, faaliyetlerinden ve mevcut durumundan bahseder misiniz?

Dijital dijitallikte kalsın. O halinden memnun. Tiyatro insanla insana birebir üretilen bir yaşam alanı. Bizim terimizi seyirci görecek, biz de onların nefesini ve alkışını göreceğiz.

YAŞAR GÜNDEM-2000 yılında Samsun'da kuruldu. Anadolu'yu karış karış dolaştık. Tam 21 sene turne yaptık. Gitmediğimiz ilçe kalmadı desek abartmamış oluruz. Sadece turne olarak düşünmemek lazım elbette, kurulduğu şehirde düzenli perde açtık. Bir yerde grev varsa destek amaçlı gittik oynadık. Bir köyden davet gelirse koşarak gittik. Festivaller zaten beslendiğimiz yerler. Yani nereden rüzgâr eserse insana savrulduk diyebilirim. Son durumda ise İstanbul şehrine geldik. Göçü İstanbul'a taşıdık. Artık bu şehirde Şişli Tiyatrosunda her cuma düzenli perde açacağız.

SERTAÇ ÇELİK-Salgın dönemi Samsun Sanat Tiyatrosu'nu nasıl etkiledi? Kurucusu olarak ne gibi zorluklarla karşılaştınız?

YAŞAR GÜNDEM-Türkiye'de tüm çalışan ve çalışmayan halkımız gibi bizde hazırlıksız yakalandık. Zaten normal şartlarda binbir zorlukla yaşam mücadelesi verdiğimiz bu yaşam savaşında salgın ile birlikte daha çok işin içinden çıkamaz hale geldik. Hükümet çok da ilgilenmeyince çaresizliğin en zor aşamasını yaşadık. İntihar eden müzisyen arkadaşlarımız oldu. Ne diyebilirim ki sanırım sözün tıkandığı yerdeyiz.

SERTAÇ ÇELİK- Tiyatronun djitale taşınmasını nasıl yorumluyorsunuz? Sizce tiyatro seyircisiz oynanabilen bir sanat olabilir mi?

YAŞAR GÜNDEM-Dijital dijitallikte kalsın. O halinden memnun. Tiyatro insanla insana birebir üretilen bir yaşam alanı. Bizim terimizi seyirci görecek, biz de onların nefesini ve alkışını göreceğiz.

SERTAÇ ÇELİK- Toplumun tiyatroya olan ilgisini nasıl buluyorsunuz?

YAŞAR GÜNDEM-Ne yazık ki çok az. Bir araştırmaya göre Türk insanın günde sosyal medyada geçirdiği süre 8 saatmiş... Ülke insanının okuma süresi ise 59 saniye. ELLİ DOKUZ SANİYE! Ne denebilir ki bu araştırma üzerine. Cevap 59 saniyede gizli.

SERTAÇ ÇELİK- Tiyatroyu seven, tiyatro oyuncusu ve yazarı olmak isteyen gençlere ne gibi tavsiyelerde bulunursunuz?

YAŞAR GÜNDEM-59 saniye okuma alışkanlığı olan yurdumda yaşayan, sanata evrilen dostlar ne olur bu gruptan uzak olun, ırak olun, ne olursa olsun okuyun, okuyun, okuyun... Ülkenizdeki olaylara kulak kabartın, inatçı olun, vazgeçmeyin. İsterseniz olur. Ama hemen değil. Popüler olmak isterseniz orada yol daha kısa. Ama hangi evreden geçiliyor o yolda onu da ben bilmiyorum.

SERTAÇ ÇELİK- Zaman ayırdığınız için çok teşekkür ediyorum. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

YAŞAR GÜNDEM-Sanat iyileştirir. Tamer Levent ustanın ısrarla altını çizdiği gibi SANATA EVET. Sanat karanlığı aydınlatır. Bir iyilik yapın kendinize sanata yönelin. Çocuklarınızı sanatla buluşturun. Son söz ise, çok teşekkür ederim bana vakit ayırıp düşüncelerimi iletmeme vesile olduğunuz için.

AĞLAMAKTAYIM...

■ ADİL BAŞOĞUL

Yeter ki İstanbul'a kavuşalım
Ve Kız Kulesi olsun kavuştuğum
Varsın yalnızlık olsun son durağım
Varsın kendimde kaybolayım

Gün döndü
Güneş battı
Ateşi söndü gençliğin
Kızıl ırmak kan ağlıyordu

Çocuklar açız ekmek ekmek diye bağıracaklar
Bütün gün bütün gece dünyaya sesini duyuracaklar

Sonra gururundan bir baba kendini asacak
Ve ağlayacak vicdanı olan kim varsa

Garip bir göçmen kuş uçacak
Gökyüzü birden kara kızıl olacak

Dokunsam dağılacak güzellikleri günlerin
Sanki bütün mevsimler ağlayacak

Bir yanım öfkeli
Bir yanım hüzün
Ağlamaklıyım dostlarım
Ağlamaklıyım

Erik dalına asılmış da umudum
Hangi bahar güldürür yüzümü bilemem

Yeter ki İstanbul'a kavuşalım
Ve Kız Kulesi olsun kavuştuğum
Varsın yalnızlık olsun son durağım
Varsın kendimde kaybolayım

Güneş gitti yine evine
Ateş söndü
Dumanı yok gönlümün
Tekmil kızıla kesti ortalık
Ben Kızıl Irmak ağlamaktayım...

Mehmet Ali & Akşamsefası

ORADA BİR KÖY VAR UZAKTA VEYA ESAS HADİSE O KİRAZ AĞAÇLARI

■ RECEP BABAYİĞİT

İnsan yerleşimleri hep köylerde başladı. Hepimizi besleyen kök, köy-kır köküdür. Köklerimiz yavaş yavaş kuruyor, ama bizim dışımızda da kurutuyorlar köklerimizi. Boşalan ve boşaltılan köyler, artık solup giden yüzler, artık dağlarını yaban otların bürüdüğü, sularının bile öksüz aktığı köyler var Anadolu'da.

Mehmet Ali & Akşamsefası

İlkokul sıralarında müzik dersi ile ilk tanışmamızda bize öğretilen bir okul şarkısı vardır hepimizin bildiği, benim kuşağımdan kimilerinin mandolin ile çaldığı ***"Orda bir köy var uzakta"*** şarkısı. Bu ilkokul şarkısının hem melodisi hem de sözleri sadece küçükleri değil, belki de hayatında hiç köy görmemiş büyükleri de duygulandırır, insanı bir pastoral dünyaya götürürdü.

.../...

Sonraları öğrendik **Bedrettin TUNCEL**'i.

Onun DTCF Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde büyük ustalardan **Talip ÖZKAN**'ın da hocası olduğunu. Talip ÖZKAN'ın da devlerden bir dev **Hayri DEV**'i, bir başka ustayı, dünya müzik tarihine kazandırdığını.

Sonraları öğrendik yine Bedrettin TUNCEL'in vefatından sonra onun adına yazılan mektuplardan oluşan bir seçkinin ***"BEDRETTİN TUNCEL'E MEKTUPLAR"***[1] olarak yayınlandığını. Okuyunca daha bir duygulandık hâlâ o bizim kulaklarımızda cıvıldayan ilkokul şarkımızın sözlerini yazan

Ahmet Kutsi TECER

Apçağa Köyü'den – Eğin'e bakış

Ahmet Kutsi TECER'in de Bedrettin TUNCEL'e bir mektup yazdığını.

Biz şarkıyı söylerken ve hâlâ duygulanırken, şair Ahmet Kutsi TECER yazdığı mektubunda o ünlü şarkının sözlerinde geçen köyünden söz ederken öyle duygulu şeyler anlatır ki. Şiirde adı geçen köy, ***ERZİNCAN-KEMALİYE- Apçağa Köyü***, Ahmet Kutsi TECER'in köyüdür.

İnsan yerleşimleri hep köylerde başladı.

Hepimizi besleyen kök, köy-kır köküdür.

Köklerimiz yavaş yavaş kuruyor, ama bizim dışımızda da kurutuyorlar köklerimizi.

Boşalan ve boşaltılan köyler, artık solup giden yüzler, artık dağlarını yaban otların bürüdüğü, sularının bile öksüz aktığı köyler var Anadolu'da.

Bir tarafta yoksulluktan ve inançlarından ve ten renklerinden dolayı dışlanmış köylülerin yaşadığı köyler varken, diğer yanda aydınlık yüzlü insanların yaşadığı ve insana umut veren köyler de var.

ORADA BİR KÖY VAR UZAKTA: KIRIK SOKU KÖYÜ

Bir Yurt Gezimizde uğradık bu köye. Bu köy, yoksulluğun içinde, inançlarından ve ten renklerinden dolayı iki kat, üç kat yok sayılanla-

ORADA BİR KÖY VAR UZAKTA: APÇAĞA KÖYÜ

Ahmet Kutsi Tecer'den Bedrettin Tuncel'e

Kemaliye, 17 Haziran 1941

Bedri'ciğim, iki gündür sıcaktan baygın bir haldeyim. Daha evvel de hayranlıktan kendimi alamayacak bir halde idim. Çocukluğumdan beri hayalimde yaşattığım yere ayak bastığım andan itibaren artık benim, şahsımın olan, babamın, dedemin hatıralarını yaşıyorum. Apçağa'ya kendi köyüme gittim... Şimdi yıkılmış, başka ellere geçmiş olan dedemin, babamın evinin yerinde, aile mezarlığında, köyün güzel mevkilerinde gezdim. Sağ bulduğum akrabalarımın, ihtiyar bir halanın, köylü amcazadelerimin muhabbetlerine kavuştum. Kazanın en büyük köyü olmakla beraber kasabaya bakan bir meylin yüksekliğinde ve kazaya bir saat yerdedir. Bütün bu havali gibi, fakat bilhassa, gümrah, yeşil bir hazinenin bekçisidir. Fırat eteklerinden geçiyor. Taşın altından bir su kaynıyor. Bütün bu su ve yeşili yalçın taşların semaya doğru uzanmış kâsesi içinde dağ tanrılarının sofrasına konmuş bir adak zannediyorum. Öyle bir adak ki, gurbet ve hasret için yapılmış gibidir. Kayadan kayaya akseden türkülerindeki melal de hep budur...

Eğin'de bizim Fıratlı'nın(*) evinde kalıyorum. Bir roman için epey malzeme topladım. Daha birkaç gün buradayım. Sana gene yazarım. Annenin ellerinden öperim. Nimet hanımefendiye hürmetlerimi sunarım. Kardeşlerine, Namık Beylere selam ve saygılar.

Gözlerinden öperim.[2]

(*) Edebiyat öğretmeni Halil Vedat Fıratlı, yn

Kırık Soku Köyü – Yozgat

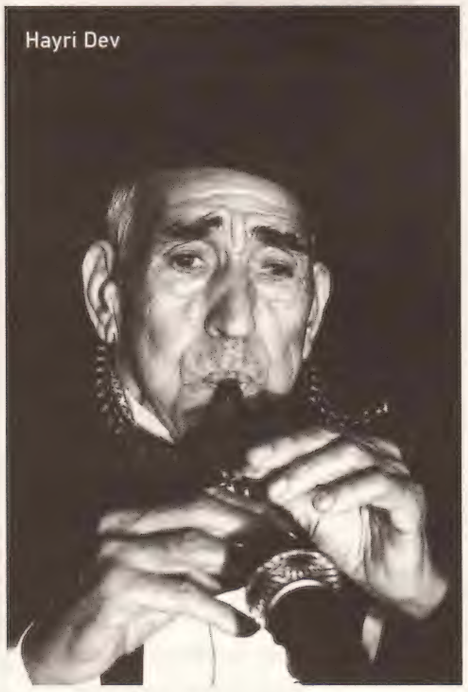

Hayri Dev

Muharrem Ertaş Neşet Ertaş ile birlikte.

rın köyü, Yozgat merkez ilçeye bağlı, Kırık Soku Köyü idi. Aynı Kırık Soku Köyü ustalar ustası ***Muharrem ERTAŞ***'ın kendi yurdu Kırşehir'den kalkıp yanında iki öksüz çocukla, Neşet ERTAŞ ve Necati ERTAŞ ile gelip yerleştiği ve Muharrem Usta'ya tam 14 yıl yer yurt olan, başını sokacak bir hane olan, Arzı Bacıyla evlendiği köydür. Neşet ERTAŞ bağlama ile ilk defa bu köyde tanışır ve burada öğrenir müziğin ritmini.

Var olsunlar Kırık Soku Köyü'nün Muharrem ERTAŞ Usta'yı bağrına basan insanları.

.../...

Bazı insanlar şehirleri ile değil, köyleri ile anılır.

Bazı köyler şehirlerden daha çok konuşulur.

Bazı köylerin içinde öyle isimsiz ustalar vardır ki, yaktıkları türküler, icat ettikleri müzik aletleri ülke sınırlarını bile aşıp, ta gider Fransa üniversitelerinde tez olup sunulur.

ORADA BİR KÖY VAR UZAKTA: MASIT – GÖKÇEYAKA KÖYÜ

Hayri DEV, ismi ile müsemma veya ismi ile cismi bir olan dev gibi bir cüsseye sahip olan bir insan olmasının yanında doğup, şekillendiği MASIT-GİRENİZ Bölgesi'nin bütün seslerini, bütün figürlerini kendinde toplar ve bir senteze varır.

Birgül Kız bahanedir Hayri DEV için.

Bütün derdi Çam Kavalı'yladır.

Çam Kavalı'nın tek yaratıcısı ve icracısıdır ve UNESCO tarafından ***YAŞAYAN İNSAN HAZİNESİ*** olarak ilan edilmiştir o. ***Koca Usta*** Hayri DEV orada, uzakta bir köyde doğdu, orada yaşadı ve orada yatıyor, Denizli-Çameli İlçesi-Gökçeyaka Köyü'nde.

Koca Usta'nın oğulları ***Bayram DEV*** ve ***Zafer DEV*** köylerini, orada uzakta duran köylerini, yurtlarını terk etmediler ve etmiyorlar.

.../...

Ağıtlar hiç bitmez bu topraklarda.

Hep savaşlar vardır, hep kıran, hep kırım.

Hep kadınlarımız yakar ağıtlarımızı, kırımlardan geriye sadece onlar kalmıştır çünkü.

1939 Erzincan Depremi.

26-27 Aralık, zemherinin tam ortası, yıl 1939.

Kıyamet koptu Kelkit Havzası boyunca, her taraf yerle bir oldu.

Yardımlar ulaşamadı, haber alınamadı, ölenlerin çoğu donarak öldüler.

İmranlı'da Zazaca, Reşadiye'de Türkçe ağıt tufan kırılıp gitti.

Bu nasıl iştir, duyan işiten hiç oldu mu?

ORADA BİR KÖY VAR UZAKTA: HASANŞEYH KÖYÜ

Hasanşeyh Köyü ***TOKAT-REŞADİYE*** ilçesine bağlı güzel bir köydür.

Bu köyden bir güzel insan vardır, Reşadiye'nin belediye başkanı, Reşadiye'nin Can'ı ***Tahir Bey***. Deprem gecesi onun için de son gece olur bu dünyada.

Ağıtlar onun için yakılır. Bir kadınımız yakar yine ağıdını. ***"Tahir Bey'in Ağıdı"***, diye, hâlâ okunur cemlerden önce, musahipler arasında, diğer adı ***Reşadiye Irmağı***'dır bu ağıtın.

Reşadiye Irmağı
Geliyor taşa taşa
Vali bize bakmadı
Sen yetiş İsmet Paşa
.../...

Tokat ve yöresi türküler, folklorik kaynak bakımından çok zengindir.

Farklı inançtan insanların, Zile gibi bir hazinenin, Yeşilırmak gibi bir bereketin, Maşat Höyük gibi bir tarihin üzerinde yaşar Tokat.

Ağıtları kadar kıvrak oyun havaları da vardır.

Tokatlı değilseniz veya özel merakınız yoksa dinleyince sizi hemen ve kıpır kıpır oynatacak bir türkü de ***TOKAT– REŞADİYE-TİNYABA Köyü*** kaynaklıdır.

ORADA BİR KÖY VAR
UZAKTA: TİNYABA

Yeni adı her ne kadar ***ÇEVRECİK*** olsa da yine Tokat'tan, yine Reşadiye'den bir güzel köydür, güzel insanların yaşadığı.

Aradaki dağın hemen ardında TAHİR BEY'in TÜRKÜSÜ ağıt olarak söylenirken, dağın bu yamacında ***Şemsi Kıza*** dizilen bir oyun havasını söyler Tinyabalı delikanlılar gece gündüz.

Tinyaba'ya vardın mı?
Şemsi kızı gördün mü?
Şemsi de kızı görünce
Saçlarını ördün mü?
.../...

Bu topraklara geldiklerinde artık sonsuza kadar bu ülkede yaşayacaklarına inanıyorlardı.

Çünkü onlar savaşsız bir dünya düşleri ile silahlara veda etmişler, Çar'ın ordusuna katılmayı reddedip silahlarını topluca bir yığın yaparak yakmışlar ve Çar'ın hışmından Anadolu'ya gönüllü sürgün gelmişlerdi.

Onları ***MALAKANLAR*** olarak bildik, öyle tanıdık.

Onlardan o kadar çok şey öğrendik ki.

Solan renkler gibi, solan bahçeler gibi hâlâ yerinde duran, ama öğretmen ANNA ve öğrencisi FİDAN'ın artık seslerinin işitilmediği bir köye, eski bir Malakan Köyü'ne, yeni adı ***Sulakyurt*** olan, ***ARDAHAN'a bağlı SARZEP Köyü***'ne düştü yolumuz, BİR ROMAN BİR ŞEHİR temalı Yurt Gezimiz ve Dostumuz Kenan KARABAĞ'ın romanı -KURA ÇÖZÜLDÜ'nün-[3] ardısıra.

ORADA BİR KÖY VAR
UZAKTA: SARZEP

SARZEP Köyü eski bir Malakan Köyüdür.

Bununla birlikte köyde sadece Malakanlar yaşamıyor.

Ama Malakanların bölgeye ilk geldiklerinde yerleştikleri bu köy civar köylerden, onların kültürlerinden, günlük hayatlarından çok farklıdır.

Kendilerine ait Malakan okulu var.

Evlerde piyano var.

Peynircilikten, ev gereçleri yapımına kadar her şeyi kendileri yapıyor.

Köylerinde hekimleri var.

Geldiklerinde Rumların işlettiği değirmenlerin daha iyisini onlar işletmeye başlıyor.

Kısaca, komşu Değirmen Köy'de beyliğini ilan etmiş Zulümkâr Celil Bey her seferinde SARZEP'ten geçerken için için bu köyü ve köyde yaşayan Malakanları kıskanıyor.

SARZEP MALAKAN İLKOKULU

Köyde yaşayan Türkler çocuklarını köyde bulunan diğer milletlerin, Rum ve Ermenilerin okuluna değil, Malakan okuluna vermeyi tercih ediyorlar.

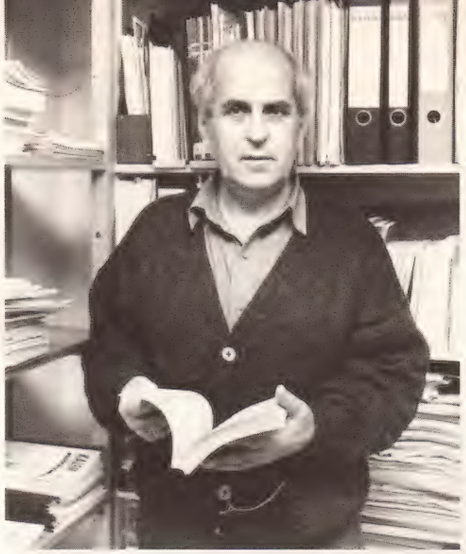

Fakir Baykurt

Bugün artık köylerde öğrenci olmadığından ve olan öğrenci taşımalı sistemle merkezi yerlere veya ilçeye taşındığından SARZEP okulu da kendi haline terk edilmiş durumda yazık ki.

Oysa biz daha ***FİDAN*** kızın bu okuldan mezuniyetini de görecektik.

.../...

Bu topraklara bu kadar zenginlik katan Malakanlar varsa, başka bir yurt köşesinde, Sarzep'ten çok uzak bir yurt köşesinde bu topraklara başka bir zenginliği, akıl ve yürek zenginliği katan insanlar da var demektir.

Fakir BAYKURT Köy Enstitülü öğretmen yazarlarımızdandır.

Mücadele insanıdır.

Onun Boşnak güzeli mavi gözleri ***BURDUR-YEŞİLOVA-AKÇA Köy***'de ışıl ışıl yanmaktadır hâlâ.

Akça Köy'e giderseniz, Türkiye gündeminin çok ilerisinde konuşan insanlarla tanışırsınız.

ORADA BİR KÖY VAR
UZAKTA: AKÇA KÖY

1960'lı yıllar.

Sağlık Bakanlığı köylere doğum kontrolü ile ilgili gezici ekipler göndermiyor.

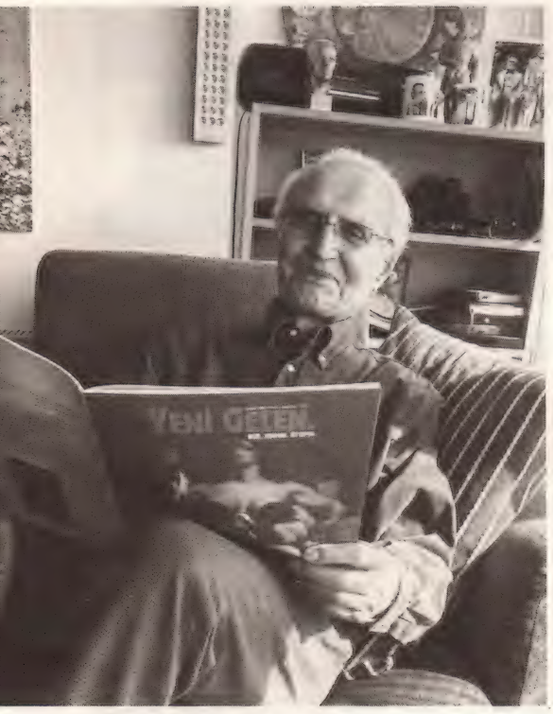

Yusuf Ziya Bahadınlı

Akça Köy'e gelen bir ekip daha sonra geldiklerinde köy kahvesinde gösterilmek üzere bir eğitim filmi getiriyor. Film gösterilmeden önce Sağlık Bakanlığı ekibi Akça Köylülerle biraz sohbet ediyor. Köylülere kimin kaç çocuğu olduğu soruluyor.

Köylülerin büyük çoğunluğu "birer" çocuğu olduğunu söyleyince bakanlık ekibi şaşırıyor ve ardından "bu filmi sizin izlemenize gerek yok," diyor ve köyden ayrılıyor.

"Kaplumbağalar" Fakir BAYKURT'un romanında kaldı belki, ama Akça Köy lavanta kokuyor, Fakir BAYKURT'un ektiği tohumlar Akça Köylü bir güzel insan tarafından umuda dönüştü, "Lavanta Umudu."

ORADA BİR KÖY VAR
UZAKTA: BAHADIN

Başka bir umudumuz ta 1965 seçimlerine kadar gider.

Köy Enstitülü başka bir öğretmen yazarımız, güzel insan ***Yusuf Ziya BAHADINLI*** 1960'lı yılların karanlığında ve koyu siyasi çekişmelerinin yaşandığı bir zamanda Sorgun'dan bir cip (jeep) kiralar.

Bir kendisi vardır cipte bir de sadece ona şoförlük eden bir dostu.

Yusuf Ziya BAHADINLI yazdığı yazılardan, romanlardan zaten iğnelenen birisidir, bir de bunun yanında taşıdığı Alevi kimliği vardır.

Bütün bunlara aldırmaz Yusuf Ziya BAHADINLI.

Yanındaki şoförün kullandığı ciple hiç istisnasız Yozgat'ın bütün köylerini dolaşır.

1965 seçim sonuçları açıklanır.

Yusuf Ziya BAHADINLI ***Türkiye İşçi Partisi Yozgat*** milletvekili olarak meclise girer.

Başka bir Yurt Gezimizde yolumuz Yusuf Ziya Bey gibi hepsi aydınlık yüzlü insanların yaşadığı Bahadın Köyü'ne düştü.

Yusuf Ziya BAHADINLI ileri yaşına rağmen pırıltılı bir zekâ ve aydınlık bir bakışla dergilerde sürdürüyor mücadelesini.

.../...

Saymakla bitmez köylerimiz var orada, bizi bekleyen, "o köy de bizim köy" diyebileceğimiz.

Ama bir köy var ki ve o köyde doğup büyümüş, sadece ilkokulu okuyabilmiş sinema oyunculuğu yapmış, yönetmenlik yapmış, yapımcılık yapmış ve çok ama çok sefil bir hayatını başından sonuna kadar ***BİR KAŞIK BULGUR*** adlı kitabında yazmış ***Hidayet PELİT*** hem kendi köyünü hem de komşu köyü anlatırken, hiç de farkında olmadan, aslında bu topraklarda da saklı bir masalın Bremen'de ***"Bremen Mızıkacıları"*** olarak söylendiğini anlatır bize, ama ne Bremen'i bilir Hidayet PELİT ne de duymuştur mızıkacıları.

Bize başka antropolojik bilgiler de verir Hidayet PELİT kitabının "Melesün'de Yılbaşı" bölümünde. Köyün gençlerinin yılbaşı gecesi rakı yerine turşu suyu ile sarhoş olduklarını anlatır mesela.

ORADA BİR KÖY VAR
UZAKTA: MELESÜN

Yeni adı ***Cevizli*** olan ***SİVAS-KOYULHİSAR İlçesi'ne bağlı MELESÜN*** Köyü'nde tıpkı babası gibi daha çocukluğundan kabına sığmayan birisi yaşar: Hidayet PELİT.

MELESÜN'DE YILBAŞI

"Yılbaşı gecesi, köy odasında toplanan gençler, rakı niyetine turşu suyu içerler ve kafayı bulurlar. Yılbaşı (saya) gecesini her yıl yaparlar.

Saya gecesinde evlerden yiyecek temin edecek olanlar üç gruba ayrılır.1.nci grup; iki veya üç kişidir. Ellerinde sekiz on çan kelek alırlar. 2.nci grup: ayı, at, horoz, tilki, kurt, köpek ve koç kılığına girerler."[4]

(...)

"Ayı, ev sahibine oynayarak ve hünerini gösterirken evde bulunanlara ayı gibi sesler çıkararak saldırır, horoz, horoz gibi öterek ev sahiplerini gagalar, at at gibi kişneyerek evdekilere çifte atar. Köpek, köpek gibi havlayarak ev sahibine saldırır, evdekiler de ellerine almış oldukları sopalarla onlardan korunmaya çalışır."[5]

Hidayet PELİT farkında olmadan benim bugüne kadar başka hiçbir yazılı kaynakta okumadığım bir önemli bilgi daha verir bize.

"Cörgü Köyü'nde ise saya on iki Şubat'ta yapılır."[6]

Bu sıradan gibi, çok yöresel gibi gelen kısacık bilgi aslında ne kadar büyük bir geçmişi barındırıyor içinde.

Kendi köyleri Melesün'de yılbaşı, yani saya gecesi 31 Aralık'ta yapılırken, komşu köy Cörgü'de yılbaşı, yani saya gecesi neden 12 Şubat'ta yapılır?

Bunun tek bir açıklaması vardır.

Melesün köylülerinin yaşadığı köy çok eski uygarlıkların gelip geçmiş olduğu kadim bir Anadolu köyüdür ve yılbaşı geleneğini Roma-Bizans geleneğinden almaktadır.

Bu nedenle Miladi takvim kullanıyorlar ve yılbaşı 1 Ocak'tır.

Komşu köy Cörgü halkı ise oraya Orta Asya'dan gelen Türklerin kurmuş olduğu bir köydür. Cörgü köylüleri halen Çinlilerin kullandığı ve Türklerin ise Anadolu'ya geldikleri zamana kadar kullandıkları "hayvan takvimini" kullanıyorlar.

Cörgü köylüleri farkında olmadan, yılbaşı, yani saya gecesini 12 Şubat'ta kutlarken aslında, hayvan takvimi kullanıyorlar, Çin yılbaşını takip etmiş oluyorlar.

Oysa iki köyün arası yürüme mesafesi olarak ancak bir saattir, bu gelenek bozulmadan nasıl bugüne kadar gelebiliyor?

.../...

Orada başka köyler de var Anadolu'da.

KAYSERİ-TALAS- köylerine giderseniz, askerliğini sıhhiye eri olarak yapmış ve köyünde "tohtur" olmuş ***Tohtur Salih TOKGÖZ ile Amerikalı Dr. Warren H.WİNKLER***'in[7] yoksul ve çaresiz köylülere yaz kış demeden nasıl şifa dağıttığını duyarsınız hâlâ.

.../...

Orada başka köyler de var Anadolu'da.

azarımız, dostumuz ***Arif IRGAÇ***'ın[8] köyü var ***GİRESUN-ŞEBİNKARAHİSAR-Alişar*** Köyü. Sizi içine alır, kavrar, Şebin kültürünü hissedersiniz. Ara GÜLER'i görürsünüz. Aziz NESİN yeni bir mizah öyküsü yazar ata köyü Gölve'den. İdil BİRET geçer piyanonun başına ve Başar SABUNCU filme alır olanları.

.../...

SİVAS-İMRANLI-Kapıkaya Köyü ise başka bir yazar dostumuzun, kardeşimizin, ***Serdal KARAKUŞ***'un[9] köyüdür, orada duruyor. Koçgiri kültürü, halayları, sesleri orada duruyor.

.../...

Dinek Köyü de orada, ***İncesu Köyü*** de.

.../...

Baş eğmeyen efelerin yaşadığı, ***Kerimoğlu Eyüp***'ün köyü de orada duruyor.

Şimdi yangın tehdidi altındaki MUĞLA-Pisi Köyü civarındaki Karadağların sandal ağacını ta yüreğimize dokunarak anlatmıştı bize başka bir yazar dostumuz, Kerimoğlu soyundan ***Hüseyin İlker ALTINSOY***, bir başka BİR ROMAN BİR EFE YURT GEZİMİZ'de.[10]

ESAS HADİSE O KİRAZ AĞAÇLARI

Şair diyor ya, "gezmesek de tozmasak da" öyle köyler var ki, isimleri de cisimleri de silindi haritalardan.

Ama yine de gider kökleri orada olan insanlar o köylere.

O ismi cismi haritada bile olmayan insanlar o köylere neden giderler peki?

Yunanistan İç Savaşı'nda Türk kimliğiyle partizanların safında yer alan Mihri BELLİ anlatır. Ona "kapiten", yüzbaşı anlamında, komutan anlamında "kaptan", dediler, faşistlere karşı direnişte.

Mihri BELLİ çok uzaklardaki "oradaki çok uzak bir köyü" yazdı, ismi ve cismi artık haritada olmayan bir köyü ve o köyün "kiraz ağacını."

"Diyarbakır'da bir aile köyünü terk etmek zorunda kalıyor. Aileden yaşlı bir adam var, arada bir ortadan kayboluyor. Nereye gittiğini kimse bilmiyor. Meğer yüzlerce kilometre aşıp köyüne gidermiş. Kiraz ağaçları varmış köyünde, onların bakımsız kalmasına gönlü razı değilmiş. Gerekeni yapar, geri gelirmiş. Bu olay bile tek başına bana çok anlamlı geliyor. Kiraz ağaçlarının bakımı için orada askerin kontrolündeki araziye geçiyor, gerillanın arazisini geçiyor, ölümü göze alıyor, bakımı yapıyor ve geri dönüyor. Bu da Türkiye işte. İşte esas hadise o kiraz ağaçları."[11]

Bir köyünüzün olması gerekmiyor.

Bir kökünüz olsun.

Bir kökünüzün olması sizin "aidiyet "duygunuzla ilgilidir.

Bir aidiyetiniz olsun.

Yangınlar ancak öyle söner.

Şairin şiirini yeniden okuyun.

Gezmesek de, tozmasak da, demeyin, o köyü gezin.
Yatmasak da, kalkmasak da, demeyin, o evde yatın.
Duymasak da, tınmasak da, demeyin o sesi duyun.
İnmesek de, çıkmasak da, demeyin, o dağa çıkın.
O yola varın ve dönmeyin.

Esas hadise o kiraz ağaçlarıdır.

Aşk ile,

---

[1] BEDRETTİN TUNCEL'E MEKTUPLAR-ALPAY KABAÇALI-YAPI KREDİ YAYINLARI
[2] ALPAY KABACALI-BEDRETTİN TUNCEL'E MEKTUPLAR-YAPI KREDİ YAYINLARI
[3] KURA ÇÖZÜLDÜ I-II-III-IV CİLTLER-KENAN KARABAĞ-SU YAYINLARI
[4] BİR KAŞIK BULGUR-HİDAYET PELİT-Kişisel yayın
[5] HİDAYET PELİT, age
[6] age
[7] İKİ DOKTOR BİR YOLCULUK-DR. WARREN H. WINKLER-ÇEVİRİ: YALÇIN VARNALI-YAPI KREDİ YAYINLARI
[8] KERVANKIRAN-ARİF IRGAÇ-DÖNENCE YAYINLARI
[9] KAPANCA SOKAK-SERDAL KARAKUŞ-SİYAH KİTAP YAYINLARI
[10] KERİMOĞLU-HÜSEYİN İLKER ALTINSOY-GÜNCEL YAYINCILIK
[11] ESAS HADİSE O KİRAZ AĞAÇLARI-MİHRİ BELLİ-ÇİVİ YAZILARI YAYINEVİ

AK BUDUNDAN SÜNNİLİĞE, KARABUDUNDAN BEKTAŞİLİĞE

■ RAFET AYDOĞAN

Babalılar ismi verilen Karabudun, toprak düzeninin beyler lehine bozulmasından dolayı Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmadan sonra Karabudun ismi verdiğimiz reaya (vergi veren halk, sürü) ile Akbudun ismi verilen zenginler ve yönetici sınıf arasında mezhepsel ayrım keskinleşmiştir.

Bugün Anadolu'da bilinen Bektaşilik (Alevilik, Kızılbaşlık) ve Sünnilik (Hanefi, Şafi vb.) gibi inançlar hangi sınıflarca benimsendi? Nasıl ortaya çıktı? Bu inançların anlamı nedir? Kardeşliğe bir katkı sağlayıp emperyalizme karşı koyabilir miyiz? E.H. Carr isimli tarihçi şöyle diyor: "Tarihçinin görevi, geçmişi sevmek ya da geçmişten kurtulmak değil, bugünü anlamanın anahtarı olarak onu öğrenip anlamaktır."

Orta Asya'da başlayan ve Anadolu'da şekillenen inanç farklılaşmasının izlerini ilk olarak Akbudun, Karabudun şeklinde görüyoruz. Halka ve mülksüzlere **Karabudun** denirdi, kara çadırlarda otururlardı. Zenginlere, beylere, kağanlara ve sürü sahiplerine ise **Akbudun** denirdi.[1]

751 Talas Savaşı'ndan sonra, Türkler İslamiyet'le tanıştılar. Şehirde yaşayan ve yönetici sınıf Akbudun ticaret yapan Müslüman tüccarlarla tanıştı. Akbudun Sünni-Hanefi İslam'ı kendine daha yakın buldu. Kırsalda yaşayan Karabudun ise Arap tüccarların etkisinden uzak yaşıyordu. Karabudun, egemen güç olan ve zamanla Sünnileşen Akbudun'a karşı eski Şaman inançlarını devam ettirdi. Sünni- Hanefi İslam hukuk sistemi devlet yönetmeye ve egemen sınıfa uygun bir inanç olduğu için Karahanlılar'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar bütün Türk Devletleri Hanefi mezhebini devletin resmi mezhebi olarak kabul etmiştir.

DİNSEL GÖRÜNÜMLÜ AYAKLANMALAR

Göktürklerden, Büyük Selçuklu Devleti'ne oradan da Anadolu Selçuklu Devleti'ne kadar sömürülen Karabudun birçok ayaklanmayı gerçekleştirmiştir. Anadolu'da ise ilk dinsel görünümlü halk ayaklanması 1240 yılındaki Baba İlyas ayaklanmasıdır. Babalılar ismi verilen Karabudun, toprak düzeninin beyler lehine bozulmasından dolayı Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmadan sonra Karabudun ismi verdiğimiz **reaya** (vergi veren halk, sürü) ile Akbudun ismi verilen zenginler ve yönetici sınıf arasında mezhepsel ayrım keskinleşmiştir. Ekonominin bozulduğu bu dönemde

Mehmet Ali & Akşamsefası

Karabudun'u manevi olarak çökertmek için ilk karalamayı Anadolu Selçukluları döneminde Niğdeli Kadı Ahmet (1286-1333) denen kişinin yaptığını görüyoruz:

"Bu Taptuklar misafirlerine; kızlarını, kız kardeşlerini, karılarını peşkeş çekerler. Taptukları öldürenler cennete gidecekler."[2] Şeyhülislam Ebussuud Efendi (1490-1574) de aynı iftiraları toprak düzeni bozulup ekonomi çökünce ayaklanan reayaya (Karabudun) karşı kullanılmıştır. Halkın ekonomik durumu iyiyken, dirlik toprak düzeni tam olarak uygulandığında bu tür iftiraları tarihte görmüyoruz.

Hoca Ahmet Yesevi'nin yoldaşı Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da yeni bir inanç geliştirmiştir. Hacı Bektaş Veli'den sonra Bektaşilik ismini alan bu inanç, Karabudun arasında yayılmış ve milli bir inanç haline gelmiştir. Bir Bektaşi Ocağı olan Tapduk Emre Ocağında yetişen Yunus Emre de Karabudun'un en büyük şairidir.

Dış ve iç ekonomik sebeplerle dirlik toprak düzeni ismi verilen sosyal ve toplumcu toprak düzeni 1500'lü yıllara gelince bozulmaya başlamıştır. Dirlik toprak düzeninde topraklar devlete aitti. Her reayaya 75-150 dönüm arasında toprak verilirdi. Reaya dirliğini eker biçer ve vergisini devlete verirdi. Vergiyi devlet adına sipahi toplardı. Sipahi savaş için aynı zamanda asker beslerdi. Avrupa'da serflik denen yarı köleci toprak düzeni varken Osmanlı Devleti ondan daha ileri olan dirlik toprak düzenini uyguluyordu.

TOPRAK DÜZENİNDE DEĞİŞME

Karabudun'un elindeki dirlik toprakları 16. yüzyıldan sonra beylerin ağaların eline geçmeye başladı. Kesimci toprak düzeni ismini verdiğimiz toprak düzeni, kendini göstermeye başladı. Devlet ile reaya arasına tüccar, tefeci ve mültezim (müteahhit) gibi asalak sömürücü sınıflar girdi. Dirliği elinden alınan ve aşırı vergilerle ezilen reaya İran bölgesinde yeni kurulan bir Türkmen devleti olan Safevi Devleti'ne umut olarak bakmaya başladı. Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail yanlıları Türkmenlerin kafalarına taktığı **kızıl börk** giyerlerdi. Bu börkü giyen Karabudun'a **Kızılbaş** denmeye başlandı.[3] Osmanlı Devleti ayaklanan bu reayayı zor kullanarak bastırmaya çalıştı. Dinsel görünümlü ayaklanmalar önce Kızılbaş İsyanı, sonra Celali isyanları ismini alacaktır. Bu ayaklanmalar dini görünümlü gözüken ekonomik sebeplerle çıkan ayaklanmalardır. Özellikle XVI. yüzyıla kadar reaya ismi verilen üretici köylünün büyük bir kısmı Bektaşiydi.[4]

Osmanlı Devleti, çoğunluğu Bektaşi olan halkını kimi zaman zorla kimi zaman ikna yöntemleriyle Sünnileştirmiştir. Topraklar beylerin eline geçtikçe bugünkü ismiyle özelleştirildikçe veya vergiler ağırlaştıkça reaya dini görünüm altında isyan etmiştir. Osmanlı Devleti yöneticileri olan Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Şeyhülislam Kemal Paşazade ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi, kimi zaman zorla kimi zaman ikna yöntemleriyle Bektaşi olan reayayı Sünnileştirerek ayaklanmaları bastırmaya ve bozulan toprak sorununu çözmeye çalışmışlardır.[5]

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu olan 1299 tarihinden, 1511 Şahkulu isyanına kadar zındık olmayan reaya bir anda zındık olmuştur. İkinci büyük Sünnileştirme çalışmaları ise II. Mahmut zamanında yapılmıştır. Bektaşi babaları sürgün edilmiş, Bektaşi Ocakları yıktırılmıştır. Ocakların mallarına ve arazilerine el konulmuştur. Yıktırılmayan Bektaşi Ocaklarına da Nakşi şeyhleri atanmıştır.[6]

1826 yılında Bektaşi Ocakları'nın dayanağı olan Yeniçeri Ocağı kanlı bir şekilde kapatılınca Bektaşiler yani diğer adıyla Kızılbaşlar kendilerini gizlemek için biz de Alevi'yiz (Ali'ye mensup) demişlerdir. 19. yüzyıla kadar resmi belgelerde Alevi kelimesine rastlamıyoruz.[7] Babai, Rafizi, Bektaşi, Kızılbaş isimlerini alan Karabudun'a günümüzde Alevi denilmektedir.

Orta Asya'da başlayan ve Anadolu'da şekillenen inanç farklılaşmasının izlerini ilk olarak Akbudun, Karabudun şeklinde görüyoruz. Halka ve mülksüzlere Karabudun denirdi, kara çadırlarda otururlardı. Zenginlere, beylere, kağanlara ve sürü sahiplerine ise Akbudun denirdi.

Mehmet Siyah Kalem

16. yüzyıla kadar Anadolu ve Suriye'nin konargöçer Türkmenleri ve özelikle de Rumeli halkının büyük çoğunluğu Bektaşi'ydi. Girit ve Kıbrıs gibi adalarda bile Bektaşi nüfusu yoğunluktaydı. Osmanlı tarihçisi Jorgo, "1514 yılında toplumun yüzde sekseni Bektaşi'ydi" demiştir.

YÜZDE SEKSEN BEKTAŞİ

16. yüzyıla kadar Anadolu ve Suriye'nin konargöçer Türkmenleri ve özelikle de Rumeli halkının büyük çoğunluğu Bektaşi'ydi. Girit ve Kıbrıs gibi adalarda bile Bektaşi nüfusu yoğunluktaydı.[8] Osmanlı tarihçisi Jorgo, "1514 yılında toplumun yüzde sekseni Bektaşi'ydi" demiştir. Tarihçi Halil İnalcık ise "Bektaşilik, **milli ve demokratik** bir inançtır" diyerek altını çizmiştir.[9] Tarihçi Halil Cin ise "Osmanlı toprak hukuku **milli ve toplumcu hukuktur**"demiştir.[10]

Ezilen reaya, kendisi gibi mazlum olan ve haksızlığa uğrayan Hz. Ali ve Ehlibeyti sevmiştir. Onu kendi kültürüyle yoğurmuş ve geliştirmiştir. Ezilenlerin kurtarıcısı Hz. Ali ve Kerbela matemi kültü vb. hariç, Şiilik ile Bektaşiliğin ortak bir noktası yoktur. Şiilik ve Bektaşiliğin kadına bakışı bile arasındaki büyük farklılığı anlamamıza yeterli olacaktır.

1500' li yıllardan sonra ekonominin yani toprak düzeninin iç ve dış sebeplerden dolayı bozulması sonucu ayaklanmalar baş gösterince, Osmanlı Devleti de zorla veya ikna metotlarıyla Bektaşi olan reayayı Sünnileştirme politikası izlemiştir. Türk tarihinde mezhepler arasında bir çatışma yaşanmamıştır. Bu Türk halkının büyük bir başarısıdır. Osmanlı Devleti, gözde askeri olan Yeniçerilerin, Bektaşi Ocağı hariç hiçbir oluşuma bağlanmasına izin vermemiştir. Bu sayede devlet, ordunun tarikatların ve cemaatlerin etkisine girmesini önlemiştir.

Reaya ismi verilen halkın büyük bir kısmı Bektaşi'ydi, zaman içinde Sünnileşti. Bektaşiliğin hümanist felsefesiyle ve Yunus Emre'nin dediği gibi "yetmiş iki millete aynı gözle" baktık. Kamucu ve sosyal toprak düzeni olan dirlik toprak düzeni sayesinde 600 yıldan fazla süren büyük bir imparatorluk kurabildik.

Cumhuriyet döneminde Çorum, Maraş, Sivas illerinde mezhep ayrımına dayanan, emperyalist devletlerin de parmağı olan katliamlar yapılmıştır. İngiliz Emperyalizmi'nin tunç kanunu olan **divide and rule** (böl ve hükmet) kuralını, bilgi birikimimizi artırarak hepimiz kardeşiz diyerek boşa çıkarmamız gerekmektedir.

[1] Çetin Yetkin, *Türk Halk Hareketleri ve Devrimler*, Say Yayıncılık, İstanbul, 1984, s.17.Ayrıca Bkz. M. Ali Kılıçbay, *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.252; Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1989, s.260.

[2] Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s.119. Ayrıca bkz. Mikail Bayram, *Tarihin Işığında Nasrettin Hoca ve Ahi Evren*, Konya, 2001, s.79.

[3] Metin Kunt, *Osmanlı Devleti 1300-1600*, Cem Yayınları, İstanbul, 2008, s.108. Ayrıca bkz. Hikmet Kıvılcımlı, *Osmanlı Tarihinin Maddesi*, Sosyal İnsan Yayınları, s.145; Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara, 1999, s.150.

[4] Sümer ,a,g,e. s.26., Ayrıca bkz. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.202; Erdoğan Aydın, *Nasıl Müslüman Olduk*, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2011, s.239.

[5] Hüseyin Yurdaydın, *Türkiye Tarihi-2 Osmanlı Devleti 1300-1600*, s.224. Ayrıca bkz.Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi* cilt-2, s.67; Yusuf Küçükdağ, *Folklor ve Edebiyat*, s.286;Taner Timur, *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplumsal Düzeni*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s.184; Suraiya Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşilik*, Simurg Yayınları, İstanbul 2003, s.85; İnalcık, age, s.190; Cemal Kafadar, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu İki Cihan Aresinde*; Birleşik Yayınları, Ankara, 2010, s.143.

[6] Fahri Maden, *Bektaşi Tekkelerinin Kapatılması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018,s.180. Ayrıca bkz. Ahmet Gökbel, *Alevi Bektaşi Terimleri Sözcüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.510.

[7] Fahri Maden, age, s.7.

[8] Age, s.113. Ayrıca bkz. Sadullah Gülten, *Türklerin Ali'si*, Yeditepe Yayınları, Ankara, 2020, s.104.

[9] İnalcık, age, s.206.

[10] Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978, s.3.

SİSTE SESLENİŞ

■ TURGAY ÇİMEN

Ey güzel vatan
Ay yıldızlı mahzun bayrak
Bir devri lanetiyle boğan o uğursuz sis
Bu kaçıncı kez zehirlemekte göğümüzü
Toprağımızı suyumuzu yaşama sevincimizi

Derdi öküş Yunus Emre
Hünkâr Hacı Bektaş
Yüce Mevlana
Toroslarda gönül eğlendiriyor Karacaoğlan
Hali pürmelalimize ağlıyor Hoca Nasrettin
Fatih hâlâ on dokuz yaşında ve at üstünde
Koca Sinan Tanrı'ya yakarıyor Süleymaniye'de
İçindeki bozguna gazel düşüyor şair Bâki
Mehmet Akif en soylu destanını yazıyor
Cumhuriyet'i ilan ediyor Gazi Kemal mecliste
Nâzım Hikmet sürgünde
Deniz Gezmiş darağacında

Ey şehirler sultanı İstanbul
Gazi Ankara
Kalp kıran güzellerin şehri İzmir
Dicle'nin kardeşi Diyarbakır
Güneşin ışıltılı sofrası Urfa
Benim en uzaktaki şehrim Ardahan

Hırsızlar kahraman
Katiller vatansever
Şeytan mümin mintanı giymiş
İnsanın en soysuz yanı ihanet
Çocuklarımız gençlerimiz kadınlarımız
Ormanlarımız ırmaklarımız dağlarımız
Söylesem suç sussam kahır
Biz ki "şarkın kansız evlatları"
Hâlâ yataklarımız sıcak uykularımız derin

Ey güzel vatan
Ey ay yıldızlı mahzun bayrak
Onlar ki soluk benizli isimsiz halk çocuklarıdır
Ve "Zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur"
Bir sabah yeniden giyerek şayak kalpaklarını
Bir şafak vakti yırtacaklar karanlığı ağır elleriyle

21.06.2021-İzmit

Mehmet Ali & Akşamsefası

Çörek Otu

■ HATİCE BEKTAŞ

Yaşamın tüm renkleri birer birer kaybolurken, Ezgi'nin Avrupa'ya gelirken hayal ettikleri de bu renklerle birlikte maziye karıştı. Bu süreçte eşini bile yakından tanıma fırsatı olmamıştı. Her türlü karar ailenin, daha doğrusu kayınvalide ve kayınpederin onayına mahkûmdu.

Ezgi çocuklarıyla yürüyüş yapıyordu. Gözü birden yol kenarında bir evin ön bahçesindeki bir çiçeğe takıldı. Çörek otu çiçeğiydi bu. Çok şaşırdı. Danimarka'da çörek otunu hiç görmemişti. Hep Türkiye'den alır, bavulun bir köşesinde getirirdi yaptığı börek ve pideleri süslemek için. Kokusunu da ekmeğe verdiği tadı da çok severdi. Ramazan pidelerinin vazgeçilmeziydi.

Yaşlı bir Danimarkalı yaklaştı gülümseyerek, selamlaştılar. Çiçeğin adını sordu Ezgi, "jomfruen i det grønne" dedi yaşlı kadın. Doğadaki bakire diye çevirdi kafasının içinde Ezgi, gülümsedi. Çiçeğin ortasındaki tomurcuğu sordu, tohum dedi yaşlı kadın, saklıyorum, gelecek sene tekrar çiçek ekmek için. Ekmek yaparken kullanıp kullanmadığını sorunca çok şaşırdı, kafa salladı, hiç duymadım dedi ve Ezgi sanki başka bir gezegenden geliyormuş gibi süzdü Ezgi'yi. El sallayıp ayrıldılar.

Eve giderken daldı hatıralarına Ezgi, Danimarka'ya gelişi ve yaşadıkları geçti aklından. Ne garip dedi kendi kendine, ben tam da bu çörek otu çiçeği gibiyim. Doğduğum, büyüdüğüm, eğitim alıp geleceğimi kurmayı hayal ettiğim ülkemden koptum. Geldim buralarda ırgat olarak çalıştım. Ne diplomam ne de ülkemde öğrendiklerimi kimse umursamadı. Tıpkı çörek otunun Danimarka'da sadece bahçeleri süslediği gibi diye düşündü hüzünle.

Ezgi on dokuz yaşındaydı Danimarka`ya geldiğinde. Liseyi yeni bitirmis, üniversite sınavının sonucunu almadan gelmişti. Bir devlet dairesinde işe girmeyi, ekonomik sorunlar yüzünden üniversiteye gitmese bile açık öğretimle bir eğitim almayı planlıyordu kafasında.

Avrupa'ya gitmek, dünyanın sayılı refah ülkelerinden birinde yaşamak hiç aklına bile gelmemişti. Danimarka'yı okuduğu kitaplardan tanıyordu biraz. Vahşi ve yağmacı Vikinglerin anavatanı. Coğrafya derslerinde altı ay gece altı ay gündüzün yaşandığını biliyordu. Ama bunun ne demek olduğunu hayal etmek zordu. Demokrasinin beşiği Anadolu ve Yunan yarımadası olsa bile, uygulamada en başarılı, sayılı ülkelerden biriydi Danimarka. Yüzölçümü Konya vilayeti kadar, nüfusu beş milyonluk küçücük bir devlet. Çok çalışkan bir toplum olduğunu da okumuştu edebiyat kitabındaki bir yazıda. Gemi endüstrisi ve sütçülükte çok başarılı bir ülkeydi. Felsefe dersinde de Søren Kirkegård kalmıştı aklında, varoluş teorisinin seçkin düşünürlerinden. Kuantum fiziğinin öncüsü Niels Bohr`u tanımıştı fizik dersinde. En iyi bildiği de Kibritçi Kızın yazarı Hans Christian Andersen`di. Çirkin Ördek masalını defalarca okumuştu.

Zaman ne kadar hızlı geçti ve değişti diye düşündü Ezgi. Daha dün gibiydi. Kasabada bir düğünde kahve ikram etmişti bugün kayınvalide olarak hitap ettigi kadına. Utangaç bakışları, saygılı davranışları, güzelliği dikkatini çekmişti kayınvalidesinin. Avrupa`da bir yerlerde yaşadıklarını duymuştu konuşulanlardan. Almancı bir aileydi, halk arasındaki tabiriyle. Avrupa'da yaşayan Türk ailelerin yaz tatillerinde oğullarına uygun gelin aradıklarını biliyordu. Ezgi'nin arkadaşlarından evlenip Avrupa'ya bir yerlere gelin olarak gidenler vardı. Avrupalı olmak, Avrupa'da yaşamak, yabancı dil öğrenmek, Avrupa'yı gezip görmek herkes gibi ona da cazip gelirdi. Belki de eğitimini Danimarka'da tamamlardı. Hayal bu, sınırı yoktu.

Birkaç gün sonra dünür geldiler. Ezgi daha ne olduğunu anlayamadan

Mehmet Ali & Akşamsefası

düğün dernek kuruldu. Ezgi evlenmeden önce doğru dürüst bir sohbet etme, evlendiği gencin nasıl biri olduğunu anlama ve tanıma fırsatı bulamadı. Düğünden kısa bir süre sonra da yeni ailesi Danimarka'ya dönmüş, birkaç ay süren pasaport ve vize işlemlerinden sonra Ezgi de Danimarkaya gelmişti.

Kayınvalidesi ve kayınpederi bir de ailenin büyük oğlu ve karısıyla birlikte küçük bir dairede yaşadılar uzun bir süre. Çok şaşırmıştı Ezgi. Ailenin köydeki kocaman evlerinin yanında oturdukları daire kibrit kutusu gibiydi. Bütün günü ev işleriyle ve diğer Türk aileleri ziyaretle geçiyordu. Aileler bir Avrupa şehrinde köy hayatı yaşıyorlardı. Dertlerini anlatacak kadar bile dil öğrenememişler, içinde yaşadıkları toplumu ve kültürü hiç merak etmemişlerdi. Köylerinden gelirken sadece ev ve tarla alacak parayı kazanıp anavatana zengin olarak dönmekti amaçları. O zamana kadar da dillerini, dinlerini, örf ve adetlerini unutmadan, kendi tabirleriyle gâvur olmadan yaşamaktı bütün çabaları. Kafeye, lokantaya, yüzme havuzuna, sinemaya gidenleri yadırgarlar, hatta kınarlardı. Herkesin yaşamı birbirine benzerdi. Çağın değişen toplum anlayışına yabancıydılar. Bilmedikleri her değişim ürkütürdü onları. Bu yüzden genç kuşağın da bu çemberden çıkmalarını istemezlerdi.

Danca öğrenmek için kursa gideceğini hayal ederken, çiçek yetiştiren bir serada işe başlamış buldu kendini Ezgi. Sadece çalışıp para kazanmaktan ibaret bir hayattı. Yaşamın tüm renkleri birer birer kaybolurken Ezgi'nin Avrupa'ya gelirken hayal ettikleri de bu renklerle birlikte maziye karıştı. Bu süreçte eşini bile yakından tanıma fırsatı olmamıştı. Her türlü karar ailenin, daha doğrusu kayınvalide ve kayınpederin onayına mahkûmdu. Sadece karı koca olarak geçirdikleri zaman yatak odasının dört duvarıyla sınırlıydı.

Oysa Ezgi yaşadığı toplumun seyircisi değil, o toplumun içinde bir aktör olarak yerini almak istiyordu. Bunun için de Danca öğrenmek, bir eğitim almak ve Danimarka toplumunu daha yakından tanımak gerektiğinin bilincindeydi.

İkinci çocuğu ilkokula başladığında da kocasıyla birlikte kendi dairelerine taşındılar. Evliliği ve Danimarka hayatı sil baştan başladı. Karı koca olarak birbirlerini yeniden tanıdılar, keşfettiler ve sevdiler. Ezgi'nin hayallerini ve hedeflerini de ancak o zaman öğrendi kocası.

Ezgi eşinin de yardımıyla Dancayı öğrendi. Temel eğitimi dışarıdan tamamladı ve üniversiteyi bitirip sosyal danışman oldu. Hem Türkiye'de kurduğu hayalleri hem de Danimarka toplumunda aktif bir yurttaş olma hedefini gerçekleştirdi. Kendi değerlerinden ve kültüründen vazgeçmeden içinde yaşadığı toplumun değerli bir parçası olmanın olası olduğunu kanıtladı.

Ezgi sosyal danışman olarak başarılı bir iş hayatı sergiliyor. Ağır işlerde çalışmaktan sağlığını kaybeden göçmen kadınların hayatını kolaylaştıracak çözümler üretiyor, projeler hazırlıyor ve bunları hayata geçiriyor. Sağlık ve eğitim kurumlarıyla ortak çalışmalarda görev alıyor. Bu konularda Danimarkalı yetkililerin sorunlara eğilmesine ve çözümler üretmesine katkı sağlıyor.

Kafeye de gidiyor, yüzmeye de. Ne kadar para kazandığını değil, ne kadar bilgi biriktirdiğini önemsiyor. Çağdaş bir insan olmak ve çağına ayak uydurmanın bir gereklilik olduğunu hem kendine hem de çevresine kabul ettirdi Ezgi. Kendinden sonraki kuşaklar için değerli bir örnek, Danimarkalı toplumun göçmenlere bakış açısının değişmesinde iyi bir referans oldu.

Eve geldiğinde dolapta hâlâ çörek otu olduğunu görünce çok sevindi Ezgi. Ertesi gün annesinin öğrettiği pideyi yaptı. Bol çörek otu ve susamla süsledi. Kocası ve çocuklarıyla birlikte yürüyerek çörek otu çiçeğini gördüğü evin önüne gittiler.

Yaşlı teyze onları uzaktan tanıyıp eliyle selam verdi. Ezgi çörek otlu pideyi uzattı. Buram buram taze ekmek kokusunu hissedince yaşlı teyze gözlerini kapattı. Kokuyu içine çekti. Ezgi ve ailesini bahçede kahve içmeye davet etti. Ekmeğin üzerindeki çörekotuna bir anlam veremedi önce. Bahçesinde sadece çiçek tohumu olarak algıladığı, susama benzer kara çörek otları ekmeğin üzerinde ne arıyordu. Kabak çekirdeği, kuru haşhaş tanelerine ekmeğin üstünde hatta içinde görmeye alışkındı, ama çörekotunu hiç düşünmemişti.

Kahvelerini içerken sohbet ettiler. Çörek otlu ekmeğin tadından mı, ilk kez bir göçmen aileyle sohbet etmenin verdiği keyiften mi bilinmez, bir ay sonraki yaş gününe davet etti Ezgi ve küçük ailesini yaşlı teyze.

Çörek otlu ekmeğin ve morlu beyazlı çörek otu çiçeklerinin başlattığı dostluk hem Ezgi'ye hem de yaşlı teyzeye çok iyi geldi. Birbirlerinden çok şey öğrenmenin zevkiyle süslendi her sohbetleri. Kâh çiçeklerden konuştular kâh ekmekten. Ama her sohbetlerinde önyargılarını yıktılar. Onların birbirlerini anlamalarına ne yaş farkı ne de kültür farkı engel değildi. İnsan olmak yetiyordu.

101 VİETNAM'A GİRİŞ

■ ULAŞ BAŞAR GEZGİN

Ülkenin geleneksel yerleşimi 2-3 katlı müstakil evlerden oluşuyor. Bu evlerin altı genelde dükkân ya da atölye, üstü yatak odası oluyor. Ülkede ideal yaşam böyle; ancak yüksek katlı binaların dikilmesiyle gelen bir beton dalgası var. **Vietnam orta sınıfı, beton apartmanları sınıf atlama göstergesi gibi görüyor, güzelim müstakil evleri bırakıyor.**

Vietnam, Türkiye'de daha çok 1960'lardan 70'lerden gelme imgelerle biliniyor. Oysa nüfusun çoğu savaşın bitiminden (1975) sonra doğduğu için, Vietnam'da savaş tarihte kaldı. 'Vietnam Savaşı' ifadesi de doğru değil: Vietnamlılar için savaşın adı elbette 'Vietnam Savaşı' olmayacaktı; onun yerine 'Amerikan Savaşı' ya da 'Amerikan Saldırganlığına Karşı Direnme Savaşı' deniyor. Gerçi genç kuşakla birlikte, bu 'Vietnam Savaşı' ifadesi de yanlış da olsa kullanıma giriyor.

VİETNAM'DA BETONLAŞMA

Vietnam ekonomisi, çoğunlukla tarım ürünlerine dayanıyor. Pirinç, kahve, karabiber, taze tropikal meyveler ve balık, karides ve kalamar gibi deniz ürünleri, Vietnam'ın dışa sattığı ürünlerin başında geliyor. Ülke hâlâ çoğunlukla yeşil; ormanlarında çeşit çeşit vahşi hayvan yaşıyor. "Çoğunlukla yeşil" derken neden tümüyle yeşil değil, çünkü beton merakı Vietnam'ı da hızla sarıyor. Ülkenin geleneksel yerleşimi 2-3 katlı müstakil evlerden oluşuyor. Bu evlerin altı genelde dükkân ya da atölye, üstü yatak odası oluyor. Ülkede ideal yaşam böyle; ancak yüksek katlı binaların dikilmesiyle gelen bir beton dalgası var. Vietnam orta sınıfı, beton apartmanları sınıf atlama göstergesi gibi görüyor, güzelim müstakil evleri bırakıyor.

VİETNAM'DA GAZETELERİN YAZMADIĞI

Vietnam'da gazeteler üstünde devlet tekeli var. Özel girişimin medyaya

Mehmet Ali Akşamsefası

girmesi istenmiyor; çünkü medya stratejik bir sektör olarak görülüyor. Böyle olunca, özgür düşünce de ülkede yeşeremiyor. Gerçi, birçok gazetede devleti eleştiren yazılar çıkabiliyor; ancak asıl sorunlara teğet geçiyorlar. Ülkenin Kamu Güvenliği Bakanı'nın İngiltere ziyaretinde önce Karl Marx'ın mezarını ziyaret edip sonra Nusret'te astronomik rakamlarla et yediği ortaya çıktı. Bakanın bu kadar paraya rüşvet almadan sahip olması olanaksız. Bir yandan eski bakanların rüşvet davaları sürerken ve bunlar ağır cezalar alırlarken, böyle bir skandalın olması tuhaf. Nusret videosu ortaya çıktı, sonra da büyük tepkiler üzerine kaldırıldı; ama Vietnam gazeteleri bu konuda tek satır yazamadılar.

VİETNAM VE MOTOSİKLETLER

Vietnam'da geçenlerde ilk kez (başkent Hanoi'da) metro açıldı. Vietnam, dünyanın kişi başına en çok motosiklet düşen ülkesi. Dünyanın kişi başına en çok motosiklet düşen şehri, ülkenin ikinci büyük kenti olan Ho Çi Min Kenti (eski adıyla Saygon). Bu arada, Ho Çi Min'in adı da Türkçe'ye yanlış geçmiş; Fransızca okunuşla geçmiş. Her neyse, ulaşıma dönersek, sokaklarda arabadan çok motosiklet var. Arabalar lüks vergisi nedeniyle pahalıya geliyor. Vietnamlılar küçük yaşta motosiklet kullanmayı öğreniyorlar; çok ustaca kullanıyorlar. Elbette kazalar olmuyor değil. Bir araştırmaya göre, motosiklet kullanımı, araba kullanımına göre daha verimli. Kişi başına daha az enerji harcanıyor.

VİETNAM VE DOĞAL AFETLER

Vietnam'da sürekli kasırga, sel ve su baskınları oluyor. Ülkenin çeşitli kentleri, özellikle Ho Çi Min kenti, küresel ısınmayla birlikte sular altına gömülecek yerleşimlerden. Kentte şimdiden her muson yağmuru sonrası mutlaka en az bir ilçede su baskını oluyor. Kentliler artık buna alışmış durumda; ama küresel ısınmayla daha kötüsü bekleniyor. Ayrıca ülkenin orta kesimi kasırga kuşağında; yıl içinde değişik dönemlerde kasırgalar geliyor.

ÜLKENİN EN GÜZEL İKİ KENTİ

Ülkenin en güzel iki kenti Hoi An ve Danang. Hoi An, UNESCO Dünya Mirası listesinde bir kent. Eski evleriyle ünlü, çivi çakmak bile yasak. Hoi An'ın merkezi, insanı 200-300 yıl öncesine götürüyor. Eskiden Hoi An, bir liman kentiydi. Bugün alüvyonlar nedeniyle içeride kalmış. Hoi An'ın tropikal plajları olağan zaman-

Mehmet Ali & Akşamsefası

larda turist kaynıyor. Ülkenin üçüncü büyük kenti olan Danang'ın plajları da bir harika. Danang, Hoi An'a 30 km. uzaklıkta. Bu nedenle ikisinde birden yaşamak olanaklı. Kentte her şey yürüme uzaklığında. Pratik, sığışık (kompakt) bir kent.

VİETNAM ÜSTÜNDE ÇİN ETKİSİ

Vietnam üstünde çeşitli kültürlerin etkilerini görüyoruz. Bir kere Vietnam geleneklerinin birçoğu Çin'den geçme. Vietnamcadaki birçok sözcük de Çinceden geçme. Bunun nedeni, Vietnam'ın tarihte yaklaşık bin yıl kadar Çin sömürgesi olması. Vietnamcanın aslında Çinceyle bir yakınlığı yok; aynı dil ailesinden değiller, fakat Arapça-Türkçe ilişkisi gibi, uzun yıllar Vietnamca Çin abecesiyle yazılmış. Sonra birgün Vietnamlıları dine döndürmek üzere Hıristiyan bir rahip gelmiş ve tümüyle dindaş kazanmak amacıyla, Vietnamcayı Latin harfleriyle yazmaya başlamış. Bu çok daha kolay bir abece. Vietnam'ın bağımsızlık hareketi de bu abeceyi benimseyip okuma-yazma oranı çok düşük olan ülkelerinde mucizeler yaratmış. Bugün Vietnam, dünyanın en yüksek okuma-yazma oranlarından birine sahip.

VİETNAM ÜSTÜNDE DİĞER KÜLTÜREL ETKİLER

Vietnam üstündeki diğer kültürel etkiler daha güncel: Animeler ve çizgi filmler dolayısıyla, Japon kültürüne yatkın bir gençlik yetişiyor. Aynı biçimde K-pop ve K-dramalarla büyüyen bir kuşak ortaya çıkıyor. Bunların etkilerini ilerleyen yıllarda göreceğiz. Bir de, elbette, filmlerle gelen Amerikan etkisi var. Çin'in askeri olarak güçlenmesi dolayısıyla ve Çin'le Vietnam arasında kıta sahanlığı sorunu ve paylaşılamayan adalar olduğu için, Vietnam gün geçtikçe Amerika'ya yaklaşıyor. Amerikan savaş gemileri, Vietnam limanlarına uğruyor. Amerika'nın Vietnam'da askeri üs açma planı bile vardı, neyse ki geri çevrildi...

VİETNAM'DA İNANÇ DURUMU

Ülke nüfusunun çoğunluğu Budist ve ateist. İkisi birden olabiliyor çünkü Budizm gerçekte tanrısız bir inanç. Yaklaşık 100 milyon nüfuslu ülkede bunun dışında sömürgecilik döneminden kalma birkaç milyon Hıristiyan var. Bu tablo dikkat çekici; çünkü Güney Kore de Budist'ti; Amerikan misyonerliğine direnemedi. Vietnam ise direndi.

Ülkenin kimi bölgelerinde ölüler yakılıyor, külleri gömülüyor ya da vazolarda saklanıyor; kimi bölgelerinde gömülüyor. Kimi bölgelerde ölüm töreni için Bahriyeli Caz Bandosu tutuluyor; kimilerinde Budist rahiplerin öncülüğündeki tören gece boyu sürebiliyor. Ölünün giysileri, öteki dünyada giyebilsin diye yakılıyor. Aynı biçimde sahte paralar, maket motosikletler ve arabalar vb. yakılıyor. Ölülerin ruhlarının evlerde yaşadığına inanılıyor. Her geleneksel evde ölüler için bir sunak bulunuyor. Her yıl özel günlerde ölüler yemek verilerek anılıyor.

VİETNAM'DA YILBAŞI

Ülkenin en önemli bayramı bahar bayramı. Bahar bayramı, Vietnam takviminde, Çin takviminde olduğu gibi, yılbaşına karşılık geliyor. Vietnam'da hem Batılı yılbaşı; hem de Vietnam geleneksel yılbaşısı kutlanıyor. Geleneksel yılbaşı, genellikle Ocak sonu Şubat başı gibi oluyor. Yıl bitmeden ve yılın başlangıcında evde akrabalara ve komşulara büyük yemekler verilir. Evler çiçekler ve büyük saksılarda fidanlarla donatılır. En çok da kayısı ve mandalina fidanı tercih edilir.

VİETNAM YEMEKLERİ

Vietnam yemeklerine gelirsek, çorbalarının su gibi hafif olduğunu ve çok fazla ot ve yeşillik kullanıldığını görürüz. Değişik baharat kullanımı (örneğin zerdeçal ve anason) dikkat çeker. Özel soslu etleri ve muhteşem balık ve deniz ürünü yemekleri akılda kalır. Ülke, S şeklinde (Vietnamlılara göre ejderha şeklinde) okyanus kıyısı olduğu için bol bol balık ve deniz ürünü uygun fiyatlara bulunabilir. En bilinen yemek, pho (Vietnamca yazılışı phở) adlı bol yeşillikli hafif erişte çorbasıdır. Evlerde birçok Asya ülkesinde olduğu gibi pirinç pişirme aygıtları bulunur. Bunlarla, hiç uğraşmadan, pratik bir biçimde pirinç kaynatılır ve ekmek yerine geçer. Ekmek, yaklaşık 100 yıl süren Fransız sömürgeciliği döneminde 'baguette' olarak yaygınlaşmış; kendine özgü tadı olan Vietnam sandviçi (Vietnamcası bánh mì) için temel bileşen olmuştur. Ayrıca muz yaprağına sarılı pirinç yemekleri özellikle denemeye değerdir. Salatalarda, papaya salatası, ham mango salatası ve muz çiçeği salatası özellikle önerilir.

SONUÇ

Vietnam, Covid 19 sürecinden büyük yara almış bir ülke; çünkü turizm, ülke için önemli bir sektör. Bugün turizm sektöründe işsizlik tavan yapmış durumda. Umarız geçmişte bu derin yaralarını sarmış ülke, bu süreçten yara almadan kurtulur. Değil mi ki Vietnam'ın da başka ülkeler gibi mutluluğa ihtiyacı var...

YENİDEN DOĞAR UMUTLAR

■ ALİ EKBER ATAŞ

[Oğuz Gemalmaz ve Yusuf Şaylan'a]

I.
akşam olur bir ay siner geceye
yeniden doğar umutlar

öldürdüm kendi teninde toprağı
cansuyu oldum susturdum suyu
bir aşk besteledim #gezi dünlerinden
eski bir şehir vardı tam ortasında porsuk bir nehir
insandan insanaydı bütün köprüler

II.
akşam olur bir ay siner geceye
yeniden doğar umutlar

anadolu'dan derledim ışığın renklerini
gülbenk çektim isyanına ses oldum ışık insanlarının
gök düzlüğüne topladım ne varsa boşluğumda
güneşe durdum ayı simledim
yıldızları seyre daldım paralel evrende

elimde bir ekmek alnımda fişek yarası
dilimde mağusa limanı zafer şarkıları
çorum'dan tuzluçayır'a göç türküleri...

III.
akşam olur bir ay siner geceye
yeniden doğar umutlar

bir aşk besteledim kurtuluş dünlerinden
kuzeygil senfoniye bir türkü yaktım
ermeni çocukları vardı sanasaryan okulu
oyunlarımız ortak kardeşlik çağımızdı
erzurum diyarından sarı gelin'e
toplanıp çermik'te hep bir ağızdan
yürek yüreğe cem kapısında
dara durduk ikrar verdik el aldık

"biz"i yok etmeden önce ırkçı tümenler

IV.
sirkeci'de iş hanı 951'de tabutluk
ölüm mangaları iş başındaydılar
hepi topu iki yüz kadardılar
yenildiler yesir düştüler ihtilale az vardı
teslim olmadı bizimkiler

akşam olur bir ay siner geceye
yeniden doğar bizde umutlar

5-6 Ocak 2022

Mehmet Ali & Akşamsefası

B 021 032

SOLUK SOLUĞA
Küba Gezisi

■ GÖNÜL ELBEYLİ

Bazen insan gittiği yerlerle çok değişik bağlar kuruyor. Sanki hâlâ yemyeşil dağların arasında uzanan Dos Hermanas Vadisi'nin en dibinde, eteğinde, zamanı durdurup **Nâzım Hikmet'in Küba Seyahati mısralarındaki gibi, "İçimde bir garipseme"yle çevreme bakıyorum.**

"Seyahat insanı alçak gönüllü yapar. Size dünyada ne kadar küçük bir yer işgal ettiğinizi görmenizi sağlar"
Gustave Flaubert

Havada geçen yaklaşık 13 saatlik zaman sabrımı sınasa da işte istediğim yerdeydim...

Sabah saatlerinde Küba'nın başkenti Havana'ya varış benim ve turdaki tüm arkadaşlarım için heyecan vericiydi.

Miramar ve Playa semtlerinden geçerek Havana Üniversitesi, La Rampa caddesi , meşhur Hotel Nacional'e ev sahipliği yapan başkentin merkezi konumundaki Vedado semtinde Kübalı aileler tarafından işletilen pansiyona (casa) vardığımızda yorgunluğumuz had safhadaydı.

Bavullarımızı yerleştirdikten sonra seyahatten en iyi şekilde yararlanmak istediğimiz için hemen yola düştük.

Unesco Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan eski Havana'da yürüyüş turu (San Fransisco de Asis Meydanı, Silahlar Meydanı) ilk durağımızdı.

Duvarında ünlü yazar Ernest Hemingway'ın, "Mojitomu La Bodeguita'da Daiquirimi La Floridita'da" yazısının görüldüğü, onun mojitolarının müdavimi olduğu, geleneksel Küba alkolüyle yapılan Mojito kokteyli ve Küba'ya özgü yöresel öğle yemeği için Bedeguita del Medio Restoran'daydık.

Hayal ettiğimden bile daha güzeldi ve duvarlarında buram buram tarih kokuyordu.

HEMİNGWAY'İN DAKTİLOSU

Bir yerden diğerine koştururken yaşadığım tek hayal kırıklığı ise, 1939-1960 yılları arasında Havana'da sürekli kalarak Yaşlı Adam ve Deniz, Akıntı Adaları, Paris Bir Şenliktir gibi eserleri yazan Hemingway'in kaldığı Ambos Mondos Oteli'nin kapalı oluşuydu... İdealleri uğruna ölmeyi göze alan insanların duygularının anlatıldığı, Çanlar Kimin İçin Çalıyor'un ünlü yazarının

Mehmet Ali & Akşamsefası

Che Guevara Zırhlı Tren Müzesi

şahsi eşyaları olan daktilosu, gözlüğü ve kalemini görmeyi ne çok istemiştim oysa...

Akşam yemeğinde buluşmak için ayrılan serbest zamanda internet paketi almak için harcadığımız zaman, araya konan mesafeler, çok yavaş yürüyen işlemler, biraz sabrımızı zorlamıştı... Ne de olsa tüketim için her şeyin hızlandırıldığı bir toplumdan geliyorduk.

İnsanı canlandıran Küba alkolüyle hazırlanmış bir kokteyl, çorba, yöresel yemek pişmiş et ve pirinç, hafif bir tatlı... Bir anda başlayan coşkulu bir müzik... Kendinizi salınırken, müziğe tempo tutarken bulduğunuz bir akşam yemeği...

Yorgun geçen bir günün ardından tek yapmanız gereken otel ve casaların arasındaki mesafeyi yürüyüp dik merdiven basamakları ile ikinci kata çıkmaktı.

Uyku vakti. Başınızı yastığa koyar koymaz gözlerin kapanması ve derin bir uyku.

Sabah kahvaltısının ardından dünyanın en iyi tütünlerinin yetiştirildiği Pinar del Rio'daki tütün çiftliğine gittik. Turistik bir Küba gezisinin vazgeçilmez uğraklarından biri. Çiftlikte bizleri karşılayan kahvenin o başdöndürücü muhteşem kokusu... Özel puroları kadar ünlü olan kahveleri tat kanallarımızı açmak için rengiyle ve kokusuyla duygularımıza hitap ediyordu.

Küba deyince ilk akla gelenler puro, salsa, kahve, deniz ürünleri, tropikal meyveleri ve hepsinden önemlisi dünya yüzünde ender olan sosyalist politikası...

Kahve ağacı, tarçın ağacı, puronun sarılışı benim için muhteşem bir gezi keşfiydi.

Unesco Dünya Mirası listesindeki Vineles Vadisi'ne seyir tepesinden kuşbakışı dalıp gitmenin başdöndürücü etkisi bir de...

ATLANTİK ÖTESİNDE ATATÜRK BÜSTÜ

Dos Hermanas Vadisi'nde bulunan tarih öncesi konulu modern kaya resimleri, vadinin dinginliği, sessizliği ve derinliği insanı çarpıyor. Zaman sanki buralarda durmuş gibi. En çok huzuru burada hissediyorsunuz.

Büyük bir coşku ve heyecanla Atlantic ötesindeki Havana'da ATATÜRK BÜSTÜ... Uzun süredir beklediğimiz, geziye çıkmadan önce en çok zihnimizi meşgul eden... Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesinin esinini okyanus ötesine taşıyan Yüce Ata'ma büyük bir özlemle sevgimizi, saygımızı ve şükranlarımızı sunduk...

Her pazar müzik ve dans dolu Afro-Küba buluşmalarına ev sahipliği yapan, grafitileri ve sokak sanatçılarıyla ünlü Callejon de Hammel'in resim ve el sanatları ürünlerinin sergilendiği Almacenes San Jose pazar yerini gezdik. Eski Amerikan arabalarıyla Havana turu yaparken Küba'ya bir turistten daha yakın ve içten duygularla baktığımı biliyorum.

1 Mayıs'larda halkın sabahın çok erken saatlerinde 5-6 saatlik yürüyüşlerin ardından toplandıkları coşkulu mitinglere ev sahipliği yapan tarihi Devrim Meydanı, görülmeye değerdi. Bu meydanı gezerken, Fidel'in, Che'nin bu meydanda milyonluk halk kitlelerine seslenişlerini hayal ediyorum.

Gezinin dördüncü gününde kahvaltı sonrası yanki emperyalizminin en büyük yenilgisini yaşadığı Domuzlar Körfezi'ni ve Küba'nın habitatıyla ünlü timsahları, çeşitli ağaçları, çiçekleri, kuşları ve sineklerinin bol olduğu sulak alanlarından biri olan Cienaga de Zapata Ulusal Park'ını geziyoruz.

Hiçbir yerdekine benzemeyen

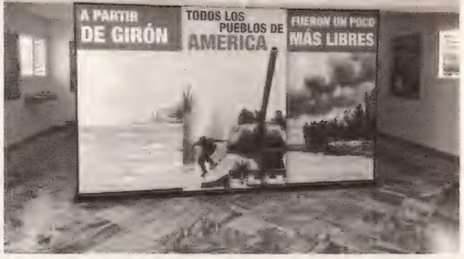

Domuzlar Körfezi

manzaralarıyla...

Bir başka Unesco Dünya Mirası listesindeki yer de, "Güneyin İncisi" Cienfuegos... Yorgunluğa aldırmadan Küba'nın Kolonyal mimarisiyle bir açık hava müzesini andıran en eski kentlerinden biri olan Trinidad'ı geziyoruz. O akşam orada konaklıyoruz.

Ertesi gün yine Unesco Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan Valle de Los İngenios (Şeker Vadisi) ve köleleri izlemek için inşa edilen İnzaga Kulesi'ni geziyoruz. Şeker kamışı tarımı ile ünlü Karayip bölgesi, şeker plantasyonları... Eski bir değirmen... Kübalı kadınların yöresel nakışları işlediği kumaşlardan hediyelik eşyalar...

SAVAŞMAYAN ÇOKTAN KAYBETMİŞTİR

Nihayet Kübalılarla Türkiyelilerin bir akşam buluşması... Küba'ya gelen misafirleri büyük bir renk cümbüşü, müzik, kokteyl ve yaşama sevinciyle karşılayan Devrimi Savunma Komitesi üyesi olan mahalle sakinleriyle eğleniyoruz. Küba'nın hayata karışan devrimini ve devrime karışan hayatını düşünüyorum. Ne kadar olağan ve içten bir kaynaşma. Fakat abluka altında küçük ve yoksul bir ülkenin koşullarında ne kadar büyük ve azimli bir çaba...

Seyahat ederken gezilen yerlerde yaşananların insanlara çok şey öğrettiği kesin.

Evet, Küba'daki sosyalist devrimin liderlerinden Arjantinli devrimci doktor Che Guevara 'nın kenti Santa Clara'dayız. Eski Küba Sanayi Bakanı Che'nin ve yoldaşlarının anıt mezarını geziyoruz. Che'nin yaşam hikâyesini okuyor, kişisel eşyalarını inceliyoruz.

Diktatör Batista'ya ait silahla yüklü trenin durdurularak devrimin kaderinin değiştirildiği olayın anısına açılan Zırhlı Tren Müzesi'ni geziyoruz... "Savaşan, kaybedebilir. Savaşmayan çoktan kaybetmiştir."

Hayatını, eşitsizliğe karşı bağımsızlık ve özgürlük mücadelesine adayan Che'nin sözlerini okuyorum: "Yepyeni bir dünya kuracağız ve dört bir yana yazacağız; gerçekçi ol, imkânsızı iste..." Gerçekçi olundu mu bilinmez ama Arjantinli sosyalist devrimci bugün dünyanın dört bir yanında anılıyor...

FİDEL CASTRO ARAŞTIRMA MERKEZİ

Gezimizin son durağı Varadero'ydu. Beyaz kumsalları, turkuaz denizi, manolya ağaçları, gece gökyüzünde beliren yıldızları, elini uzatınca tutuverecekmiş gibi yakın duran "Büyük Ayı" görülmeye değerdi.

Yeşil ıslak çiçeklerin zarif çiyli güzelliği, ılıman havası, gülümseyen yüzleriyle Kübalılar... Hayranlık uyandıran büyüleyici, huzur dolu bir atmosferdeyiz. Sanki gizemli bir dünya...

Kölelere uygulanan işkence aletleriyle dolu, Afrikalı kölelerin yaşamından kesitlersergileyen, ilkokul öğrencilerinin haftada bir gün ders gördüğü Afrika Müzesi'ni de gezdik. Küba'da devrim sonrası okuma - yazma seferberliği düzenlenmiş; 7 yaşındaki ilkokul öğrencisi dedesi yaşındaki büyüğüne okuma yazma öğretmiş. Yeni açılan bahçesi ve sadece beş odasının gezilmesi dört saati bulan Fidel Castro Araştırma Merkezi ayrı bir yazıya konu olacak kadar zengin ve görkemli bir müze.

Küba gezisi, gitmeden önce hayal edilenlerle, orada görüp yaşananlarla şimdi yeni bir senteze yol açmıştı. Turist gibi gezerken, turistten daha yakın hissederek...

Bulutların üzerinde bir koltukta seyahat ederken okyanus havası ve egzotik kokuları çoktan gerilerde kalmıştı. Bazen insan gittiği yerlerle çok değişik bağlar kuruyor. Sanki hâlâ yemyeşil dağların arasında uzanan Dos Hermanas Vadisi'nin en dibinde, eteğinde, zamanı durdurup Nâzım Hikmet'in Küba Seyahati mısralarındaki gibi, "İçimde bir garipseme"yle çevreme bakıyorum.

Evden uzakta geçen upuzun geceler, biraz stres, üzerine bir de jet lag yavaş yavaş geride kalıyor. Telefonlarımızda seyahatlerimizin ölümsüzleştiği fotoğraflarla dönüyoruz...

Müziğini ise her an yanımda yaşayarak...

Küba'da Atatürk Büstü

Mehmet Ali & Akşamsefası

ROMAN TARİHİMİZİN EKSİK BİR ÖZETİ

■ B. SADIK ALBAYRAK

Öğretmen roman kahramanları Türkiye'nin 1946'dan sonra girdiği rotanın getirdiği toplumsal yozlaşma ve Cumhuriyet devrimlerini ortadan kaldıran gericilik karşısında büyük bir öfke ve çaresizlik içindedirler. Yeni kuşaklara bilimsel doğruları ve gerçekçi bir felsefeyi öğretmeye çalışırken, iktidarı ele geçirenlerin izledikleri politika ile tersini yaptığını görmeleri onları üzüntüye boğar.

İlk örneklerinin verildiği 1870'lerden başlayan yüz yıllık tarihi boyunca romanımız ve romancılarımız toplumsal ilerlemenin sosyolojik, politik, ideolojik her alanında fikir üretmiş, etkin olmaya çalışmıştır. Toplumsal değişmenin bir etkeni, yönlendiricisi olmaya çaba göstermişlerdir. Bu yazar tipolojisine "aydın yazar" diyebiliriz; 1980'lere kadar Türkiye'de aydın ile yazar özdeş olarak görülmüştür. Bu tarihten sonra yazarın aydın kimliği sorgulanmaya başlamış, edebiyat alanında piyasa ilişkilerinin yoğunlaşmasıyla birlikte aydın özellikleri giderek silikleşen bir yazar tipolojisi ortaya çıkmıştır. Topluma ve insana materyalist, bağımsız bir dünya görüşüyle yaklaşan, toplumsal sorunları eleştirel gözle ele alan eserler oluşturan aydın yazarların yerini piyasa ilişkilerinin etkilerine açık, kültür endüstrisinin yönlendirdiği beğenilere göre yazan, Batı edebiyatının taklitçisi, yayıncı, tanıtımcı, ödül çemberinde varolmaya çalışan "teknokrat yazar" diyebileceğimiz bir tipoloji almıştır. Bu dönemin değer skalasına göre yeni bir "edebiyat kanonu" oluşturulmuştur. Sözgelimi yazıldıkları dönemde ilgi görmemiş ve etkili olmamış *Aylak Adam* ve *Tutunamayanlar* gibi bazı romanlar, bu kanonun baş köşesine yerleştirilmişlerdir. Yüz yıllık roman tarihimizin çok önemli gerçekçi romanları ise bu kanonun dışına atılmışlardır. Bu transformasyon süreci edebiyat sosyolojisinin araştırması ve açıklığa kavuşturması gereken önemli konulardan biridir.

HAYALİYYUNDAN HAKİKİYYUNA

Türkiye'de materyalizmin ilk savunucularından Beşir Fuad, 1870'ten sonra başlayan roman ve tiyatro edebiyatımızın "Hayaliyyun", Romantik akımın etkisinde olduğundan şikâyet ederek, yazarları Avrupa'da asıl gelişmiş edebiyat okulu "Hakikiyyun", Gerçekçilik yoluna davet ediyordu. 1887 yılında 35 yaşında bileklerini keserek hayatına son veren Beşir Fuad vasiyetinde cesedinin Tıbbiye'ye verilmesini ve kadavra olarak öğrencilerin üzerinde ders görmesini istemiştir. Ölümünü de bir deneye dönüştürerek son anına kadar hissettiklerini, "Ameliyatımı icra ettim" diye başlayarak kâğıda döken Beşir Fuad'ın vasiyeti yerine getirilmemiştir. Beşir Fuad'ın tavrında Tıbbiye'nin Türk aydınlanmasında oynadığı olağanüstü etkinin simgesel bir örneğini görüyoruz.

Beşir Fuad'ın özlemini duyduğu gerçekçiliği bizim romanımızda verimli üretimiyle ilk gerçekleştirenlerden birinin Hüseyin Rahmi Gürpınar olduğunu söyleyebiliriz. Fakat onun gerçekçiliği natüralizme eğilimliydi, Schopenhauer ve Nietzsche'den esinlenen nihilizmi onu kötümserliğe sürüklüyordu. Taner Timur'a göre, "birçok alanda yaşadığı toplumun çok ilerisinde olan bu düşün adamı, geniş bir kitleye seslenen ve ulaşan eserleri aracılığıyla, Türkiye'de laik bir esprinin gelişmesine en çok katkıda bulunmuş yazarlardandır."[1]

AYDINLANMACI ÖĞRETMENLER

Romancı Reşat Nuri'nin babası Tıbbiye'de eğitim görmüş bir askeri hekimdi. Oğlunu eğitim çağına geldiği halde okula göndermemişti. Reşat Nuri okula akranlarından birkaç yıl gecikmeyle gidebilmişti. Yıllar sonra babası oğluna bu gecikmenin nedenini şöyle açıklamıştı: O yıllarda okuduğu Jean Jacques Rousseau'nun *Emile* kitabının çok etkisinde kalmıştı. Oğlunu okula göndermeyerek kötü bir eğitim almasını önlemeye çalışmış, oğluna kendisi *Emile*'dekine benzer bir eğitim vermeyi düşünmüştü. Kitaplığında, MacFarlane'nin Tıbbiye kütüphanesinde görünce dehşete kapıldığı birçok klasik kitabın Fransızcaları vardı.[2] Reşat Nuri, bu kitapları ve topluma materyalist gözle bakmanın yaratıcı örnekleri olan Balzac, Sthendal, Zola gibi gerçekçi yazarları okuyarak romancı olacaktı. Cumhuriyet'in ilk kuşak yazarlarından Reşat Nuri, 1927 yılında yazdığı *Yeşil Gece* romanında, materyalist kitaplardan aldığı ilhamla Türkiye'yi yüzyıllarca bilgisizliğe ve karanlığa boğan dinci zihniyetle hesaplaşacaktı.[3] *Çalıkuşu* ile özel Fransız okulunda okumuş Feride'yi öğretmen olarak Anadolu'ya gönderen yazar, *Yeşil Gece* ile öğretmen okulunda okumuş bir bilim tutkunu olan Şahin Efendi'yi küçük bir Ege kasabasına öğretmen yapar.

Türk modernleşmesinin en önemli alanlarından biri eğitimdir ve edebiyatımızda da bunun yansıması olarak değerlendirebileceğimiz öğretmen tipleri vardır. Yüzyılın başında toplumun aydınlanması için savaşıma giren öğretmen tipleridir bunlar. Halide Edip'in *Vurun Kahpeye* romanındaki Aliye öğretmen de bunlardan biridir. O dönem yazarlarının çoğu öğretmenlik yapmışlardır. Türk aydınlanmasının büyük şairi Tevfik Fikret öğretmendir. Ahmet Mithat Efendi zaten yazdıklarıyla "hâce-i evvel", ilk öğretmendir, daha sonra Darülfünun'da hocalık da yapmıştır. Yakup Kadri gençlik yıllarında lisede öğretmenlik yapmıştır. *Panorama* romanının aydın kahramanlarından Ahmet Nazmi Diyarbakır Lisesinde Felsefe öğretmeni, genç ve duyarlı aydın Fuat, İstanbul Üniversitesi'nde

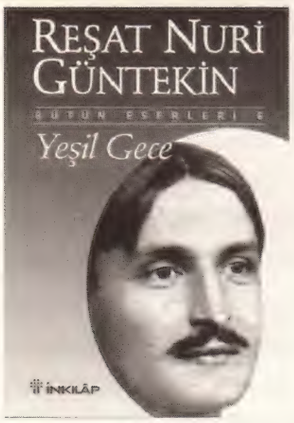

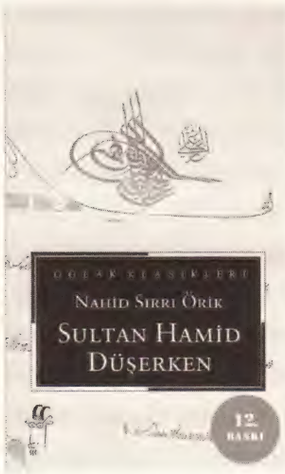

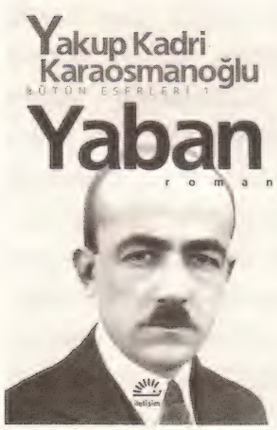

felsefe hocasıdır. Bu öğretmen roman kahramanları Türkiye'nin 1946'dan sonra girdiği rotanın getirdiği toplumsal yozlaşma ve Cumhuriyet devrimlerini ortadan kaldıran gericilik karşısında büyük bir öfke ve çaresizlik içindedirler. Yeni kuşaklara bilimsel doğruları ve gerçekçi bir felsefeyi öğretmeye çalışırken, iktidarı ele geçirenlerin izledikleri politika ile tersini yaptığını görmeleri onları üzüntüye boğar. Romanın sonunda Aksaray civarında yıkık bir tekke avlusunda ayin yapan yobaz güruh tarafından linç edilerek öldürülürler. 1950'lerin başında yazılan *Panorama*, toplumu aydınlatmak, ilerlemesi için gençleri eğitmek isteyen aydın öğretmenlerin öldürülmesiyle, iktidarı ele geçiren politikanın ülkeyi içine soktuğu karanlık geleceğe ilişkin karamsar bir öngörüde bulunmuştur diyebiliriz.

"SINIF"IN ÖĞRETMENİ RIFAT ILGAZ

Sınıf'ın şairi Rıfat Ilgaz lisede öğretmendir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesine yakın günlerde toplatılan şiir kitabı *Sınıf* nedeniyle aranmaktadır. *Karartma Geceleri* romanında polisten kaçışını anlatırken 40 Kuşağının dünya görüşü ve sanat anlayışının da ipuçlarını verir. Romanda Rıfat Ilgaz'ı temsil eden şair, öğretmen Mustafa Ural, eninde sonunda işkenceli sorgudan ve hücreden kurtulamayacaktır. Bu romandaki öğretmenin eğitimci yanından çok sosyalist şair olarak sanatçı yönü üzerinde durulur. Kendisi de bir öğretmen ve edebiyat tarihçisi olan Cevdet Kudret'in savaş yıllarının yoksulluğunu işleyen romanı *Havada Bulut Yok*'un karakterlerinin çoğu Kayseri Lisesi'nin öğretmeleridir. Romanın baş kişisi Süleyman, Şahin Efendi gibi hayata materyalist gözle bakan idealist bir öğretmendir. Fakat Cevdet Kudret bütün öğretmenlerin işini seven, toplumu için canla başla çalışan öğretmenler olmadığını, çoğunun yozlaşmış olduğunu da göstererek yeni düzende eğitimin durumuna dikkat çeker. Gerçekçi yazar yaşamdaki karakterlerin çeşitliliğinden yola çıkarak küçük burjuva bürokratların yozlaşamasına ilişkin sahneler gösterir. Savaş yıllarının yoksulluğu içinde dürüst, toplumcu öğretmen Süleyman, öğrencilerine her konuda yardımcı olmaya çalışırken düzenin görevlilerince hakkında soruşturma açılır. 1945'ten itibaren toplumcu öğretmenlerin gördüğü baskı, görev yerlerinden sürülmeleri düzenin olağan uygulaması olacaktır. Fakir Baykurt'un *Onuncu Köy* romanı, oradan oraya sürülen böyle bir öğretmenin geldiği son köyde yaşadıklarını anlatır.

Bu dönem romanları öğretmenlik mesleğinin önemli ve etkin bir aydın mesleği olduğu konusunda ortaklaşırlar. Konya Lisesi'nde öğretmenlik yaparken yargılanıp hapse atılan Sabahattin Ali'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçen aydın romanı İçimizdeki Şeytan'da en tutarlı ve dürüst aydın kişilik, müzik öğretmeni Bedri'dir. Sabahattin Ali'nin olumlu aydın tipi de bir öğretmendir.

KÖY ENSTİTÜLÜ ÖĞRETMEN YAZARLAR

Daha sonra bu aydın öğretmen tipini, yeni koşullarda evrimleşmiş olarak Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların romanlarında görürüz. Mahmut Makal'ın 1950'de yayınlanan *Bizim Köy* kitabı "Bir Köy Öğretmeninin Notları" altbaşlığını taşır. Romandan çok "köy notlarından" oluşsa da yeni bir öğretmen tipinin ilk örneğini sunar. Bu öğretmen köyün içinden çıkmış ve onu değiştirmek için daha içerden bilgileri olan biridir. Köylülerin kurtuluşu kendinin de kurtuluşu olacaktır. Bu yeni öğretmenler Şahin Efendi'nin savaşçı özelliklerini taşırlar. Topluma daha gerçekçi ve bütünsel bakabildikleri için yenilgiler karşısında teslim olmazlar. 1950'ler Türkiye'si gerçek yaşamda da bu öğretmen tiplerinin örnekleriyle doludur. *Bizim Köy*'de köyün yoksulluğu, sefaleti yalın bir dille ortaya konmuştur. Cumhuriyet modernleşmesinin başarısızlığının somutlanışıdır; hâlâ *Yaban*'daki köylüler vardır

karşımızda. *Bizim Köy*, toplumsal gerçeğimizin uluslararası boyuta taşınmasını da sağlamış, birçok dile çevrilmiştir. Fakir Baykurt'un *Kaplumbağalar* romanında öğretmen değil, bir "eğitmen" vardır, köylülerden biridir. Köy Enstitülerinin kuruluş sürecinde, askerde okuma yazma bilen zeki gençler seçilerek altı aylık "Eğitmen Kursları"ndan geçirilmiş, üç sınıflı köy okullarında eğitim vermek üzere "Eğitmen" olarak yetiştirilmiştir. Tozak köyünün eğitmeni, özgün kişilikli ihtiyar Kır Abbas ile dostluk kurmuştur ve onun bağ yetiştirme girişimine bilgisiyle yardımcı olur, onunla birlikte tarlada çalışır. Ülkemizin özgün bir eğitimci tipi olan eğitmen, Kemal Tahir'in *Sağırdere* romanında da bir yan karakter olarak yer alır. Köylüler üzerinde büyük bir saygınlığı vardır, yanlış yapanlar onun öğrenmesinden korkarlar. *Sağırdere*'nin eğitmeni köyün organik aydınıdır diyebiliriz. Yusuf Ziya'nın otobiyografik romanı *Güllüceli Kâzım*'ın kahramanı Köy Enstitüsünden yetişmiş bir öğretmendir. Genellikle bilgisizliğe ve hurafelere dayalı önyargıların neden olduğu güçlüklerle mücadele etmeyi başarır. Aynı yazarın *Güllüceyi Sel Aldı* romanındaki köy öğretmeni ise 1960'ların gelişen politik ortamından etkilenmiş devrimci bir öğretmendir. Romandaki olayları etkileyemese de, mektuplarında yorumlayarak sevgilisine anlatmaktadır.[4] 1960'ların öğretmeni sınıfsal ve politik bilinci gelişmiş biri olarak romana girer.

Orhan Kemal'in romanlarında bizim saptayabildiğimiz tek bir öğretmen vardır. *Gurbet Kuşları* romanının gecekondu mahallesinde karşımıza çıkan bu öğretmen sosyalisttir. Gecekondu yapanları, belediye zabıtalarına rüşvet vermemeleri, ortak hareket etmeleri konusunda sürekli uyarır. Arkasından söylenenler gecekondu halkının onun önerilerine ve fikirlerine henüz açık olmadığını gösterir: "Gözü çıksın öğretmenin. Onun yüzünden başımız derde girecek. Hem sana bir şey söyleyeyim mi? Onunla konuşmayın siz. Onun fikri bozuk, o komünist!"[5] Bu sihirli suçlamanın, "komünist" kavramının 1950'lerde nasıl bir metafizik korku simgesine dönüştürüldüğünü, dönemin tarihini ve sosyolojisini inceleyen çalışmalardan çok iyi biliyoruz.

ROMANDA JÖN TÜRKLER

Romanın temel özelliklerinden biri, insanı ve toplumu okurun zamanıyla eşzamanlı olarak yansıtmasıdır. Bizim yazarlarımız da toplum büyük olayları yaşarken eşzamanlı olarak romanını yazmaya çaba göstermişlerdir. Romanımızın ilk gerçekçi örnekleri *Mâi ve Siyah*, *Handan*, *Nesl-i Âhir* toplumsal değişme eğilimlerini neredeyse günü gününe romana taşımışlardır. Halide Edip'in Kurtuluş Savaşı'nın sıcağıyla yazılan *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye* romanları bu büyük kavganın tipleri aracılığıyla savaşın toplumsal anlamını göstermeye çalışmıştır. İngilizce yazılıp İngiltere'de yayınlandıktan sonra Türkçeye çevrilen *Sinekli Bakkal*'da ise, Abdülhamit İstibdatı'na karşı mücadele edenler vardır; romanın baş kahramanı hafızlık eğitimi alan Rabia'nın babası sokak tiyatrocusu Kız Tevfik, özgürlük mücadelesi verenlerin kuryeliğini yapmaktadır. Yakalanır, siyasi polisin ağır işkencelerine dayanır, sürgüne gönderilir. Rabia ise İtalyan Peregrini'den piyano dersleri alarak müziğini geliştirirken birbirlerine âşık olur ve evlenirler. Romanın ilginç tiplerinden biri de Tasasvvufçu Vehbi Dededir. Rabia, adını Osman olarak değiştiren Peregrini ile evlenerek yeni bir hayata başlar. Halide Edip'in Doğu ile Batı'yı temsil eden iki karakterinin evliliği uyumlu bir Doğu-Batı sentezini simgeler. Ziya Gökalp'in aradığı uygarlık ve kültür sentezinin romandaki karşılığıdır denilebilir.

Nahid Sırrı Örik'in *Sultan Hamid Düşerken* romanı İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden subay Şefik ile Abdülhamit paşalarından birinin kızı Nimet'in evliliği ekseninde 1908 Devrimi'ni ve 31 Mart günlerini işler. Jön Türk devrimcisi Şefik tipi ile aynı dönemi ele alan başka yazarların romanlarındaki devrimci tipler arasında benzerlikler vardır. Şefik de *Üç İstanbul*'un Adnan'ı gibi zenginlik ve iktidarla yozlaşmaya açık, çelişkili bir kişiliktir. Konağa içgüvey giren ve karısı Nimet'in iktidar hırsının bir oyuncağı olan Şefik, 31 Mart günlerinde Hürriyet'in İlanı için İstanbul'a birlikte geldikleri yoldaşlarının karşısına düşecektir.

Yakup Kadri, *Hüküm Gecesi* ile *Sodom ve Gomore* romanlarıyla Meşrutiyet'le başlayan ve İstanbul'un işgaliyle sonuçlanan tarihsel dönemi roman tiplerinin bireysel serüvenleri ekseninde araştırmıştır. Ahmet Kerim tipiyle Jön Türk devrimcilerinin çelişkili kişiliğini yansıtırken, onun gözlemleri eşliğinde İttihat ve Terakki dönemindeki politik çatışmaların ilkesizliğini, çirkinliğini, çıkarcılığını anlatmayı başarmıştır. *Sodom ve Gomore* ise emperyalist işgal altındaki İstanbul'un romanıdır. İşgal kuvvetlerine teslim olanlar, işbirlikçiler ve direnenleriyle savaşın aynı zamanda bir iç savaş olduğu da gösterilir.

CUMHURİYET'E YAKUP KADRİ ELEŞTİRİSİ

Yakup Kadri'nin tarihsel dönemleri ve tipleri roman estetiğiyle anlatmakta eşsiz ustalığının örnekleri çoktur. Türk edebiyatının klasiği *Yaban*, ulusal kurtuluşçu Türk devrimcisinin bütün çelişkilerini, halkla bütünleşememesini denemeci bir üslupla ortaya koyar. Ondan iki yıl sonra, 1934'te yayınlanan *Ankara* ise, Cumhuriyet düzenine eleştiri yöneltmekten çekinmez; onuncu yılına gelmiş bir devrimin vadettiği eşitliği, aydınlanmayı, refahı sağlayamadığını gösterir. Yeni Ankara'da Milli Mücadele'de idealist bir kurtuluş savaşçısı olan subayı on yıl sonra bayağı bir komisyoncu burjuva olarak görürüz. Yakup Kadri, onuncu yılında Cumhuriyet'e ağır bir eleştiri getirirken umudunu yitirmez, kitabın son bölümünde bir Ankara ütopyasında geleceğin mutlu Cumhuriyet'ini anlatır. O Ankara'da devlet işletmelerinde çalışan işçilerin "Başlarında patron diye bir belâ yoktu(r)."[6] *Ankara* romanında Yakup Kadri, işçiye haysiyet kazandıracak iş düzeni hayal ediyordu:

Türk işçileri, Türk mühendisleri, Avrupa'daki arkadaşları gibi bedbaht da değildiler. Eski Roma'nın esir sürüleri gibi bin bir mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş, içkiden, açlıktan bütün insanî faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalet ve felâketinden Türkiye'de eser görülmüyordu. Türkiye'de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir belâ yoktu. Kimsenin esiri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını ve alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici bir rahmet gibi yağdığını biliyorlardı. Onun için, her biri, insana, harb safhalarındaki neferler gibi birer kahraman heybetinde görünüyordu.[7]

Bu ütopyanın devletçi ve planlı ekonomik kalkınma politikası uygulamaya konulunca umutlanan bir yazarın heyecanını yansıttığını söyleyebiliriz. Sosyalizmle kapitalizm arasında bir üçüncü yol arayışının anlatımı olarak da okunabilir; bu dönemde Yakup Kadri ve arkadaşları Cumhuriyetin devrimci niteliklerini sürdürecek yeni kadrolar yetiştirmek için *Kadro* dergisini çıkartıyorlardı. Gerçeklerin ise düşlenen gibi olmadığını Orhan Kemal'in romanları bize söylüyor; *Cemile, Kanlı Topraklar, Murtaza, Bereketli Topraklar Üzerinde, Vukuat Var* romanları köylü ve işçiler açısından belâ demek olan o patronların neler yaptıklarını gösteriyor.

Yazdıklarının bir düş olduğunu yıllar sonra *Ankara* romanının yeni baskısına yazdığı önsözde Yakup Kadri de itiraf ediyor; hatta kendini o çok sevdiği sözcükle bir "somnambül"e, uyurgezere benzetiyor. Devletçi kalkınma arayışları sermayenin tepkisini çekince, *Kadro* dergisi kapatılıp Tiran'a büyükelçi gönderilen Yakup Kadri 1937 yılında *Bir Sürgün* romanını yazar. Fakat burada anlattığı sürgün kendisi değildir; Paris'e sürgün bir Jön Türk, Doktor Hikmet'tir. Ama romanın ekseninde kapitalist Fransa'nın insana ve eserlerine reva gördüğü sömürünün tasviri vardır. *Ankara*'dan aktardığımız parçadaki, Roma'nın esir sürülerine benzettiği Avrupa proletaryasının koşullarını anlatır. Sanatın, aşkın, dostluğun metalaştırıldığı kapitalist Fransa'ya sürgün Hikmet'in ölüsü kimsesizler mezarlığına gömülür.

Cumhuriyet'in 1946'dan sonra girdiği dönüş yolunun hangi çıkmaza götürdüğünü anlamak için Yakup Kadri'nin, yukarda öğretmen kahramanlarından söz ettiğimiz *Panorama* romanını okumak gerekir. CHP'nin kendi içinden çürüyüşünü, yenilmiş Kemalist aydınların çaresizliğini ve yeniden su yüzüne çıkan dinin acımasız yüzünü büyük bir freske işlemiştir.

---

[1] Taner Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, s.374.

[2] Niyazi Berkes 19. Yüzyılın ortalarında Askeri Tıbbiye'yi ziyaret eden Avrupalı Mac Farlene'nin kütüphanedeki kitapları görünce yaşadığı şaşkınlığı şöyle anlatır: "MacFarlane kitaplığı incelediğini, kitapların çoğunun Fransızca olduğunu söyler; ancak bu kitaplar arasında hiç sevmediği Fransız Devrimi'ni hazırlayan ünlü materyalist filozofların kitaplarının bulunduğunu ve okunduğunu gördüğü zaman büsbütün şaşırmıştı. 'Çoktan beri bu kadar düpedüz materyalizm kitapları toplayan bir koleksiyon görmemiştim' der. 'Genç bir Türk oturmuş dinsizliğin elkitabı olan Systeme de la nature'ü okuyordu (Baron d'Holbach'ın ünlü eseri), bir başka öğrenci Diderot'nun Jacques le fataliste'inden, Le compere Mathieu'den parçalar okuyarak marifetini gösteriyordu... Raflarda Cabanis'in (öteki ünlü Fransız materyalisti) Rapport du physique et du moral de l'homme adlı eseri göze çarpacak bir yer almıştı.'"

[3] Orhan Kemal, 1959 tarihli "Öz-Biçim" başlıklı yazısında Yeşil Gece için şunları yazıyor: "Yeşil Gece'deki bugüne kalış gücü.
Bu güç nereden geliyor?
Dilinden mi?
Yoksa teknik üstünlüğünden mi?
Galiba ne dilinden, ne de teknik üstünlüğünden.
Sadece 'öz'ünden.
Bu öz Yeşil Gece'yi bugüne nasıl bırakmışsa, yarına, öbür güne de öyle bırakacak."(Orhan Kemal, Önemli Not!, Yayına Hazırlayan: Işık Öğütçü, Everest Yayınları, 2007, İstanbul, s.163).

[4] Yusuf Ziya Bahadınlı, Güllüceyi Sel Aldı romanının 2003 yılındaki üçüncü baskısında bu öğretmenin mektuplarını romandan çıkarmıştır. İlk baskısı 1972 yılında yapılan ve 1960'lar Türkiye'sinde köylere kadar yaygınlaşan sol politikanın esinlerini taşıyan romandan 2000'lerde, romandaki solun temsilcisi öğretmenin çıkartılması, yazarın estetik tercihinden çok, bu tipin tarihsel ve toplumsal olarak varoluşunu kaybetmesiyle açıklanabilir. (Yusuf Ziya Bahadınlı, Güllüceyi Sel Aldı, Morbenek Yayınevi, 2003, İstanbul).

[5] Orhan Kemal, Gurbet Kuşları, s.356.

[6] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara, İstanbul, İletişim, 2001, s.183.7 A.g.e., s. 183.

Taylan Kara

Düşünce ve Edebiyat yapıtlarıyla Bulut Yayınları'nda!

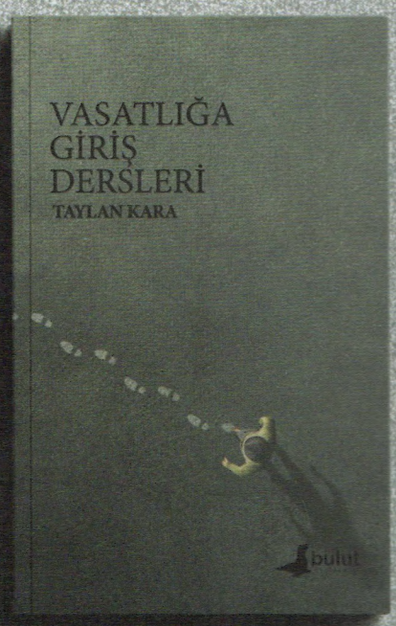

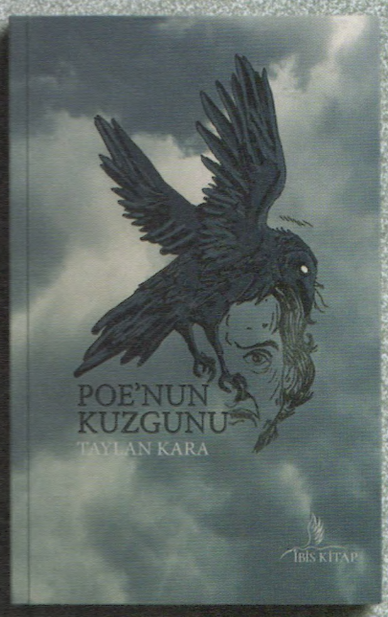

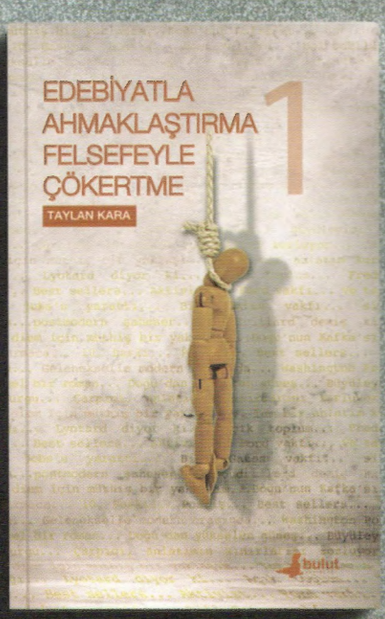

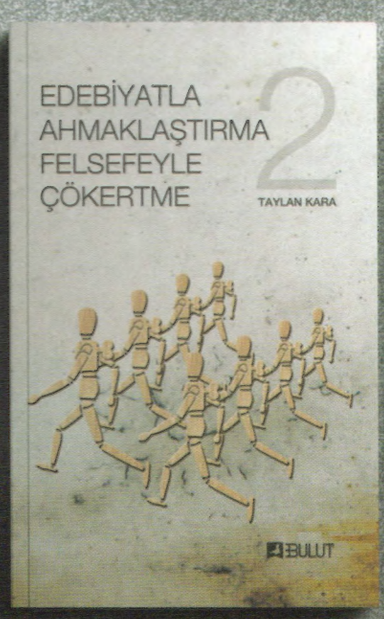

bulut
YAYINLARI

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.
Osmanağa Mah., Yoğurtçu Parkı Caddesi,
Yonca Apartmanı No: 64/2 Kadıköy-İstanbul
Tel: 0216 330 59 24 - 414 21 75 **Faks:** 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@bulutyayin.com
bulutyayinlari@gmail.com

bulutyay98
bulutyayinlari / bulutcocukkitap
bulutyayin / bulutyayinlari
www.bulutyayin.com

OCAK 2022

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Şehir Tiyatroları
1914

sehirtiyatrolari.ibb.istanbul